

ԻՈՒՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ
ՍՏՐԻԱՐԶՈՒԹԵՄՆ
ՀԱՅՈՓ
ՆՐՈՒՍԱՂԷՄԻ

Ա-Բ-Գ

1986

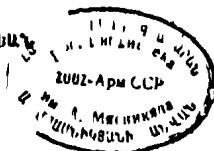
ՄԻՈՒ

ԱՄԱՍԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՅՈՆԱԹԵՐԻ ԵՐՈՒՍԱԼՄԻ ԶԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹԱՆԻ

Կ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1986

Յունուար - Փետրուար - Մարտ

Թիւ 1-2-3

1986

January - February - March

No. 1-2-3

S I O N

VOL. 60

A MONTHLY OF RELIGION, LITERATURE AND PHILOLOGY
OFFICIAL PUBLICATION OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE, JERUSALEM

Proprietor: His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem

2001

19393 ա հ

203-98

St. James Press, Jerusalem

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ Տ. Տ. ՎԱԶԳԵՆ Ա.Ի

ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴԵԱՆ ԲԱՐՈՁԸ

Ս. ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԷՆ

Յանուն Հոր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ. Ամէն:

«Քրիստոս ծնաւ եւ յայնեցաւ»:

Սիրելի հաւատացեալ ժողովուրդ,

Աստուածադիր մեծասմանչ կարգով, մեր երկրագունդը մի անգամ եւս իր պսոյսը կատարեց արեւի շուրջ: Ու ահա այս պահին, նոր Տարւոյ լուսաբացին, մենք տոնախմբում ենք յիշատակը Սուրբ Ծննդեան մեր Փրկչի Յիսուսի Քրիստոսի, որ լուս տար ինչպէս արեւը երկիր իջաւ ու ծնունդը Բեթղեհէմ կոչուած լուս փոքրիկ գիւղում, մի մանուկ մէջ, կոչա Մարիամից: Նրա ծննդեան գիշերը աշխարհը լցուել էր հրաշքներով բազում: Բեթղեհէմի երկնակամարի վրայ մի աստղ էր շողափայլել, բացուել էին դռները երկնի, ու հրեշտակները շողափայլել էին համայն աշխարհին աւետիսը մեծ, աշխարհաստան՝ «Փառք ի բարձունս Աստուծոյ եւ յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հանդիման»:

Եւ յուսացեալ մարդիկ, փրկարար մի լոյս որոնող հոգիներ, ծառաւ խաղաղութեան եւ արդարութեան, տեսել էին այդ լուսափայլ աստղը ու լսել փառք երգը հրեշտակների: Այդ գիշեր երկինքը արձագանգել էր խոմարհ ու տառապող մարդկանց դարաւոր սպասումին: Ծնունդը Յիսուս նրանց սպասած Փրկչին էր, Մեսիան:

Այդ օրումնից սկսուեց մարտը լոյսի եւ խաւարի միջեւ, սիրոյ եւ ատելութեան միջեւ, խաղաղութեան եւ բռնութեան միջեւ, արդարութեան եւ բռնակալութեան միջեւ: Մարդու կեանքում եւ աշխարհի պատմութեան մէջ Յիսուս եղաւ եւ երկու հազար տարիներից ի վեր մնաց առաքելաւ սիրոյ եւ խաղաղութեան, մնաց՝ «նահապարհը, նեմարտութիւնը եւ կեանքը» բոլոր յուսացեալ հոգիներին:

Յիսուս ծնունդ խաղաղութեան արուեստի շնորհակցումով: Յիսուս խաչափայտի վրայ իր հոգին աւանդեց՝ մարդկութեանը թողնելով իր խաղաղութիւնը: Նրա վերջին պատգամը եղաւ՝ «խաղաղութիւն թողում ձեզ, զխաղաղութիւն զիմ քամ ձեզ» (Յովն. ԺԳ. 27):

Խաղաղութիւնը որ Յիսուս թողեց ձեզ, մանաւանդ հոգու խաղաղութիւնն է, որը հանդիսանում է հոգեբանական հիմքը բոլոր տեսակի խաղաղ դրսեւորումների մարդկային կեանքում: Մարդ նախ պիտի ունենայ ներքին խաղաղ հոգեվիճակ, որպէսզի կարողանայ խաղաղ ու հաւասարակշռուած մնալ իր զգացումներով եւ իր ձեռնաց գործերով: Այսպիսի հոգեվիճակով է միայն, որ նա կը կարողանայ խաղաղութիւն ներշնչել ու տարածել իր ընտանեկան յարկի տակ, իր ընկերային յարաբերութեանց մէջ, իր եկեղեցական համայնապիւն կեանքում, իր աշխատանքի վայրում, իր քաղաքացիական պարտականութեանց հանապարհին:

Մեր երկրային կեանքում, Յիսուսի նոգու խաղաղութիւնը արտայայտուում է հոգու ներքին ներդաճակութեամբ, սիրով, գութով եւ ներողամտութեան ոգով դէպի մեր նմանները, հոգասար արդար վերաբերումով դէպի զրկեալներն ու հալածեալները: Յիսուսի վերջին խօսքերից՝ «Հաստատուն կացէ՛ք ի սէր իմ» (Յովն. ԺԵ. 9): Այդպէս է, որ մեր սեփական խաղաղ հոգուց կարող է ճառագայթել մեր շուրջը սէր եւ խաղաղարար լոյս մեր նմանների հետ մեր յարաբերութեանց համբին: Իրօք, խաղաղ ու հաւասարակեփո հոգեվիճակը, խաղաղարար գործը ինչպան շինարար, ինչպան փրկարար գործօններ են հանդիսանում ընթանեկան, ընկերային եւ եկեղեցական կեանքում: Ինչպան ցառոս հարցեր բարւոք պիտի լուծուէին մեր եկեղեցու ծոցում, մեր քեմերում ու համայնքներում, եթէ բոլորս, բոլոր պատասխանատու հոգեւորական ու աշխարհական պատշոնասարները մտածէին ու գործէին խաղաղ հոգեվիճակով, համերաշխութեան ոգով, սիրով եւ ներողամտութեամբ դէպի իրենց գործակիցները, դէպի հաւասացեալ մեր ժողովուրդը, ամէն բանից վեր դասելով եկեղեցու շանը, եկեղեցու հեղինակութիւնը: Մեր ջերմագին իղձն է բարի հրաւէր ուղղել մեր Մայր եկեղեցու բոլոր եկեղեցական սպասաւորներին եւ բոլոր մեր հոգեւոր զաւակներին, խաղաղ հոգով ու մտով գործել եկեղեցու կամարների ներքեւ եւ այդ հոգեվիճակով լուծել իրենց առաջ դրուած հարցերը, զի այնտեղ, ուր տրուում է խաղաղ գործակցութիւն եղբայրների միջեւ, այնտեղ իջնում է Տիրոջ օրհնութիւնը:

Սուրբ Ծննդեան խորհուրդով օծուն այս հանդիսաւոր պահին, մեր մտածումը, մեր քրիստոնէական խիղճը մեզ մղում են վերստին աղօթելու, որ քրիստոսաւանդ խաղաղութեան պատգամը լսելի դառնայ մեր օրերի համայն մարդկութեանը, յասկապէս մեծ ազգերի պատասխանատու ղեկավարներին, որպէսզի գործեն խաղաղարար ոգով եւ ազգամիջեան անհամաձայնութիւնները լուծեն խաղաղ ճանապարհներով, համբերասար համերաշխ գործակցութեամբ, երբեք զենքի ուժերի չդիմելու վճռականութեամբ:

Միջազգային իրաւունքի եւ բարոյականի հրամայականն է՝ յարգել տառացի կերպով քառասուն տարիներ առաջ Սան Ֆրանցիսկոյում Միացեալ Ազգերի կնիած մեծ ուխտագիրը, որի առաջին յօդուածում ասուած է. «Մենք, միաւորուած ազգերի ժողովուրդներս, վճռել ենք պահպանել ապագայ սերունդների կեանքը պատերազմի աղէտից, որը մի մարդու կեանքի տնողութեան ընթացքում երկու անգամ անպատեկի տառապանքներ պատճառեց մարդկութեանը»: Ապա ուխտագիրը աւելացնում է. «Այդ նպատակով ուխտում ենք ցուցաբերել հանդուրժողութիւն, ապրել խաղաղութեամբ մէկս միւսի հետ բարիդրացիական ոգով, միաւորել մեր ուժերը՝ պահպանելու համար միջազգային խաղաղութիւնն ու անվտանգութիւնը»:

Ահա Միաւորուած Ազգերի պատմական ուխտը՝ կնիուած քառասուն տարի առաջ: Ահա իրաւական ու բարոյական սկզբունքները, որով պարտաւորուած են առաջնորդուելու մեր օրերի պետութեանց ղեկավարները:

Միացեալ ազգութիւնների այս ուխտը առաւել այժմեական է մեր օրերին, երբ հանդիսանաւ ենք *անուխական* անհեղինակութիւն եւ հրթիռների

պատրաստութեան ու տեղադրման, որոնք սպառնում են ողջ աշխարհի կործանման եւ մարդկութեան բնաջնջման: Աշխարհի բոլոր ազգերի խոնարհ զանգուածների արտառուչ աղաղակն է՝ խաղաղութիւն, համերաժխութիւն, զինաթափում:

Ու երբ մտահոգուած ենք ծանրորէն մեր օրերի միջազգային պէկոծ կացութեամբ, *ատոմական* ռումբերի սարսափի ներքոյ, չենք կարող չմտածել նաեւ մեր Եկեղեցու, մեր ժողովուրդի նախասագրով ի Հայաստան եւ ի սփիւռս աշխարհի: 1915ի ցեղասպանութիւնը տեսած մեր ազգի ու Եկեղեցու արդար երազանքն է այլեւս երբեք ու երբեք չտեսնել որեւէ պատերազմ, որեւէ ցեղասպանութիւն, այլ ապրել խաղաղ ու անվտանգ այս արեւի տակ Աստուծոյ օրհնութեան ներքոյ, բուծելով մեր հին վերքերը եւ շարունակելով կառուցել, շինարարել մեր նոր կեանքը, վերածնունդ մեր Մայր Հայրենիքի տարածքի վրայ:

Մեր մայր երկրի ու ժողովրդի բախճը, գոյատեւումն իսկ պայմանաւորուած են աշխարհի խաղաղութեան պահպանումով եւ մեր ազգային դաշտ արդար լուծուիմով խաղաղ նախապահներով:

Մեր մշական աղօթքը պիտի մնայ՝ Քրիստոս Աստուած մեր, տուր Քո խաղաղութիւնը եւ Քո խաչի զօրութեամբ խորհակիր հեւեածին գործիքները պատերազմի, խափանիր որոգայթը չարի, ցիր խաւարը ու լոյս տուր հոգիներին իբրեւ արեգակ արդարութեան ու փրկիր մարդկային աշխարհը մահուան սարսափից:

Թող բարձր ու հզօր հնչի մեծ առաքեալի պատգամը. «Գիշերն մերժեցաւ եւ տիկն մերժեցաւ. ի բաց արասցուի այսուհետեւ զգործսն խաւարի եւ զգեցցուի զգէնն լուսոյ» (Հռոմ., ԺԳ. 12) եւ «Ապա այսուհետեւ զհետ երթիցուի զխաղաղութեան եւ զբնութեան որ առ միմեան» (Հռոմ., ԺԳ. 19):

Եւ թող մեր հրաւաստեղծ երկրագունդը յետ այսու չտեսնի արհաւիրք ու կործանում եւ տառապանք մարդկային կեանքում, ու աստուածադիր իր ընթացքը շարունակի արեւի շուրջ խաղաղ, անվերջով ցլիսարած աշխարհի:

Սիրեցեալ ժողովուրդ Մեր, այս յոյսերով ու խոհերով, Ամենայն Հայոց Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից բերում ենք ձեզ մեծ աւետիսը մեր Փրկչի Յիսուսի Քրիստոսի լոյս ծննդեան եւ մաղթում, որ Նրա շնորհներով շին ու պայծառ մնան ձեր աղօթքի Տները, խաղաղ ու շինարար յայտնութիւններով պսակուեն ձեր եկեղեցանուէր աշխատանքները, նոր եռանդով ու լուսատեւութեամբ լծուէք ազգապահպանման նուիրակն ձեր առաքելութեան, կենդանի պահելով մեր նախնեաց լոյս հաւատքը, մեր մայրենի լեզուն, մեր ազգային մշակոյթի արժէքները եւ հայրենաբաղձ ոգին, մանաւանդ նոր սերունդների հոգիներում:

Թող մարդացեալն Աստուած հեռու պահի մեր ազգն ու Եկեղեցին նոր վտարմութիւններից, նոր աղէտներից եւ իր պանծապան աչով յաւէտ պահի ու պահպանի նրանց խաղաղ ու անվտանգ այս արեւի տակ միշտ երգ ու լոյսով:

«Ողջ լեռով զօրացեալ Սուրբ Հոգւով եւ յաւէտ օրհնեալ ի Տեառնէ եւ ի Մէնջ»։ Ամէն:

Փառք Տննդեան Քո, Քրիստոս Փրկիչ մեր:

«ԱՆՆԻԲԱԼԸ ՀՈՌՄԻ ԴՌՆԵՐՈՒՆ ԱՌՋԵԻ ...»

ԲԱՆ՝ ՎԱՍՆ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ, ԱՐԹՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Մէկ ամիսէն, ժամանակի տեղութեան վրայ, կը փակուի Հայկական եղեռնի Եօթնասունամեակը: 1985ի արևածագին, Յունուարին, Հայրապետական Կոնգակով Մեր պատգամը ուղղած էինք մեր սիրեցեալ ժողովուրդին: Նոյն այս տարուան մայրամուտին, Դեկտեմբերի առաջին օրը, սրտի պարտք կը զգանք հայրական այս խօսքը ուղղել մեր բոլոր հաւատացեալներուն, սոսիսոր, մեր բոլոր թեմերուն մէջ:

Ո.

Հոգեկան ցնծութեամբ և հպարտութեան ու զնահատանքի ջերմ զգացումներով վկայ դարձանք այն պայծառ և յուսադրիչ երևոյթին, որ նոր արթնութեամբ կենսանորոգ զիտակցութեամբ և մանաւանդ միահամուռ ու միասնական ջանքերով Հայ ժողովուրդը գիտցաւ արտայայտել իր հաւատարմութիւնը նահատակներու սուրբ կտակին և իր հետեւողութիւնը անոնց լուսազիծ ուղիին: Կը հաւատանք, որ Ապրիլեան նահատակներու երկնաբնակ հոգիները իրենց երանական կայքերուն մէջ հրճուեցան տեսնելով մանաւանդ նոր սերունդի մէջ մտղցօրէն ալիքաւորուող ինքնագիտակցութեան և ինքնիրազօրժման կենսութեամբ՝ որպէս նոր աշխարհի, նոր ժամանակներու մէջ նոր ոճով նոյն գոյամարտի ոգին արտայայտող ճանապարհ:

Ականատես եղանք հայովայել և հոգեզուարճ տեսարաններու և մասնակից՝ ներշնչող դէպքերու Անթիլիասի մէջ թէ Պէյրութի: Անձամբ գացինք մինչև Տէր-Ջօր, անցնելով Հալէպէն և վերադառնալով հերոսական Մուսա Տաղի շառաւիղ ու ժառանգորդ Այնճարի գիւղաւանին վրայով: Մօտէն հետեցանք մամուլին և իրազեկ դարձանք Հայաստանի թէ Սփիւռքի մէջ կատարուած ոգեկոչումներուն, կրօնական, ազգային, մշակութային, քաղաքական, երիտասարդական և այլ հանգամանքներով և երեսներով յատկանշուած: Խորապէս ազդուեցանք և տպաւորուեցանք մասնաւորաբար Ուաշինկթընի մէջ վերապրող մեր հայրերուն և մայրերուն ընծայուած այնքան սրտազրաւ և օրինակելի համայնական յարգանքէն, որ վերակենսայնութեան հոսանք մը տարածեց Հիւսիսային Ամերիկայի ողջ տարածքին վրայ, զոհաբանական ապրումներով լիացնելով կեանքը վերապրողաց և պրկելով կամքերը ապրողաց և ապրելեաց...: Տեսանք հայ թէ օտար լեզուով լոյս ընծայուած հատորներ, հատորիկներ, յօդուածներ, յօդուածաշարքեր, նոր հետաքրքրութեանց որպէս զոհացում և զրգիւ միանգամայն: Տեղեկացանք միջազգային ժողովներու մէջ Հայ ժողովուրդի իրաւունքներու հարցին վերաբերած ման և դրական այն արձագանգներուն, որոնք շատ աւելի կանուխ և շատ աւելի պերճաբարբառ կերպով պէտք էր հնչէին միջազգային շրջանակներու մէջ որպէս արդարութեան ձայնին հարազատ զօղանջներ:

Այս բոլորը, և դեռ շատ ուրիշներ, յարանման և յարակից երևոյթներ պիտի մնան ժամանակ մը մեր յիշողութեան մէջ, պիտի անցնին պատմութեան տարեգրութեանց էջերուն և պիտի յիշատակուին գալիք սերունդներուն կողմէ:

Այսպես:

Այս բոլորը՝ վասն «գրոց յիշատակի»...

Մօտ օրէն բացուելիք տարին և դեռ գալիք տարիները ինչ բանով տարբեր պիտի ըլլան Եօթանասունամեակէն առաջ եկած ու անցած տարիներէն, Որակային, ոգեկան, ներքին, անձնական թէ հաւաքական մեր գոյակերպին և լինելութեան ընթացքին մէջ ինչ փոփոխութիւններով պիտի արժեւորուի այդ դառաւոր գնացիւք՝ կենսաւորուած և իրացած այս տարին:

Ինչպէս սէմֆոնիք-համանուագի մը վերջին մասը կ'ըլլայ զազաթնացումը բոլոր զայն կանխող մասերուն, ինչպէս զմէքը կ'ըլլայ տաճարի մը կառուցներուն սլացիկ հանգուցումը ու ներդաշնակութեան խորհուրդով անոնց իմաստաւորումը, ինչպէս մարդիկին համար վազբին վերջին հանգրուանը կ'ըլլայ անոր ճիզդուն գերազանց, վերջագործ աստիճանի խտացումը, այնպէս և այս տարուան 'Եկեղեցիքը պէտք է դառնայ Եօթանասունամեակի մեր ոգեկոշական բոլոր արարքներուն արժանի և արժեքնոյ պատկումը:

Բ.

Այս ուղղութեամբ իմ հայեցողութիւնը այնքան չի սլաքուիր դէպի նոր և շքեղ համաժողովրդական տօնախմբութիւններու կողմը որքան կը սեւեռուի դէպի ներհայեցողական զիտակցութեամբ խորացումը, անձնացումը, իւրացումը Եօթանասունամեակի ոգին, անոր տարրացումը, ընդհուլումը մեր շարունակութիւն, կեցումը, վերաբերումին և զործօնութեան մէջ: Հիմա ժամանակն է որ Եօթանասունամեակի լուսաճաճանշուններու ճառագայթները հաւաքենք և սեւեռենք մեր անձերուն վրայ, մեր գոյութեան թէ՛ անհատական և թէ՛ համայնական երեսներով, այսինքն՝ մեր թէ՛ ԵՍ-ԻՆ և թէ՛ ԵՍ-Ութեկուն վրայ: Աւետարանական պատկերացումով այս տարին

եթէ «աղ» եղաւ մեր համայնական կեանքին, հարկ է որ այդ աղին համը չցնդի տարուան 365րդ օրը:

Եթէ «նրագ» եղաւ մեր ոտքերուն առջև, թող «գրուանի տակ» չդրուի տարուան աւարտին:

Եթէ «հաց» եղաւ մեր հոգևոր-ազգային սեղանին, պարտ է որ անօթի չմնանք անկէ՝ երբ տարին կը մեկնի դէպի պատմութիւն:

Եթէ «քթախոր» դարձաւ մեր ապրումներու աշխարհը խմորելու գորութեամբ, անհրաժեշտ է որ անոր խմորելու կարողութիւնը չցամաքի, երբ 1986ը որպէս թիւ սրբուի մեր տարեցոյցին վրայէն:

Եթէ «ջուր» եղաւ մեր կեանքի անդատանին մէջ, հոգևոր-ազգային կանաչութեան նոր ու վառ գոյնը վերակենդանացնելով այնտեղ, թող անոր ոռոգողական ներգործութիւնը մշտադաւ փայլէ երբ այս տարուան ժամանակային գնացքը հասած ըլլայ իր վերջակէտին:

Ահա այսպիսի տրամադրութիւններէ մեկնելով՝ կ'ուզեմ որ Հայ ժողովուրդի բոլոր զաւակներուն — նահատակներու շառաւիղներուն — մտքի սլաքները ուղղուին իրենց անձերուն ներքին աշխարհներուն վրայ: Իմ ամենաշնորհակալութեամբ է, որ ամէն մէկը ինք իր մէջ նայի և ինք իրեն տայ սա երեք խրե-րանալորդ հարցումները:

- Խնչ էի Եօթանասունամեակէն առաջ.
- Խնչ եղայ Եօթանասունամեակի ընթացքին.
- Խնչ պիտի ըլլամ Եօթանասունամեակէն ետքը:

Եւ որպէսզի ինքնահայեցողութեան այդ ճիղը չտարածուի ու չնօսրանայ աշխարհի երեսներու և եերոյթներու մէջ տարտղնելով, կ'առաջարկեմ որ իւրաքանչիւրը այդ հարցումները սկսուէ

- իր ինքնութեան (identité)
- իր գոյութեան իմաստին (raison d'être), և
- իր առաքելութեան (mission), այսինքն՝ իր գոյութեան նպատակին կէտերուն վրայ:

Գ.

Կոսկածէ վեր է. որ կ'ապրինք ինքնութեան օրհնական մը յատկապէս սփիւռքեան մեր կենսավիճակին մէջ: Սա հասարակաց տագնապ մըն է բոլորիս համար: Բայց ասկէ աւելին, և մանաւանդ աշխարհի այս օրերու դրուածքին մէջ, արժէքներու շփոթութեան և զէպի մակերեսայնութիւն ու նուազ մարդկայնութիւն գացող հոսանքին մէջ, այդ տագնապը ունի նաև և բնականաբար անձնական, անհասկանալի բնոյթ մը: Անշուշտ, բոլորս ալ մարդ ենք, այդ թէ կին, բոլորս ալ հայ ենք, ուր ալ ըլլանք: Բայց մէկը հայր է, միւսը՝ մայր, մէկը եկեղեցական է, միւսը՝ աշխարհական, մէկը ուսուցիչ է, միւսը՝ մտաւորական, մէկը դրագէտ է, միւսը՝ արուեստագէտ, մէկը վաճառական է, միւսը՝ գործարանատէր, մէկը արհեստավոր է, միւսը՝ աշխատավոր, մէկը գործատէր է, միւսը՝ պաշտօնեայ, մէկը տարէց է, միւսը՝ չափահաս, մէկը երիտասարդ է, միւսը՝ պատանի, մէկը այս համայնքին կը պատկանի կամ ոչն համայնքին, մէկը՝ այս քաղաքական կուսակցութեան կամ այս կամ այն մշակութային, բարեախրական, երիտասարդական, մարդական, հայրենակցական միութեան, մէկը հարուստ է, միւսը՝ բարեկեցիկ կամ կարիքաւոր: Եւ դեռ այսպէս տարբեր-տարբեր կեանքի ասպարէզներու և շրջանակներու հանգամանքներ կը գունաւորեն մեր հասարակաց լոյս-ինքնութիւնը՝ հայութիւնը:

Հիմնական հարցն այն է, թէ ո՞վ եմ ես այս բոլոր մարդկաբար ապրելու հանգամանքներուն և հայօրէն ինքնութեան գոյակերպին մէջ: Ե՛մ շեշտօրէն, իրովին ու վառօրէն այն՝ ինչ որ եմ անհատապէս, թէ եմ պատահաբար, հարկադրաբար, պատահաբար, պարզապէս բան մը ըլլալու համար, որովհետեւ կարելի չէ բան մը չըլլալ... Հետեաբար, բուն խնդիրը իմ ի՞նչ ըլլալուն, ինչպէ՞ս ըլլալուն մէջ է: Ուրիշ խօսքով՝ ինքնութեան վաւերականութեան հարցն է որ այս օրերուն սուր հանգամանքով կը դրուի, կամ պէ՛տք է որ դրուի, որովհետեւ աշխարհի մէջ տիրող արագ և ազդեցիկ հաղորդակցութիւններու և փոխ-ազդեցութիւններու յարաշարժ և յաճախ որոշադրիչ արտաքին պայմաններուն տակ առհասարակ մեր ինքնութիւնը՝ ուրիշներն են որ կը հազցեն մեզի աւելի քան մենք է որ կը ճշդենք մեր ազատ և անկաշկանդ գաղափարները և սեփական տուեալներով ու արժեքափոքով:

Նայինք մեր շուրջը:

Մեր կեանքի արտաքին պարունակը այնքան խճողուած աշխարհ մըն է, այնքան յարափոփոխ, զգայարանքներուն վրայ այնքան դիւրաւ և տիրականօրէն ազդող լսողա-տեսողական (audio-visual) միջոցներու ներգործութեան տակ, որ յաճախ կը տարուինք — և աւելի յաճախ՝ անգիտակցօրէն, անուշադրաբար և անհակազէի կերպով — հետեւելու աւելի քան ըլլալու, կապկեղու աւելի քան կեցելու, ընդունելու աւելի քան իւրացնելու, այսինքն՝ ընտրողաբար մեր ինքնութեան խառնելու, առանց այդ ինքնութիւնը ազարտելու, խճըճելու և շփոթի ու անորոշութեան վերածելու ինչ որ տեսակ մը ինքնութեան մահ է սովորական մահէն առաջ . . . :

Սփիւռքի մէջ հայ ապրիլը հեշտութեան հետ չի կրնար հաշտուիլ, Կ'ենթադրէ պրկուած ճիգ, շարունակական ինքնաքննութիւն, մշտատե ինքնաբերական գոյացում, և այս բոլորին հետ բայց բոլորէն աւելի՝ զոհողութեամբ, ի հարկին, կամաւոր զրկանքի յանձնառում։ Հայուն կեանքը հոսանքին հետ սահիլ երթալու գնացք մը չէ։ Այդպէս չեղաւ մեր նահատակներուն համար։ Կրնային իրենք ալ կեանքի սովորական հոսանքին հետ սահիլ երթալ և հետևաբար ապրիլ. բայց հայութիւնն էր որ պիտի վճարէին իբրեւ զին իրենց ապրելուն։ Իրենք նախընտրեցին կշիռքին միւս նժարը — իրենց անհատական կեանքը վճարել որպէս զինը իրենց ազգի հաւաքական կեանքին։

Այսօր պայմանները փոխուած են։ Մեր կեանքը որպէս փրկագին ընծայելու գերազոյն հարկին տակ չենք։ Բայց, չմոռնանք, զոհողութեամբ ոգիին ժառանգորդներն ենք և չենք կրնար մեր ժառանգը կորսնցնել։ Որովհետեւ այդ պարագային, մեր թշնամին հասած կ'ըլլայ իր նպատակին և մեր նահատակները վերածուած կ'ըլլան ճնջեցեալներու . . . : Սրբապօրութիւն է այդ։ Մեր հայրերը շատ սխալներ գործած կրնան ըլլալ, բայց այս մահացու սխալը չեն գործած։ Եթէ գործած ըլլային՝ մենք այսօր ապրող ազգ մը պիտի չըլլայինք . . . : Անոնք իրենց արեան մէջ, իրենց գոյութեան տարրերուն մէջ խառնած էին այն հաւատքը, որ կը բխի Քրիստոսի կենսապարզ և սա խօսքերէն. —

«Եթէ մէկը կ'ուզէ ինծի հետեւիլ՝ քող իր անձը ուրանայ եւ իր խաչը ամէն օր առնէ եւ իմ հետէս քալէ։ Որովհետեւ ան օր կ'ուզէ իր անձը ապրեցնել՝ պիտի կորսնցնէ զայն, եւ ան օր ինծի համար իր անձը կորսնցնէ, զայն ապրեցուցած պիտի ըլլայ» (Ղկս., Թ. 23-24)։

Ինչպէս առանց խաչի քրիստոնէութիւն չկայ, այդպէս և, ու առաւել ևս, առանց խաչի հայութիւն չկայ։ Ան որ ինք իրմով, ինք իրեն համար կ'ապրի, խոտին պէս պիտի երթայ։ Բայց ան որ իր կեանքը իր անհատական անձէն անդին՝ Աստուծոյ և Ազգին հետ և անոնց համար կ'ապրի, անոնց հետ իր անձը շաղախելով, ինքզինք ապրեցուցած կ'ըլլայ յաւերժութեան շունչով։

Սա՛ է Քրիստոսի ճշմարտութիւնը, եւ ոչ ոք կրնայ ստուեր բերել այս ճշմարտութեան վրայ։

Սա՛ եղաւ նաև հայութեան ճշմարտութիւնը։ Մեր նահատակները տուին այդ ճշմարտութեան վերջին ու անհերքելի ապացոյցը, ինչպէս տուած էին իրենց հայրերը դարերու ընթացքին։

Մա՛ է ճշմարտութիւնը նաև այսօր. և պիտի ըլլայ նաև վա՛ղը: Ժշմարտութիւնը, սակայն, ոչ երէկ ունի, ոչ այսօր և ոչ ալ վաղը: Անոնց մէջէն կ'արտայայտուի, անոնց բանուածքին մէջ կը մարմնանայ, բայց անոնցմով չի նուաճուիր, զանոնք կ'անդրանցնի: Ժշմարտութիւնը յաւիտենական է: Ժշմարտութիւնն է որ կը փրկէ — «Ճեմարտութիւնն ազատեցէ զձեզ» (Յովհ. Ը. 32), Առաքելական յատակ ուսուցումն այն է, որ մենք որեւէ ձեռով չենք կրնար ճշմարտութեան հակառակ երթալ եթէ մարդ ենք և մանաւանդ՝ քրիստոնեայ: Ժշմարտութեան վերակացուներն ենք և հրաւիրուած ենք հսկելու որ մեր ոտքերը չշեղին ճշմարտութեան ուղիէն. «Ոչ կարեմք ինչ հակառակ կալ ճեմարտութեան, այլ վերակացու եմք ճեմարտութեան» (Ի. Կորնթ., ԺԳ. 8):

Ըսուած է որ մարդ երկու անգամ կը ծնի: Առաջին անգամ ծնած կ'ըլլայ երբ իր մօր արգանդէն աշխարհի լոյսին կը բացուի. եւ երկրորդ անգամ կը ծնի երբ կը գիտակցի թէ ինչո՞ւ ծնած է ...:

Ահա թէ ինչո՞ւ մարդուն կեանքին մարդկային հարգազուգուած լինելու արդիւնքն է առաւելութեան իր գաղափարին և անոր իրազորութեան իր ճիգին: Ըլլալ կայ և ըլլալ կայ: Չըլլանք որովհետեւ եղած ենք: Ըլլանք որովհետեւ կ'ուզենք ըլլալ և ըլլալով՝ իմաստ մը, գոյն մը տալ մեր պարզապէս գոյ ըլլալուն: Չըլլանք այսօր, սա պահուն, վաղը կամ ուրիշ պահերու չըլլալու պէս բան մը ըլլալու համար ...: Ըլլանք վառ գոյնով, ըլլանք համով-հոտով, ըլլանք ըլլալու արեւան ոճով և ոչ թէ լուսնային կամ աստեղային կրաւորականութեամբ, կիսադոյն, մեղկատեսիլ և ընկալառու: Երբ մարդիկ մեզ դիտեն՝ թող իրենց աչքերը թարթեն կամ սեւեւեն և ոչ թէ չտեսնելու պէս հայեացք մը ձգեն և ստուերի պէս քաշեն:

Հայ եմք. այո:

Բայց՝

Հայ ըլլա՛մք, մանաւանդ.

Ո՛չ սոսկ անուամբ ու արեամբ, ճակտի գիրով կամ ծնողաց որոշումով: Ըլլա՛նք մեզմով, լիովին, զունավառ, ճառագայթաբար, հարազատօրէն, բնաբոյր ծաղիկ նման և ոչ անբոյր ու խառնսիկ արուեստականին պէս, որուն տեսքը երբեմն աւելի հրապուրիչ է, բայց որուն կեանքը՝ անբոյր, հետեւաբար և անիմաստ:

Նիւթական առարկաներու կեղծը սիրելի չէ, բայց կրնայ տանելի ըլլալ: Բայց մարդուն կեղծը անտանելի է, ողբերգական է, հակասառածային է:

Դ

Սիրելի՛ք,

Հիմա դարձէք և դիտեցէք դուք զձեզ, իւրաքանչիւրը՝ ինքզինք իր խիղճի հայելին մէջ, որ այս տարի սրբուեցաւ աշխարհէն հաւաքուած իր փոշիներէն: Ապրիլեան մեր նահատակներու ամսն է, մաքրողական և կենսատու շունչով և Անհատապէս ինչ որ ենք և մանաւանդ ինչ հանգամանք, դիրք, գերեւ առաքելութիւն որ նշանէք և չկայ մարդ որ զանոնք չունենայ: — զայն ըլլանք ջինջ բերեղութեամբ և ճշմարտականութեամբ: Մէկը միւսէն տարբեր է, մէկը՝ միւսէն տարբեր ցաղափար կրնայ ունենալ, տարբեր գերակատարութեան

կոչուած զգալ, Հակոտակը անբնական պիտի ըլլար: Աստուած ալ բոլոր լեռներն ու դաշտերը, ծովերն ու լիճերը, կենդանիներն ու մարդերը նոյն չափով, նոյն զոյնով, նոյն ձևով չէ ստեղծած:

Բայց մենք որպէս հայ, մանաւանդ սփիւռքեան այս այլացնող պայմաններուն զրեթէ անդիմադրելի ներգործութեան տակ, ունինք հասարակաց, համընդհանուր, միատեսակ ու միազոյն լինելութեան կերպ մը, որ մեր ՀԱՅՈՒԹԻՒՆն է:

Այդ հաւաքական ԵՍ-ՈՒԹԵԱՆ մէջ կը միազանգուին մեր բոլոր ԵՍ-ԵՐԸ, Ապրիլեան նահատակներէն ամէն մէկը միւսէն տարբեր էր՝ նահապետութեան արքին մէջ սրբորէն համբուրուեցան և «մի անձն եղին»: Մենք այսօր մեր կեանքին մէջ «մի անձն լինելոց եմք»:

Եկէք այնպէս ըլլանք ԵՍթանասունամեակէն ետք, որ զալիք սերունդները մեր նորոգեալ կեանքի զալիք տարիներուն տեսնեն ԵՍթանասունամեակին հրաշագործ պայծառակերպութեան ճառագայթները... Աշխարհը մեզի ոչ միայն տոգուելութիւն կը բերէ, այլև բաժանում: Մեր թշնամին մահուան զոյնը ուղեց նետել մեր դէմքերուն: Մեր նահատակներու արիւնը մերժեց այդ զոյնը և իր հարազատ զոյնը կարծես դուռ Տէր-Ջօրեան բոլոր հոգեբուն վրայ, ուրկէ ահա վերընծիւղեցան իրենց համայնական գոյութեան նոր ձիւրեր:

Հիմա «ԱՆԵՐԻՆԻՈՅԹ ԹԵՆԱՄԻՆ» խիւր սարօքն և խիւր շար կամօքն մեզ կը ճգնի հեռացնել իրարմէ: Իրարմէ հեռացնելով, խորքին մէջ, հեռացուցած կ'ըլլայ մեր համայնութենէն, մեր միասնութենէն, առանց որուն հայութիւն չկայ այլ կան հայեր միայն, որոնք սակայն չեն կրնար սովոր, սրովհետև շղթայի թելէն փրթած օղակներու նման կը տարտղնուին, ի վերջոյ կորսուելու համար: Տարբեր կրնանք ըլլալ իրարմէ, բայց ո՛չ՝ հակադիր իրարու. տարակարծիք կրնանք ըլլալ, բայց ո՛չ՝ թշնամանող իրարու:

Hannibal ad portas Roma

«ԱՆՃԻՐԱՅԻՐ ՀՈՒՍԻ ՂՈՆԵՐՈՒՄ ԱՆՉԵՒ Է ԴԱՍԵՐ»:

Օրհասական վտանգ կայ մեր շուրջ:

Եթէ չենք տեսներ, ափսոս մեզի. կա՛մ կոյր ենք կա՛մ տկարատես կա՛մ շեղատես: Մեր չտեսնելը վտանգին չարիքը չի փարատեր: Զայլամութիւնը ինքնասպանութեան նախաքային է... Բանանք մեր աչքերը, իրարու նայինք և իրարու նայուածքներով զօրացած հայեացքով զննենք և տեսնենք «աներեւոյթ թեմամույն» գաղտագործ նարքները և զո՛ւ չերթանք անոնց՝ ինչպէս մեր հայրերը զո՛ւ դացին «երեւելի թեմամույն»: Ամէն տեսակի ու չափի պառակտում՝ ուրախութեան քրքիջ է մեր բոլոր թշնամիներուն և տրտմութեան դառն կակիծ՝ մեր նահատակներուն...:

Ե.

ԵՍթանասունամեակի փակումէն առաջ, պարտք զգացի այս սրտաբուխ և խտացեալ խօսքերը հացի աւ աղի պէս ձեզի հետ բաժնելու կը հաւատամ, որ Աստուծոյ շնորհի սրբացնող զօրութեամբ, մեր նահատակներու կտակին ներգործ և հոգեմեղմ խորհրդագործութեամբ, մեր պատմութենէն ժառանգուած փորձութեան լոյս-իմաստութեամբ և մեր ապագայի տեսիլքի և հեռանկարներու

ԱՍԵՆ. Ս. ՊԱՏՐԻԱՐԲ ՀՕՐ ԾՆՆԴԵԱՆ ՊԱՏԳԱՍԸ

ԲԵԹՎ. ԵՂԷՄԻ ՍՈՒՐԲ ԱՅՐԷՆ

ԺՈՂՈՎՈՐԴ ՀԱՅՈՑ ՈՐ Ի ՍՓԻՐՍ ԱՇԽԱՐՀԻ

Կը իօսիմ ձեզի աշխարհի ամենամուխրական սրբալայրէն, Բեթղեհէմի մեր Տիրոջ Ծննդեան այրէն, փոխանցելու քաղցր աւեսիսը այս գիշերուան, որ երկու հազար տարիներ առաջ աշխարհի տրուեցաւ հովիւներու եւ հրեա-
սակներու բերնով, ծննդեան բոցալառ սասդին ներքեւ :

Յիսուսի Ծնունդը տաւ մը ըլլալէ աւելի փերթուած մըն է, գողցր ու անգամանդաղ, նման ծագող արեալոյսին, որ պէտք չունի ականջը շանթող, միտքը բարուրող եւ երեւակայութիւնը կրակող բառերու . անիկա անսօզ հումարսութիւնն է, մերկ մանուկի մը կերպարանով, պառկած մաուրին խորը :

Յիսուս Աստուծոյ իօսն էր, երկինքէն երկիր իջնող, որպէնզի մարդիկ կարենային լսել իր ձայնը եւ տեսնել իր դէմքը, երկնքի լոյսերով ողողուն : Խորհրդաւոր գիշերուան մը մէջ, երկնքի դուռները կը բացուէին եւ կը ծնէր Սուրբ Բանը, որ մանկան մը մարմինը առած՝ պիտի փնտրէր լոյսի պէս մա-
քուր կոյսի մը կուրծքին՝ որ ընտելաւ անօրն էր Միածնին : Այս մեծ իրողու-
թիւնը չէր կրնար իրագործուիլ ոչ բնական օրէնքով, ոչ ալ ազատ կամովը մարդուն, այլ միայն փափաքովը Նախախնամողին :

Մանուկ մըն է այս գիշերուան ծնող Աստուածը, որ կը փոխանայ յար-
դին վրայ մաուրին, բայց որ պիտի նստի գահուն՝ շինուած գերութեան ծան-
րութեան ներքեւ կող սիրտերէն եւ իմաստութեան ծարաւ հոգիներէն : Որ պիտի առնէ ուժն ու իմաստութիւնը հնութեան կարծեցեալ աստուածներէն եւ պիտի տայ զայն հովիւին ու ձկնորսին : Պիտի ազատէ զանոնք եւ նմանները օտերու գերութենէն, պիտի նետէ իր հոգիին հունքը սիրտերուն խորը, հոն բուսցնելու համար արեւոյսի կարմիր ու ներմալ ծաղիկներ, նման մարդոց վերհերուն :

*Քաղցրական ներդրութեամբ պիտի ունենանք քաջութիւնը, պարկեշտութիւնը
առանձնական ճիշտութիւնը նստելու մեր իսկ անձերուն հետ եւ Դեկտեմբեր ամիսը
վերածելու ինքնաբերական կենսութեանը մը, որպէսզի զայիք Նոր Տարին
կարենանք ողջունել որպէս վերածնեալ ազգ՝ մեր*

Հայկեան իմաստութեան զօրացեալ գիտակցութեամբ, եւ

Հայկական միութեան ամրացեալ վճռակամութեամբը,

*վասն փառացն Աստուծոյ, վասն պայծառութեան Սրբոյ Եկեղեցւոյ Հայաս-
տանեայց եւ վասն շինութեան Ազգիս Հայկազնեան :*

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ՄԵՆԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՑ

1 Դեկտեմբեր 1985

Անթիլիաս - Լիբանան

Առանց մանկութեան, այսինքն անմեղութեան, կարելի չէ աստեղաւորել՝ ցեխի կայսրութիւնը եղող այս աշխարհը: Ծնունդները վերէն իջնող երազներ են, որոնք իրենց ծիրանի գոտին կը կամարեն մարդոց անդոհին եւ ցաւին վերեւ: Առանց երկմային այդ շնորհներուն՝ օրերն ու տարիները միահեծան սաղաւարտներ են մեր հոգիներուն վրայ, մահուան շուրջը խանձաւորութիւնով:

Հոգին, որ կը մարդանայ հրաւիրելու երկնքին, միակ ուրախութիւնն է որ չի խաբէր: Մոռնալ պահ մը տարիներ՝ որ մեզ գերեզմանին կը մօտեցնեն, վերադառնալ, մոռնալ մարդկային հպարտութիւնը, իմաստութեան ունայնութիւնը, զգեղութիւնները կեանքին, եւ զգալ ինզիմէր անմեղ ու բարի, նման խանձարուր փակող մանկան, մեծագոյն հեշտանքն է բոլոր անոնց՝ որոնց հոգին սկսեւ է սենալ տարիներու մուրէն, եւ որոնց երթները անկարող են այլեւս երկնքի բոցէն կիզուելու, պատմելու համար փաղտ խորհուրդը այս գիշերուան:

Յիսուսի ծնունդը մարդուն եւ Աստուծոյ եղանակի հանդիպման, այսինքն կորսուած որդիին եւ Հօրը վերագիտին տունն է, ոսկի օղակը՝ երկնքին եւ երկրին: Մանուկը, որ կու գար իրեն իբրեւ օրորոց ընտելու բովանդակ աշխարհը, մարմնացած սէրն է, աշխարհը տալիս հոգին, որ կը բանար երկնքին սիրտը եւ մարդուն արգանդը սմանչելի եւ նոր խորհուրդով մը: Առանց վերաաշխարհէն եկած այս լոյսին ու երազին, մարդը կեանքի այս փուլին մէջ հարկադրաբար պիտի իյնար լուծումներու ամենէն յոռեգոյնին, յուսահատ ու սեւ, եւ պիտի մտնէ շարքին մէջ հաստ ու մութ իրերուն, լոյսին դէմ անթափանց, որոնք տեղեկական կեանքի ստորին սանդղակները կը կազմեն:

Մակայն մարդը երկնքին նայելու եւ բարձրագոյնին ըզմանքով ապրելու ուժն ու հաւաստի ունի, որ իրեն կը բանայ ափուրդը աստղերէն անդին եղող մեծ անծանօթին, որ կամարներ կը ձեւէ իր հոգիին մէջ դէպի գերագոյնին յղացիր, հակառակ որ աշխարհի վրայ ճիւղը հերթումը կ'ընէ ամէն օր այդ երազին:

Աշխարհը պէտք ունի այս գիշեր մարմին առնող Սուրբ Հոգիին, որ կրակի պիտի վերածէր մեր կաւը, պղտոր ու գունատ մեր խորհուրդներուն պարզեւելու ստեղծութիւն հրաւիր, ընելով մեզ նման մանկան՝ ելած ձեռքէն Աստուծոյ: Հոգին որ չի գար մեզի այս աշխարհի ուժերէն, որ յաւերժական ժառանգ ու բնութիւն է լոյսի եւ սիրտի, որ մեզի կը բերէ հաւաստիք որ տեսած է մարդուն այլեւս իր կեանքը պայծառակերպելու աստուծայինքին մէջ եւ զայն տանելու յաւերժին:

Այդ Բանը կը ծնի ոչ թէ, ինչպէս վարժուած էինք ըսելու, մեր մեղքերու փութեանը համար, այլ որպէսզի ցնծայ մեր աշխարհը այն բանին համար, որ երազն է մեր ամբողջ էութեան, կարօտը, պապակը՝ մարդկութեան, այն փաղտ բանը, որ արեւի կաթիլէն մինչեւ եղանակութեան տոփը կ'երկարաձգուի եւ որ Հայ եկեղեցւոյ մեծ աղօթողի երթներուն կը վերածուի սրտազին աղբիւսանքի մը, պաղատելով որ փարատին մէզն ու մառախուղը, չխանան չարքն ու յուսահատութիւնը, տարագրուին տալանալն ու տարութիւնը մարդոց սիրտերէն եւ վերսին արձագանգէ մեծ գիշերը՝ լեցնող հրեշտակներու աւետարտ ձայնը. «յերկիր խաղաղութիւն ի մարդիկ հանութիւն»:

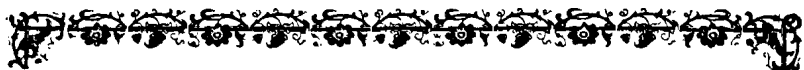
Նազաղարարներ սիրով կը ճանին պայաքը չարին դէմ: Որոնք գիտեն քանիչ պատճառները խռովութեանց, որոնց հոգին վեր է պայաքէն եւ գիտեն վերածիլ ժայռերը պարտէզներու եւ կոհակները խաղաղ ջուրերու: Նազաղարութեան կարօքը նիւն է եղած դարերով տառապող մարդկութեան, կեանքի մութ, հեւագին եւ արիւնոտ ծփաններուն դիմաց: Այդ նիւնը այսօր աւելի քան շատ քան եւ բարձրացած է կեանքի անհամաչափ եւ տրտմող զննարկին համընթաց եւ դարձեր է սուր ու ցաւագին աղաղակ մը՝ միլիոններու հոգիէն բարձրացող:

Այս մտածումով ու հաւատով է որ քեզի կ'աւանդեմ, ժողովուրդ Հայոց, Յիսուսի Մենդեան աւետար. դուն, որ միշտ ընդունած ես զայն իբրեւ. կեանքի քոռակը եւ ապագայի առհասարակ: Շարունակէ հաւատալ յաւերժի ծննդեան եւ մարդուն աստուածացումին, մի՛ ամպոտեր յոյսիդ պաշտօնութիւնը, որքան ալ դառն ըլլան օրերու բերումները եւ երբեք մտածուած բաժակները:

Դիտեմ թէ դուն կը հաւատաս, ժողովուրդ Հայոց, հաւատացեր ես միշտ, արդարութեան, սիրոյ, խաղաղութեան եւ անոնց անկորնչելի փառքին: Քու պատմութիւնդ արեւագիւղ եւ հսկայամարտ բերումն է այդ խոյանքին: Դարեր շարունակ արիւն եւ երազ, երկնքի արդարութեան եւ խաղաղութեան ծառաւ, իբրեւ արտաքին պատգամներ, շողացին վառ ի վառ՝ քու զաւակներդ՝ ողբերգութեանց վրայ: Բայց դուն կրցար պահել քու հաւատքդ, որովհետեւ՝ զիցար հաւատալ բերդեղէնի խորհուրդին եւ ամէն տարի մանկացեալ Աստուծոյ հետ կրցար մայրացնել քու հոգիդ: --

Դուք, զաւակներ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, որ կը հաւատաս Աստուծոյ Որդիին մարմնով երեւալուն, մեզի հետ միասին այս գիշեր ձեր երկիւղած էութեան խորերէն երգեցէ՛ք Հայ բերդոյին Մենդեան. օրհնութեան. արտաքին իրաւեր. «Խորհուրդ մեծ եւ սխալելի, որ յայտ աւուր յայտնեցաւ, որդիի մարդկան օրհնեցէ՛ք, զի վասն մեր մարմնացաւ»:

Այսպէս եւ երգեր դարերով մեր ցեղէն անոնք՝ որոնց նայումովը լեռներն ի վեր քալել է սիրած, քօթափելով իրենց հոգիներէն դարերու ժանգը ու փոշին, սրբազորելով ժամանակը, բերելու համար մեզի չմեռնող գաղափարներու աղանակը սլաքը, բեռնուած իրենց սիրտներուն խորը: Այսպէս էր եղերափառ փաղանգը այդ մարդոց, որոնք զօտարկող նուանեցին մեր դարերը, բերելու համար մեզի այս գիշերուան Աստուածորդւոյն խանձարուրին արեւափառ հաւատքը, չթողարեւելու որ մեր նախնայական խաղաղի դառնայ ժամանակի բերումներուն, ներշնչելով մեզի մեր փրկութեան խաղաղ եղող յոյսն ու հաւատքը, հազգեցնելով մեզի հոգեւոր դիպագնութեան մը անփոքելի զէնն ու զհանր: Շարունակէ հաւատալ յաւերժին, ժողովուրդ Հայոց, Մենդեան եւ մարդուն աստուածացումին, եւ մայրացուր հոգիդ այս գիշերուան մեծ խորհուրդովը, նման քու պապերուդ՝ որոնք դարեր շարունակ կալէն ու հողէն վարդեր հանեցին, զեղովի բերելով գիշերները եւ բանալով դուռները երկնին, իջեցնելով Աստուծոյ Որդին իրենց սիրտներուն մէջ եւ մարտի գաղափարներուն:

Հ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Ն Ե Ր

Ամանորի և Ս. Ծննդեան տօներուն առիթով, Ամեն. Ս. Գառիարք Հօր կողմէ
Եկեղեցւոյ Սրբազան Գեներուն յղուած են հետեւեալ շնորհաւորական հեռագիրները.

Երուսաղէմ, 23 Դեկտեմբեր 1985

Նորին Ս. Օծութիւն Տ. Տ. Վաղէն Ա.
Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց
Ս. Էջմիածին

Նոր Տարւոյ և Ս. Ծննդեան տօներուն բարերաստիկ առիթով, խոնարհաբար
կը ներկայացնենք Ձերդ Ս. Օծութեան մեր և Ս. Յակարեանց Միաբանութեան
որտադին շնորհաւորութիւնները, խնդրելով Բարձրեալին Աստուծոյ որ շնորհէ Ձեզ
յաջողութիւններով լի երկար և առողջ կեանք, և Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին՝ ան-
սասանութիւն և բարգաւաճում:

ԵՂԻՇԷ ԱՐԲԵՊՍ. ՏԷՐՏԵՐԵԱՆ
Գառիարք Հայ Երուսաղէմի

Երուսաղէմ, 23 Դեկտեմբեր 1985

Նորին Սրբութիւն
Ծովանէն - Գօղոս Բ. Գապ
Վատիկան

Ս. Ծննդեան և Նոր Տարւոյ բարերաստիկ առիթներով, յարգանք կը ներկա-
յացնենք Ձերդ Սրբութեան մեր որտադին շնորհաւորութիւնները մաղթելով Ձեզ,
շարունակական առողջութիւն և Ձեր մեծ Եկեղեցիին՝ բարգաւաճում, Թող Ամենա-
կարողն Աստուած յաջողութեամբ պսակէ Ձեր բարի ջանքերն ու ծրագիրները:

ԵՂԻՇԷ ԱՐԲԵՊՍ. ՏԷՐՏԵՐԵԱՆ
Գառիարք Հայ Երուսաղէմի

Երուսաղէմ, 23 Դեկտեմբեր 1985

Ն. Ամենապատուութիւն Գիմէն
Գառիարք Համայն Ռուսիոյ
Մոսկուա

Ս. Ծննդեան և Ամանորի առիթներով, կը ներկայացնենք Ձեզ մեր եղբայրական
և ջերմ շնորհաւորութիւնները, որտադին մաղթանքներով Ձերդ Սրբութեան առող-
ջութեան և բարգաւաճ գործունէութեան համար:

ԵՂԻՇԷ ԱՐԲԵՊՍ. ՏԷՐՏԵՐԵԱՆ
Գառիարք Հայ Երուսաղէմի

Ս. Էջմիածին, Ս. Ծնունդ 1986

Ամեն. Տ. Եղիշէ Արեւաթ. Տէրտէրեան,
Պատրիարք Հայոց,
Երուսաղէմ

«Քրիստոս ծնաւ եւ յայտնեցաւ»

Սիրեցի Եղբայր Մեր,

Մեր սիրելի ուրախութեամբ լի, Սուրբ Էջմիածնից այսօր բերում ենք Ձերդ Ամենապատուութեան լոյս աւեսխար Սուրբ Ծննդեան Փրկչին մեր Յիսուսի Քրիստոսի, Մեր ամենաբարի մաղթանքներով հանդերձ:

Այսօր թո՛ւմ է անմահ, վստակ մեր հոգիները, մեր կեանքը վերստին լուսաւորում են վերանորոգուելու յոյսով եւ փրկութեան ճեւղով: Այո, Քրիստոս մեր նորոգումն է եւ մեր յոյսը փրկութեան: Երկրային մեր կեանքում մեզ առաջնորդող լոյսն է Նա եւ մեր բարի գործերի ստուգութիւնը: Իսկ պատմութեան մէջ, իր Աւետարանով, Քրիստոս «արեգակ է արդարութեան» եւ «իշխան խաղաղութեան»:

Նոր ծնունդ Աստուածորդու մսուրի առաջ աղօթում ենք, որ մարդիկ ապրեն իրենց ժամանակը, գործեն՝ երկնային կեանքի ճեւղով, եւ ազգեր ու պետութիւններ առաջնորդուեն քրիստոսաւանդ խաղաղարար ոգով եւ արդարութեան լոյսով: Եղիցի, եղիցի:

Սուրբ Ծննդեան աւեսխարով այսու յղում ենք նաեւ Մեր հայրական սէրը եւ օրհնութիւնը Սուրբ Աթոռիդ ուխտապան Միաբանութեան եւ համայն հաւասացեալ ժողովրդեան, հոգեւէն ու ազգանուէր գործոց լիակատար յաջողութեան մաղթանքով:

Շնորհաւորում ենք Ձեր Նոր Տարին եւ լուսաբաշխ ծնունդը մեր Տիրոջ Յիսուսի Քրիստոսի: Խաղաղութիւն ընդ Ձեզ:

«Այսուհետեւ արդարացեալ ի հաւատոց անձի, խաղաղութիւն կալցում առ Աստուած ի ձեռն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի» (Հռոմ. Ե, 1): Ամէն:

Եղբայրական սիրոյ ողջագութեամբ՝

Վ Ա Զ Գ Է Ն Ա.

Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

ԿԱՅՈՂՆԿՈՍԱՐԱՆ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻՆԿԻՈՅ ԱՆԹԵԼԻԱՍ - ԼԻԲԱՆԱՆ

Քիւ 528:85

Անթիլիաս, 18 Դեկտեմբեր 1985

Ամենապատիւ
Տ. Եղիշէ Արեւաթ. Տէրէրեան
Պատրիարք Հայոց Ս. Երուսաղէմի
Երուսաղէմ

Սիրեցեալ Եղբայր ի Քրիստոս,

1985ի վերջին այս օրերուն եւ 1986ի հեռանկարին դիմաց, որքան
հաղորդ է Մեզ համար ողջունել Ձերդ Սիրեցեալ Եղբայրութիւնը եւ ի խորոց
արտի աղօթել առ Աստուած, որ Իր երկնային շնորհքին հառազայթումով երջա-
նիկ ընծայէ Ձեր կեանքն ու սպասաւորութիւնը որպէս Պատրիարք Երուսաղէմի:

Մօտ ասեցէն, 1986ի արեւոյտիս, Քրիստոսի ծննդեան եւ Աստուածա-
յայտնութեան տօնին, Հայոց Եկեղեցւոյ բոլոր կոչնակները՝ պիտի ղողանջեն
արձագանգելով հրեշտակային մեղեդին, անգամ մը եւս աւեհելով ամբողջ աշ-
խարհին եւ ողջ հայութեան «ծնաւ ձեզ այսօր Փրկիչ», եւ հրաւիրելով բոլոր
մարդիկը փառաբանական ձայնիւ երգելու.

«Փառք ի բարձունս Աստուծոյ

եւ յերկիր խաղաղութիւն

ի մարդիկ հաճութիւն»:

Եւ արդարեւ որքան կարօտով, կարիքաւոր արժով աշխարհն ու հայու-
թիւնը պէտք ունին այս խաղաղութեան եւ հաճութեան, որոնք այնքան յաճախ
կը զլացուն մարդկային կեանքին՝ անձնական, կողմնակցական, մասնակի,
ժամանակաւոր շահերու եւ փամհանդիներու, ոյժի եւ հեղինակութեան բխալ
հասկացողութեան որպէս հետեւանք:

Հայկական Եղեռնի Եօթանասունամեակին յաջորդող տարւան սեմին,
որպէս նուիրական ուխտ՝ մեր Եկեղեցւոյ նուիրապետական Աթոռները, բոլոր
թեմերը, թագային կազմակերպութիւնները եւ հաստատութիւնները պէտք է յա-
տուկ ջանքով լծուին հայ ժողովուրդի միութեան եւ համերաշխ գործունէութեան
համայնական եւ հրամայական առաքելութեան, որպէսզի առաւել եւս ծաղկի
եւ պսղաբերի հայ կեանքը որպէս աստուածահաճոյ եւ ազգաւոր կենսաբնօր
Աստուծոյ փառքին, մարդկութեան բարիքին եւ հայութեան ապագային ի խնդիր:

Ահա այս ապրումներով եւ այսպիսի մտածումներով կ'ողջունենք Ձեր
Սիրեցեալ Եղբայրութիւնը եւ կը մղտնայինք Ձեզի, Սրբոց Յակոբեանց Միաբա-
նութեան եւ համայն հաւատացեալ ժողովրդեան վերանորոգեալ կեանք՝ Քրիս-
տոսի մարդեղութեան խորհուրդովը վերակենսաւորելով:

Մնամք Եղբայրական սիրով

Աղօթակից

Կ Ա Ր Ե Գ Ի Ն Բ.

Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ

LAMBETH PALACE, LONDON, SE1 7JU
CHRISTMAS 1985

His Beatitude Yeghishe Derderian,
Armenian Patriarch of Jerusalem.

Your Beatitude,

As Christians everywhere prepare to celebrate the mystery of the Incarnation of God in Jesus Christ, I send to you and to your Church my warm Christmas greetings.

Our belief that God became a human being so that men and women might share in the divine life is at the heart of our Christian faith. Jesus Christ, the Word of God made flesh, reveals in his living, dying and rising again both the boundless graciousness of God towards us, and the capacity of men and women for being renewed in the image of God by the grace of his Spirit.

It is that faith which sustains the Church in its mission, and which is the source of its hope in a world where the image of God is marred by sin, and where hate and division so often predominate over love and unity.

As we rejoice together in the celebration of Christ's coming, so are we joined in common prayer that God will unite all Christians in the Body of his Son, so that the Church may be a sign of hope and an instrument of God's peace in the world God creates in love and in Christ suffers to save.

Your Beatitude's Beloved Brother in Christ,
DR. ROBERT RUNCIE
Archbishop of Canterbury

Ամեն. Տ. եղիշէ Արքեպս. Տէրութեան
Պատրիարք Հայոց — Երուսաղէմ

Սիրեցեալ եղբայր ի Քրիստոս,

Սրտագին եւ անկեղծ զգացումներով է որ կ'ողջունենք Ձերդ Ամենապատուութիւնը Մեր Փրկչին երկրի վրայ երեւելուն մեծ եւ փառաւորեալ տօնին առիթով:

Աստուծոյ Որդին իջաւ երկրի վրայ եւ Ս. Հոգւոյն միջնորդութեամբ ծնաւ Ս. Կոյսէն, լուսաւորելու համար մեզ Աստուծոյ Յշմարիտ գիտութեան յոյսովը եւ մեզի Անոր ժառանգորդները դարձնելու համար (Յփնթ. Ա. 11): Այդպէսով յայտնուեցաւ Տիրոջ անսահման սէրը մարդկային ցեղին նկատմամբ, եւ վճռեց ճակատագիրը մարդ արարածին՝ զոր ստեղծած էր ինքնիշխան կամքով:

Ժամանակի մը մէջ, ուր աշխարհը լեցուած է մտահոգիչ երեւոյթներով եւ կեանքի սրբազան պարգեւը սպառնալիքին տակ է խորտակման եւ քնաջնջման, կը հայցենք նորածին Երկնաւոր Մանուկէն որ Իր հօտին եւ բոլոր ժողովուրդներուն պարգեւէ արդար եւ տեւական խաղաղութիւնը զոր հրեշտակները աւետեցին Մենդեան գիշերին ի Լեթիզէմ:

Ջերմօրէն կ'աղօթենք կենսապարգեւ Քրիստոսի, որ օրհնէ մեզ ու պահէ խաղաղ ու բարգաւաճ, որպէսզի երկրի վրայ ամէն ոք կարենայ ապրիլ սիրոյ ու ճշմարտութեան մէջ (Յովհ. Բ. 29), Տիրոջը փառքին եւ «յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն» (Ղկս. Բ. 14) երկնառաք պատգամին ու աւետիսին շուտափոյթ իրականացման համար:

Նղբայրական սիրով ի Քրիստոս՝

Պ Ի Մ Է Ն

Պատրիարք Մոսկուայի եւ Համայն Ռուսիոյ

Ս. Մնունդ 1985/86 — Մոսկուա

ՕՐԹՈՏՈՐՔՍ ԵԿԵՂԵՑԻ ՓՕՐԹՈՒԿԱՆԻ ԵՒ ՍՊԱՆԻՈՑ

ԼԻԶՊՈՆԻ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՐԱՆ

Ամենապատիւ Տ. Նիկիէ Արքեպս. Տէրտէրեան

Պատրիարք Հայոց — Երուսաղէմ

Ձերդ Ամենապատուութիւն,

Մարմնացեալ Բանի Մենդեան կանխատեսուած ուրախութեամբ կ'ողջունենք Ձերդ Ամենապատուութիւնը եւ կը խնդրենք Քրիստոսէ, որ մեր զօրութիւնն ու փրկութիւնն է միանգամայն, որ շնորհէ Ձեզ առողջ եւ երկար կեանք, եւ Ձեր Սուրբ Եկեղեցիին՝ սէր եւ խաղաղութիւն:

Կ'օգտուինք այս առիթէն, Ձեզ կը վստահեցնենք մեր խոնարհ աղօթքները, վասն խաղաղութեան ամենայն աշխարհի եւ սիրոյ եւ համերաշխ գոյակցութեան եւ գործակցութեան Քրիստոնեայ Եկեղեցիներու:

ԿԱՊՐԻԷԼ ԱՐԲԵՊՍ.

Սպանիոյ Մետրապոլիտ

Ս. Մնունդ, 1986

ՓՈԽՈՒՄԻՆ ԽՈՐԲԵՐԸԿՆԵՐ**«ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ՏԱԳՆԱՊԸ»**

Զ.

«ԶԱՐԹՕՆՔ» ԵՍՆ ԿԵՒՈՔՈՎ

«Զարթոնք» Օրաթերթը իր 3 Դեկտ.ի թիւով փոխանակ պատասխանելու «Սիոն»-ի Խմբագրականին, որ փառքեր պահանջներ էր իր ստապատում բարանջանքներուն համար, ճաշարայ մը փորձած է մեր ըսածներէն, Գ. Վ. Վ. Ժանօթ դիմակաւորի, այսինքն Աճէմեան Հաննայի, բերնով յայտարարելու, թէ Եղիշէ Պատրիարքը կը հայրոյէ միայն, անարգելով յօգուածագրի նման սրբոյնատուրք և արտաշնորհ անձնաւորութիւններ :

Ըսուածները իրենց եղջերուաքաղային սուտերով այնքան աղերսարկուէին, որ պահ մը տարուեցայ մտածելու հրաժարիլ պատին վրայ խելայեղօրէն բզզացող ճանճ մը ճգմելու ճիգէն, եթէ նոյնիսկ ան մեզի ծանօթ շանաճանճը եղած ըլլար, և թողուլ որ զրաբան յօգուածագիրը որքան ուղէ քերէ իր կրօնակը Ս. Յակոբեանց վեհաշուք կալնին՝ և յետոյ շալակը առած իր աղբիւսին կողովը, թափէ գայն «Զարթոնք»-ի էջերուն մէջ :

Ըսի թէ անծանօթ չէ մեզի յօգուածագիրը, որ կը ծածկէ ինքզինքը երեք տառերու ետին : Մեր գիւղերուն մէջ շուներն ու կովերն անգամ անուն տունէին, «Զարթոնք»-ի ստապատում աղբակիրը ինչո՞ւ միշտ դիմակներու ետին կ'ապաստանի : Կա՞յ աւելի մեծ գծախտութիւն քան ծնիլ և անուն չունենալ, փողոց նետուած ընկեցիկներու պէս : Ո՞վ դու անանուն խաբանեալդ, զիտե՞ս թէ հայ ժողովուրդը անսուրբ կը նկատէ իր երեխան, մինչև որ ան անուն մը ունենայ : Կ'երեի իրենց սեռը փոխողները իրենց մագբերուն պէս կը սիրեն ներկել ինքզինքնին :

Այս առիթով, անանունը գերազանցելով ինքզինքը, իր պաշտպանութեան ներքե առեր է մագձանորդ Պատրիարքը, թուելով իբր թէ անվսյել մեր որակումները, այնքան վայել սակայն իր պաշտպանած սուրբին, Երուսաղէմի Միաբանութիւնն ու ժողովուրդը շատ լաւ կը ճանչնան անարգամեծար այս փսխուկը, իր խապած անմարդկային և վատշուէր դերերուն համար, Տիրան-Եղիշէի պայքարի չըլտնին : Պալմեան Քահանայի հատոր մը լեցուն որակումներն ու տեղեկութիւնները զրպարտութիւններ չեն, այլ իրական վերբերումներ՝ այս անորակելի արարածը դիմագծող : «Զարթոնք»-ի յօգուածագիր Հաննան, խուրունկ տուրակ մըն է անհեթեթ և զազրելի զրպարտութիւններու և իր ըսածները ուրիշ բան չեն, բայց տեսակ մը բառքուք, նմանօրէն փորքուքի, թափուած «Զարթոնք»-ի կոյանոցին մէջ :

Տակաւին տակէն այրած այս ախտաւորը, անամօթաբար կը զրէ թէ «Եղիշէ Պատրիարքը պատճառ եղած է որ ամբողջ Հաստատութիւն մը իր ա-

նօրեայ գործերուն մէջ կաղայ, կազմալուծման ճամբան բռնէ և անիշխանութիւն ծաւալի: Թէ ան պատճառ եղած է Միաբան եպիսկոպոսներու և վարդապետներու վանքէն հեռանալուն ք:

Սիրելի Միաբան եղբայրներ, Ս. Աթոռէն ներս և դուրս, խնդրեմ, քաջութիւն ունեցէ՛ք յայտարարելու թէ ձեզմէ՛ ունէ մէկուն պատճառ տուած ենք որ հեռանաք Երուսաղէմէն: Իսկ եթէ կայ մէկը, որ սաղարանքներով և իրեն յատուկ հաշիւներով պատճառ եղաւ ձեր հեռանալուն, ըսէ՛ք թէ ո՞վ էր ան: Սիրելի Միաբանակիցներ, մենք մեր կեանքի և ասպարէզի կրակէ շապկը չհագանք, որպէսզի սուրբերը համբուրենք մեր օրերու անարի սուտակասպասներուն և զրամով մարդեր վարձողներուն: Կեղծ քաղցեմներովեան այս խեղճերանքները, որոնք խլուրդի աշխատանք կը տանին, պաշտպանելու առնչտները և աղջկորդիները, բարոյական քայքայում, հոգեկան խաթարում, միտքերու խեցրեկում կը սերմանեն իրենց շուրջ: Դուք կը ճանչնաք այս թշուառամիտները, որոնք կը կարծեն թէ կրնան խաբարել ձեզի, իրագործելու իրենց նիւթացած գծիւմ ծրագիրը, ապաւինած իրենց հովուլային յաւակնութիւններուն: Ասոնք յոգնածներ, խանդավառութենէ պարպուածներ, հաւատքէ զուրկ բոլորներ են, իրենց պարտաւթիւնը ծածկած նուիրական դադափարներու ստուերներուն ներքեւ: Կը խօսին Հայաստանի անունէն, Կաթողիկոսի հեղինակութենէն, չըդգեկու իրենց ժամանակէն դաւաճանուած եղկելութիւնը:

Կը պատմուի թէ Նափօլէօն պատմունքն մը ունէր, որուն վրայ ասեղնագործուած էին բազմաթիւ մեղուներ: Թող մեզի համար ալ խորհրդանշան դառնայ մեղուն: Գիտնա՛նք խայթել՝ երբ վտանգ և արգելք կը սպառնան մեր մեղրաշինութեան աշխատանքին: Մեղր պատրաստենք Հայ ժողովուրդին համար և խայթենք մուրիին ու ստաբանը, որոնցմով տակաւ կը լեցուի մեր աշխարհը:

«Զարթօնք»ի ծանօթ յօդուածագիրը, սանձարձակ անբարոյական մը, կը յանդգնի ըսելու թէ Եղիշէ Պատրիարքը իրեն անվայել արտայայտութիւններ ունի: Պատրիարքը մեղաւոր է երբ գողին՝ գող, ստախօսին՝ լիւր, յետոյքածախին՝ անպատիւ և Բարեգործականի դրամով սոնքացողներուն մուրացկան կը յորշորջէ:

Տակաւին թէ մենք կը յիշորտանք որ քառասուն տարիներէ ի վեր հերոսաբար ծառայած և պարենաւորած ենք Երուսաղէմի Սուրբ Աթոռը: Անմիտ գոնչականներ, ինձմէ՛ զատ այդ շրջանին ո՞վ դիմակալեց Աթոռաքանդ հրոսակները, դաւաղիրները և քանիցս պետական ոսնձգութիւնները: Ի՞նչու մի փորձէք նուաստացնել Եղիշէ Պատրիարքը, ան մեծագոյն հերոսն է և կը մնայ Երուսաղէմի Աթոռին:

Այս պարագան ինծի կը յիշեցնէ Տարօն աշխարհի երեմիի Թուրք կուսակալին յաւակնութիւնը, որ ալան թալանի բոլոր ձեւերը ի գործ դնելէն ետք, ինքզինքը կը ներկայացնէր, ըսելով թէ «Ինծի լերան գայլ կ'ըսեն»: Կը հասնի Տարօնի քաջ առաջնորդը, Առաքելոց վանքին վանահայրը, որ ինքզինքը այսպէս կը ներկայացնէ Թուրք Կայիին. «Ինծի ալ մանսթրի զամբռ» կ'անուանեն, Հիմա հասկցա՞ք, «Զարթօնք»ի մուրացիկներ, թէ ի՛նչ եղած է Եղիշէ Պատրիարքի դերը, քառասուն տարիներէ ի վեր, Երուսաղէմի Ս. Աթոռին համար:

Աւելի ծիծաղելին և զարմանալին է ինչ որ ըսուած է չորս տարիներէ ի վեր Հաննա Աճէմեանին համար Սօհրոյի էջերէն, այս խալիկը մեզի կը վերադրէ՝ իրաւունք ունի գուցէ, որովհետեւ իրեն ուղղուած իրաւացի նախատիքները դրամ չեն որ գրպանէ։ Նոյնիսկ կ'ուրանայ մեր գրողի հանգամանքը։ Սակայն, մեր կողմէն գրուած «Լուսամատեան»ի Յառաջաբանին մէջ, ինքն է որ կը գրէ. «Մագդաղինէն Մեղրամովսէի, «Հեթանոսաց Առաքեալ»ի, «Օտարական»ի հեղինակ բանաստեղծ Եղիվարդը, յիշուներկու պատմութեանով, որոնք այս հատորի գրական էջերը կը կազմեն, Ս. Գիրքը պատմելու իր ծանօթ արուեստը կը հասցնէ իր գագաթնակէտին։ Ան իրեն յատուկ ոճով գիտէ մարգարէները և առաքեալները վերակենդանացնել մարդկային իրենց բախտուն ներկայուն թեան մէջ, Աւետարանի դիմագծերուն վրայ շողացնելով աստուածային նայուածքին խռովքը։ Հատորիս հեղինակը կը տանի մեզ Աստուծոյ, աստուածային մարդերու մտերմութեան ճամբով։ Հին Ուխտի իմաստութիւնը և Նոր Ուխտի պատգամը կը խօսին մեզի դարձեալ տարօրինակ այժմեականութեամբ մը, որ Եղիվարդը միայն պիտի կրնար վերբերել»։

Կ'երբնում, յետոյքածախը իրենց ուսերուն առած «Զարթօնք»եաններու պատուին վրայ, Հաննան վաղը կրնայ ուրանալ իր այս գրածը, ինչպէս կը փորձէ ուրանալ իր բոլոր ըսածներն ու ըրածները։

Շաթուրիան, իր «Անդրշիրիմեան Յիշատակներ» երկին մէջ կ'ըսէ. «Երբ սուտը յաճախ կրկնուի, խօսողին, ինչպէս նաև անխելքներուն համար ճշմարտութիւն կը դառնայ»։ Իսկ հիներէն Սոփոկլէս, իր կարգին կը յարէ. «Սուտը երկար չ'ապրիր որ ծերանայ»։ Ըօրէլլին, Մաքիավելլիէն դար մը առաջ, կ'ըսէր թէ «ստախոսէն վախճալու չէ, որովհետեւ սուտը խարդախ կշիռ մըն է, որ միշտ պիտի խաբէ զինք գործածողը։ Պարան մը՝ որմէ պիտի կախուի զայն հիւսողը»։

Քանի որ Դիմակաւորի յիշողութիւնը սկսած է տկարանալ, գուցէ իր ունեցած միջամտեցի ախտաւորութեան հետեանքով, որ միշտ կը մղէ զինքը գիտակցական և կամովի սուտեր յերկրելու, ըսելու բաներ՝ որոնք կրնան գոյութիւն չունենալ, բայց զգայացունց վիճակներու տանիլ «Զարթօնք»եաններու նմանները, որոնք կը կարծեն թէ սուտերու գետին վրայ ալիւր մաղելով, վաղուան խորը կը պատրաստուի։ Որքա՛ն ճիշդ է հայ մատենադրին խօսքը. «Զինչ ի քօշից և ի խոզոց ընդհատ իցեն, որ զայսպիսի բանս խօսիցին»։ «Զարթօնք»ի երեք տառերուն ետին ինքզինքը ծածկող Հաննան, տիպարական և եզական միջամտմ մըն է, հետեւաբար կ'արժէ որ իր ընթերցողներու յիշողութեան մէջ անգամ մը ևս, հակիրճ կերպով, արթնցնենք այս զգուշի հիւանդին անցեալն ու ներկան։

Յօդուածագիր Հաննան ծնած է Հալէպ։ Իր երկրորդական կրթութիւնը ստացած է Ֆրէրներու քով։ Վարժարանի չրջանը աւարտելէն յետոյ, ուզեր է եկեղեցական ըլլալ Կաթողիկ հաստատութեան մը մէջ, հաւանաբար տեղւոյն մայրապետներէն քաջալերուած։ Զարեհ Կաթողիկոսի կարգադրութեամբ, այն ատեն Առաջնորդ Հալէպի, Անթիլիասի Դպրեմանք կը զրկուի այս բարի ծաղիկը։ Այդ չըլջանին, իր ուշիմութեան հետ միասին, ճանչցուած է Դպրեմանքին մէջ մեղաւոր տիտղոսով մը, որու մասին գրած ենք արդէն։ Այս տօգոյն հերոսն

էր Ալեքսանդրը։ Այս մասին արդէն գրած ենք մանրամասն մեր կապոյտ գրքին մէջ, «Արեւի խորագրութեան ուղղուած»։ Պատմած ենք հոն նաև իր անհամար գողութիւններն ու իւրացումները, Անթիլիանէն Երուսաղէմ։ Այս եպիսկոպոս, որ մեղքը իր մորթին պէս է հագած, կը խօսի մեր բարոյականի մասին։ Եօթ մահացու մեղքերու այս բռնակիրը չի լսեր Թէյ-Ավիվի քաղաքէն իր ակաճիկն եկած ձայները, այն օրերուն իր հոգին միակ օրապահիկը կազմող։ Որոշման է «Հասօլամ Հագէ» պարբերութիւն մէջ գրուած իր ամօթալի սըլա-րազործութիւնը, խեղճ հայ աղջիկ մը զլխէ հանելու, անոր հետ ամուսնանալու առաջ խոստումով։ Պատրիարքը, կ'ըսէ Թերթը, արգելք հանդիսացած է այս ամուսնութեան, խնայելու համար պայթակցութիւն մը։

Մանաւանդ տխուր է խօսիլ իր մողնէութեան մասին, տարիներու իր եղբոր կնոջ հետ ունեցած կենսակցութենէն, որուն պատճառաւ կաթուածահար պիտի մեռնէր իր խեղճ եղբայրը։ Չմոռնանք յիշելու որ եղբոր ամուսնութենէն առաջ, ինք արդէն քաջաբար ծակ պտուկի վերածեր էր յիշեալը, և ծածկելու համար գոյթակցութիւնը, խեղճ եղբոր զխուս կը փաթթէր այս աղջկորդին։ Հան-նան ի գուր պատէ պատ կը նետուի, հոլովելով նկարապիւր, կոշուճ, բարոյա-կան, իր շրթներուն անվայել բառեր։ «Զարթօնք»ի հովիտ լինելը միայն բերա-նութեաց պոստիւմէ կրնան ըսել այս լրբութիւններուն։

Իբրև վերջաբան ըսեմ թէ «Զարթօնք»-ի անհոգի չորս տարիներուն, շունի պէս վտարուելէն վերջ Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութե-նէն, ամէն վատութիւն և դաւաճանութիւն փորձեց, ըլլայ Հրեայ կառավարու-թեան քով, զոր իր բնորդին կը կարծէր, և կամ Յորդանանի կտրգ մը կաշա-ռակներու մօտ, ամբաստանութիւններ յերկրելու մեր գէմ, որոնք մինչև նորին Ս. Օծութիւնը հասան, Յորդանանի հայազգի Ռուս խլաւուզ դեսպանին օժանդակութեամբ։ Արդիւնքը այս լրբութիւններուն, նախ դեսպանը վտարուե-ցաւ, երկրորդ՝ նորին Ս. Օծութիւն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, ի պաշտ-պանութիւն Նորիշ Պատրիարքին, զրեց Յորդանանի նախորդ վարչապետ Ապէյ-տաթին հրաշալի նամակ մը։

Առանց կեղծիքի, կ'ուզէի բարձր տեսնել ձեզ, Ռաֆկավար կարգ մը Թերթերու զրաբաններ, որ ի զին կաշառքի, առաջին օրէն նախալարձակ եղաք, ձեր խախուտ պատնէշին վրայ շարելով ծրտան հաւեր, յետոյքածայիններ և տա-կէն այրող աղջկորդիներ, Թքնելով այս կերպով ձեր կուսակցութեան պատուին և կատարած պատուական դերին վրայ։ Տակաւին մինչև երէկ դուք և «Արեւ»-եանները հպարտութիւն կը զգայիք զրելու։ «Որքան ասեմ որ Եղիվարդները պահապան կը կենան Երուսաղէմի Սուրբ Աթոռին, անբարձ եւ ամբալիկող պիտի մնան իր պարիսպները»։ Ի՞նչ պատահեցաւ որ փոխեցիք ձեր լեզուն։ Բարեգործականի դրամը ի՞նչ հրաշք գործեց, որ ձեր երբեմնի գովքը վերածուի շունի խոսքածքի։ Տակաւին մինչև երէկ, ըստ ձեզի, Նորիշ Պատրիարքը հե-րոս մըն էր, նախախսամոութիւնը Ս. Աթոռին։ Զուր մի փորձէք պատմութեան տխուր խաղը՝ այրելու ձեր պաշտածները։ Ձեր այս ապերախտութիւնը ինձի կը յիշեցնէ Խալական առածը։

Փաստաթու էլ փէրիբօլօ

Կապալաթօ էլ սանթօ,

որ թարգմանի, «Երբ վտանգը անցնի՝ սուրբը կը մոռցուի»։ «Զարթօնք»-ի տղիւմարներ, չէ՞ք անդրադառնար որ վտանգները միշտ կան մեր Եկեղեցիին և ժողովուրդին դէմ. ոսկերարձները չեն որ պիտի կարենան դիմակալել նման չարիքները, ոչ ալ ինքզինքնին ծախսած որձաւորութիւնները կամ Հայաստանի անցակիր ծախող կապալառուները։ Զեր ամօթահարութեան վրէժը լուծելու կամ պարտուած եսին ցաւը մեղմելու համար Քաջ Նազարութիւն ծախելու ելած էք, առանց մտաբերելու կովին և զորտին առակը։

Հակառակ ձեր նկատմամբ ունեցած արհամարհանքիս, կը զգուշացնեմ ձեզի ձեր Գ. Վ. Վ. յօդուածագրէն, որ իբրև երրորդ բեռի պատկանող կրնայ էլծ հիւանդութիւնը ունենալ։ Համաձայն արդի բժշկական պրպտումներուն, էլծ մահաբեր հիւանդութիւնը կը նկատուի տուրբը միասեռականներուն։

Ե.

Յ. Գ. — Յարգ. Սիւնք ամապիրը իր Խմբագրականներով հայելիացուց մուրիկներու և անոնց միացույ կրակին ցախ նետույ Ռամկավար կարգ մը թերթերու և ոսկերարձներու յայտնի և անյայտ արարքները։ «Զարթօնք»-ը անոնց և իրենց հետեորդները եթէ շարունակեն իրենց անհիմն և պղծաշուրթի բարբառնչանքները, յաշորդ Խմբագրականներով պիտի անդրադառնանք մեր Եկեղեցւոյ մեծ ցաւին, Ս. Էլմիածնի և Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան երեսուն տարիներու ողբերգութեան, որուն պատճառաւ Հայաստանեայց Եկեղեցին բաժանման սպառնալիքին առջև դրուեցաւ, խռովքի մատնելով Հայ հողին։

Յանուն ազգային խղճմասնքին և պատմութեան իրաւունքին, պիտի յայտնեմ իրականութիւնը, խայտառակելով երէկուան դաւադիրները և այսօրուան սոնքացող լղրճուկները։

Նոյն

ԵՂԻՎԱՐԴԵ ՎԱԽԵՐԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ Է

Եւ այժմ մի քանի խօսք Եղիվարդի գրական գործի մասին:

Երբ 1951 թուականին Մայր Աթոռ հրապարակեցինք հանգուցեալ Կաթողիկոսի կողմից՝ եպիսկոպոսական աստիճան ստանալու, զիտէինք, որ նոյն նպատակով հրապարակած էին նաեւ Երուսաղէմից երեք Միաբաններ, որոնց գլուխը գտնուում էր Եղիշէ Վրդ. Տէրտէրեանը: Ձէինք ճանաչում նրան եւ ոչինչ չգիտէինք նրա մասին: Այդ օրերին պատահաբար մեր ծեռքը անցաւ արտասահմանից ստացուած մի ամսագիր, որի մէջ տպուած էր Եղիվարդի «Նեղոսի ափին» բանաստեղծութիւնը: Առաջին իսկ տողերից ցնցուեցինք ու զարմացանք նոյնիսկ, թէ հեռաւոր մի վանքում մի անժանօթ վարդապետ այսպիսի մի հզօր բանաստեղծական գործ կարող է յօրինել: Եւ իսկապէս, այդ բանաստեղծութիւնը գրուած էր բացառիկ ջերմ շնչով ու հզօր ներշնչումով: Առանց Եգիպտոսը, Նեղոսը տեսնելու, բայց միայն այդ բանաստեղծութիւնը կարդալով, մարդ կարող է տեսնել պատկերը այդ երկրի, զգալ կիզիչ ջերմութիւնը արեւի, աւազի եւ կապոյտը ջրերի՝ առանելագոյն ճշմարտացիութեամբ:

Շատ ուրախացանք անշուշտ, որ շուտով պիտի հանդիպենք այդ բանաստեղծ վարդապետին. եւ մեր առաջին տեսութեան պահին, Երեւանում, մեր հիացմունքը յայտնեցինք իրեն:

Իրօք որ Եղիվարդը վաւերական բանաստեղծ է: Բանաստեղծութիւնը, մեր հասկացողութեամբ, ծնունդ է առնում այն հոգեկան գործողութիւն. նից, այն սրկնատուր շնորհից, որով հեղինակի յուզականութիւնը ճառագայթում է հոգուց դէպի դուրս, տարածւում է բնութեան վրայ եւ այն լուսաւորում է, պայծառակերպում իւրայատուկ երանգներով. աւելի ցայտուն դարձնելով նրա թաքուն եւ իրական ճշմարտութիւնը: Ամէն մի հեղինակ բնութեան վրայ դնում է իր անհատականութեան դրոշմը:

Կարծում ենք, այսպէս մօտենալով Եղիվարդի գործերին, կարող ենք վճռապէս հաստատել, թէ նա իրօք ճշմարիտ բանաստեղծ է: Այստեղ ի հարկ է ծագում է մի հարց, մի գեղագիտական հարց. ո՞րն է ուղիղ յարաբերութիւնը բանաստեղծութեան առարկայի եւ յօրինուած բանաստեղծութեան միջեւ: Ինչպէս զիտէք, արուեստի անդաստանի մէջ տարբեր ուղղութիւններ կան: Կան արուեստագէտներ, որոնք իրենց յուզականութեամբ ու երեւակայութեամբ այն աստիճան հեղեղում են տուեալ առարկան, բնութիւնը, մարդկային կեանքը կամ գաղափարները, որ նրանք կորցնում են իրենց իսկութիւնը, իրենց ճշմարտութիւնը, մի գուցէ դառնում են գեղեցիկ, այսինքն գեղեցկօրէն իտէալականացուած, բայց հեռանում են իրականութիւնից եւ ճշմարտութիւնից: Մեր կարծիքով, վաւե-

րական արուեստագէտը, վաւերական բանաստեղծը այն է, որ գիտէ ներդաշնակութիւնը եւ ուղիղ հասարակչութիւնը դնել իրականութեան ու ճշմարտութեան եւ յօրինուած ստեղծագործութեան միջեւ: Այս սկզբունքը ինքը Եղիվարդն էլ արտայայտում է, թէ եւ հպանցիկ կերպով, իր հրատարակած վերջին գործի՝ «Հեթանոսաց Լեւաքեալը»ի առաջաբանի մէջ, որտեղ ասում է. «Իմ սրտին աւելի մօտ նկատեցի ճշմարտութիւնը, քան գեղեցկութիւնը»: Բանաստեղծ Եղիվարդը ընդհանրապէս իր բոլոր գործերի մէջ, չափածոյ թէ արձակ, պահպանում է այդ ուղիղ հասարակչութիւնը: Ոչ իրականութիւնն է զոհում արուեստին, ոչ էլ արուեստը՝ սխալ հասկացուած իրապաշտութեան, որը տանում է դէպի լուսանկարչական նատուրալիզմ:

Վաւերական բանաստեղծ է Եղիվարդը նաեւ իր մտածումները եւ յոյզերը պատկերելու իր հզօր կարողութեամբ: Նրա բանաստեղծութիւնները շատ յաճախ գեղեցիկ պատկերաւորումներ են: Նա նկարում է խօսքերով, խօսքեր՝ որոնք սակայն ոչ թէ լոկ մտքի կառուցուածքներ են, այլեւ նրա հոգուց պոռթկացող յուզումների պատկերաւոր արտայայտութիւններ:

Անցեալ դարի Ֆրանսիացի յայտնի բանաստեղծ եւ գրական քննադատ Էմիլ Դեշանը, Վիկտոր Հիւգոյի սերնդից, ընդունում է բանաստեղծութիւնը որպէս «նկարչութիւն, որ շարժւում է, եւ երաժշտութիւն, որ մտածում է»: Մենք կարծում ենք, որ այս սահմանումը ամբողջապէս համապատասխանում է Եղիվարդի բանաստեղծական տաղանդին եւ ստեղծագործութեանը:

Կ'ուզէինք աւելացնել նաեւ, որ Եղիվարդը բանաստեղծ է նաեւ կեանքում, իր առօրեայ կեանքում իսկ, իր փոթորկումների մէջ, իր պայքարների մէջ, իր որոնումների մէջ, թէ՛ եկեղեցական կեանքի մակարդակի վրայ, թէ՛ ազգային-հասարակական եւ անհատական կեանքում:

Հայոց Հայրապետի խօսքից
Բանաստեղծ Եղիվարդի գրական
վաստակի մասին
Մարտ, 1976 թ.

Պէյրութ, 20 Նոյեմ. 1958

Նորին Սուրբ Օծութիւն

Տ. Տ. Վազգէն Ա.

Ծայրագոյն Պատրիարք եւ Կաթողիկոս

Ամենայն Հայոց,

Էջմիածին

Վեհափառ Տէր,

Իմ, մեր կուսակցութեան եւ ամբողջ հակադաշնակ ճակատի մեծագոյն բաղձանքն էր որ Ամենապատիւ Տ. Եղիշէ Արքեպիսկոպոս Տէրտէրեան Էջմիածին գար հանդիպելու Ձերդ Վեհափառութեան, զեկուցանելու համար Ձեր մեկնումէն վերջ ստեղծուած կացութիւնը եւ ընդունելու Ձերդ Վեհափառութեան իմաստուն խորհուրդներն ու հրահանգները:

Դրութիւնը շատ լուրջ է, եւ պայքարը, ինչպէս կը նախատեսուի, աւելի քան խիստ պիտի ըլլայ: Այս պայքարին մէջ յաջողելու համար պէտք ունինք նախ մարդերու եւ ապա նիւթական կարելի միջոցներու. ասոնցմէ աւելի սակայն իմաստուն առաջնորդութեան եւ առաջնորդներու:

Մէյս տեսակէտէն Լիդիշէ Սրբազան միակն է որ, տրուած պայմաններուն տակ, կրնար լրացնել այդ մեծագոյն պակասը, իբրեւ ներկայացուցիչ Ձերդ Վեհափառութեան:

Վստահ ենք որ Եղիշէ Սրբազանի այս առաքելութեամբ Ձերդ Վեհափառութիւնը տեղեակ մնալէ յետոյ մեր իրական ու դժուարին կացութեան, պիտի ընէ անհրաժեշտը ապահովելու համար Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ յաղթանակը եւ արտասահմանի հայութեան հայրենասիրական ուղղութիւնը:

Ի համբոյր Ձերդ Վեհափառութեան Սուրբ Սջոյն,

Նորին ակնածանքով՝

ԲԱՐՈՒՆԱԿ ԲՈՎՄԱՍԵԱՆ

ՓՈԽԱՆ, ԽՄԲԱԳԻՐԱԿԱՆԻ

ԲԱՆԵԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՑ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Ե.

ՄԱՇՏՈՑ ԵՒ ՃԱՇՈՑ

Կարելի է այս վերնադրին տակ ամփոփել ինչ որ առաջարկուած է Ձե. ԿՈՒՑՈՒՄԻ ճեկեղեցական ծխական խնդիրները բաժինին վերջին երկու (Գ. և Դ.) հատուածներուն մէջ՝ ի մասին եկեղեցական խորհուրդներու և սրբազան արարողութեանց և պաշտամունքի միջոցին կատարուած Ս. Գրական և հայրախօսական ընթերցուածներու առթիւ մտածուած բարեփոխութեանց, և մեր նկատուողութիւնները անոնց նկատմամբ:

Կեդր. Յանձնաժողովը զրուծիւններ ստացեր էր (խորհրդանայ) Թեմերէն, որոնք անհրաժեշտ կը նկատէին համառօտել խորհուրդներու արարողական մասերը, այսինքն խորհրդակատարութեանց ձէսը, ոմանք մատնանշելով նոյն իսկ կրճատուելիք հատուածները — Որովհետեւ այս վերջինները որոշապէս չեն նշանակուած ՁեկՈՒՑՈՒՄԻ մէջ, կարելիութիւն չունինք անշուշտ հանգամանօրէն արտայայտուելու այստեղ անոնց մասին. բայց կրնանք ընդհանուր առմամբ ըսել թէ, եթէ կ'անհրաժեշտ մասնաւորաբար Մկրտութեան, Ձեռնադրութեան, Պատկի և այլ խորհուրդներու միջոցին կատարուած արարողութեանց և ընթերցուածներուն, դժուար է, կը կարծենք, անոնց մէջ ցոյց տալ մասեր, զորս կրօնական երկկողմութիւնը պիտի ուզէր աւելորդ կամ անյարմար համարել հոգևորական և նոյնիսկ պառաշնչութեան տեսակէտով: Թոյլ կու տանք մեզի ըսել, եթէ կայ Խորհուրդներուն առթիւ զործադրուելիք բարեկարգութեան որևէ կարիք (և կայ արդարի), զայն պէտք է փնտռել ո՛չ թէ ձէսին կամ ընթերցուածներուն մէջ, այլ զանոնք կատարուելուն կերպին ու անոնց ներկայ եղանակներուն վերաբերմունքին մէջ: Երբ զգածուած սրտով և հոգով մատակարարուին խորհուրդները, երբ ժպտովորդը պատկառանքով և լրջմիտ զգացմամբ հետևի թէ՛ ձէսին և թէ՛ կարգացմունքներուն, քանի մը վայրկեանի կամ կէս ժամու երկարութիւնը ազդեօրէն տպաւորիչ միայն կրնայ ընել նուիրական կատարողութեանց բովանդակ մանրամասնութիւնները, որոնք ամէնքն ալ արդարեւ, թէ՛ իբրեւ խօսք և թէ՛ իբրեւ որևէ կերպով իրագործելի արտայայտութիւն, մաքուր ներշնչումէ բխած են գերազանցապէս: — Տեսլի է հոս դիտել տալ թէ մեր ինչպէս ժամակարգութեան՝ նոյնպէս և խորհրդակատարութեանց մէջ սրտազրաւ առանձնայատկութիւն մը կայ, որուն արժան է մտադրութիւն դարձնել: Ոչինչ դիպուածական կը գտնու անոնց մէջ, ոչինչ՝ ափսոսաբար: Մէն մի ժամերգութիւն, մէն մի խորհուրդ պարզուեալ է մեծ զգացումի մը կամ մտածումի մը, որ կը սկսի իբրեւ փթթումով մը և կը շարունակուի զգացումի յառաջատուական շարժումի մը մէջ մինչև որ կշռաւորուած խօսքի, երգի և խորհրդական շարժուածքներու ներդաշնակութեան մէջէն, կարծես հետգհետէ հասունցած, դուրս կու գայ իմաստը, հոգիին վրայ յաւէտ բարոյացուցիչ ներգործութեամբ մը:

Գիշ մը մտամոխրի ուշադրութիւն բաւական է արդարեւ՝ ըմբռնելու համար թէ ժամերգութեանց իւրաքանչիւրին մէջ ինչպէս, մեղմիկ բայց յստակ գծադրումով մը, զիշերային, առաւօտեան, արեւագալի, միջօրէի, երեկոյեան պահերուն ճամբէն, այսինքն կեանքին հետ քայլ առ քայլ ընթացքով մը, հետեւողն է կը բացուի՝ կը քակուի Աստուծոյ և մարդուն, այսինքն նոյն այդ կեանքը պարզեցողին և ստացողին միջև առնչութեանց խորհուրդը՝ անփորձ, խալաղ, աշխատալից և ներոյժ հոգիի մը հանգրուանէ հանգրուան անցքը ցուցնելով հաւատքով և յոյսով լուսաւորուած դժուար բայց հաճոյական այն շաւիղին մէջէն, որ քրիստոնէական սիրոյ կեանքն է ինքնին, ըմբռնելու համար թէ Ո. Պատարապի ծէսին մէջ ինչ գմայելի կարգաւորութեամբ կը ներկայացուի Աստուծոյ առ մարդն էլքին և մարդուն առ Աստուած ելքին փրկագործական զազափարը, աստուածային յայտնութեան, մարդեցութեան, աւետարանական և վարդապետական ուսուցման, սրբազործութեան և հաղորդութեան խորհրդական պատկերներու և եղելութեան անընդմիջական շարքի մը մէջ:

Միևնոյն է որ երևան կու գայ, ներելի պիտի ըլլար ըսել՝ աւելի որու չակի կերպով, Մկրտութեան, Պսակի, Զեռնադրութեան և միւս խորհուրդներուն կատարման միջոցին, ուր ամէն աղօթք, ամէն օրհներգ, մաղթանք, ընթերցում և արարողութիւն, իրենց սարսքը, իրենց անառակելի տեղն ու իմաստն ունին, զերազանց պատշաճեցումով շաղահիւսուած, ինչպէս խոր ըմբռնումով և նրբազգած ճաշակով յղացուած շէնք մը, ուր մէն մի մասն է այնքան յարմարադիր և վայելուչ, որ փոքրիկ փոփոխութիւն մը պիտի եղծէր խանգաղէր ընդհանուր կարգն ու զեղեցկութիւնը. անխմանալի դարձնելով անոր ծնունդ տուող ոգին:

Մկրտութեան, Պսակի, Զեռնադրութեան և այլ ծէսերուն, աղօթքներուն և ընթերցումներուն մէջ, արդարեւ, ըստ իրենց կարգին, այնքան բնականոն խորհրդաւորութեամբ կը զգացուի մարդուն վրայ իր մարմնական գոյութեան մէջ կայացած հոգևոր սրբացման, երկու սիրտերու օրհնուած միացմամբ կազմուած ընտանեկան երջանկութեան և հոգևոր կոշուածի նուիրագործութեամբ փառաւորուած աստուածային ծառայութեան խորհուրդը, որ անկարելի պիտի ըլլար տարր մը կամ տառ մը պակսեցնել անոնց մէջէն կամ միւսէն, առանց տկարացնելու զանոնք ոգևորող բարձր ներշնչումին ոյժը:

Իր յիշեմ Մկրտչական աղանդին պատկանող հայ քարոզիչ մը, որ Հայ Եկեղեցւոյ Մկրտութեան խորհուրդը քննադատելու համար փորձած ըլլալով զըջոյկի մը մէջ նախ վերլուծել Մաշտոցին այդ մասին պատկանող աղօթքներն ու արարողութիւնները, իր եզրակացութեան մէջ՝ իր ձեռքովը թակարդն ինկած որսի մը երևոյթն էր առած. վասնզի չկարենալով ընդդիմաբանել անոնց վերութեան և ճշմարտութեան, կը վերլուցնէր իր խորհրդածութիւններն՝ ըսելով. «Թէև, ինչպէս կը տեսնէք, արդարեւ սքանչելի են այդ բոլորը, բայց գործնականին մէջ բնաւ արժէք չունին անոնք, վասնզի այդ խօսքերն ու ծէսերը զիրենք կատարողներուն կամ արտասանողներուն շրթանց վրայ և ձեռքերուն մէջ և վայելողներուն աչքին առջև մեռեալ տառեր են այսօր»։ Իր մէջբերեմ այս տողերը, ոչ առանց շիկնելու անշուշտ, մեր հակառակորդին միջև

ցաւ նոյնիսկ ըսելու համար թէ բարեկարգութեան կտրիքը ո՛չ թէ Խորհուրդներուն և անոնց կատարումին, այլ անոնց կատարիչներուն և ընկալուիչներուն մէջ պէտք է փնտռել: — Կարգացէ՛ք քահանայի ձեռնադրութեան ինչպէս և վարդապետական զաւագանի օրհնութեան հրաշալիօրէն հոգեշունչ աղօթքները, վերծանեցէ՛ք Պսակի Խորհուրդին ընթերցուածները և օրհնութիւնները, և երկիւղած ուշադրութեամբ դիտեցէ՛ք արարողութեանց սրտառուչ զնացքը, նոյնպէս Մկրտութեան և միւս Խորհուրդներունը, և եթէ կը պահէք ձեր հաւատքին լրջմտութիւնը, պիտի չզսնէք անոնց մէջ փոփոխութեան պէտք զգացնող բառ մը, կէտ մը. ա՛յնքան զգացուած և հասկցուած կշռադատութեամբ և ներշնչուածով յօրինուած են անոնք զգծորանս հողունչ ըմպած մեծ հոգիներէ: Ըմբռնելու համար թէ այս այսպէս է, պէտք է մօտենալ անոնց ոչ թէ արեւելեան բարքով, որ, դժբախտաբար, արտաքին և տարամէտ ազդեցութեանց տակ, շատ տեղ և հետզհետէ չէ կրցած պահել կրօնական իրաց և եկեղեցական ծէսերու հանդէպ հին դարերուն մէջ սերտիւ պարտադրուած լրջութիւնը, այլ արևմտեան ոգւով, որ ժողովուրդին կրթութեան և հասարակական դաստիարակութեան տարրերէն մին դարձուցած է կարծես կրօնական պատկառանքի շուքն ու շնորհքը: Ատոր համար է որ երբ ներկայ կը գտնուիք Լատին կամ Անկլիքան պաշտամունքի կամ Խորհրդակատարութեան մը, աղօթասահներու և աղօթաւորներու հանդարտ, ինքնամփոփ, լուրջ արտայայտութիւնները և արարողութեանց անաղմուկ, կանոնաւոր ընթացքը, թէ՛ իսկ չունենան արեւելեան ծէսին մեծավայելուչ վեհութիւնը, միտքը փոփոխութեանց կամ բարեկարգակամ կամեութիւններու չեն տանիր բնաւ. ա՛յնքան անթերի և ապաւորիչ կ'երևին անոնք իրենց ամբողջութեանը մէջ:

Ընդունինք. բարեկարգութեան տենչը պատրանք մըն է յաճախ, որմէ ամենէն առաջ կ'ազդուին Վի հաւատոյս» վարկպարտի զգացողութիւնները և եկեղեցւոյ Խորհուրդներու բանական և արարողական կազմին ներելի չէ մօտենալ բնաւ այդ ոգւով. անոնք սիւներն են մեր հաւատքի շէնքին. անոնց վրայ կամարաւորուած սրբարաններուն մէջ այժմեան հաւատացեալն ևս պէտք է ա՛յնպէս ելեմուտ ընէ և սողորուի հոգևորական նոյն այն ներգործութեամբ, որքան անոնք — մեր պատուական նախնիք — որոնցմէ մեզի փոխանցուած է մեր կրօնական կեանքին ժառանգութիւնը:

Խորհուրդներուն վերաբերմամբ թելադրուած բարեկարգակամ նկատողութեանց մասին ա՛յս է մեր տեսութիւնը: Համաձիտ ենք, սակայն, Վրբազան արարողութիւնք» անուան տակ մատնանշուածներուն առթիւ ըսուածներուն: Ատոնք են Մաշտոցին մէջ դեռ պահուած կարգ մը արարողութիւնները, որոնցմէ Զեկմիթմիթը կը յիշէ ծանր հիւանդաց, դժուարածին կնոյ, այսաճարներու և լուսնոտներու, պատանիի մազերու առաջին սափրումի համար սահմանուած կանոնները: — Ինչպէս նոյն հատուածին մէջ կը յիշուի, բացի ատոնցմէ դեռ կան այդ կարգի ուրիշներ ևս, ինչպէս՝ Ղրհոր օրհնելու, արմախք օրհնելու, երաշտի, հնձանի, շեղլ և կալ օրհնելու, նորակերտ տուն և բնակավայր օրհնելու, նորածին մանկան ջուր օրհնելու, մեռելոց ջուր օրհնելու, նորակերտ նաւ օրհնելու կանոններ, որոնցմէ ոմանք բոլորովին դադրած են

արդէն գործադրուելէ և չկան այժմեան Մաշտոցներուն մէջ, այլք կան, ինչպէս ձեռագիր հին՝ նոյնպէս և մասնաւոր տպագրութեամբ (գործօրինակ ի կալկաթա) հրատարակուածներուն մէջ, և ուրեք ուրեք միայն կը գործադրուէին, իսկ մեր ներկայ (էլմիածին, Երուսաղէմ, Կ. Պոլիս տպագրուած) Մաշտոցներուն մէջ քեռ պահուած այդ կարգի կանոններէն շատեր ևս, ինքնին և պարագայից բերմամբ, անգործադրելի դարձած են արդէն: Այնպէս որ, եթէ բառը շատ չէ՝ Բարեկարգութիւնը եղած կատարուած է ահա անոնց նկատմամբ, իսկ մնացողներուն մասին ևս տակաւին կարելի է կարգադրութիւն մը տնօրինել, ձեռագիր Մաշտոցներու բաղդատական ուսումնասիրութենէ մը վերջ:

Երկրորդական, և իրենցմէ շատերը հանգամանքներու դասաւորմամբ ծնունդ առած արարողութիւններ են ասոնք, և իրենց մասին չ'արժեք մանրանկատ խստապահանջութիւն:

Կ'ուզենք դիտել միայն թէ ճիշդանոսական սովորութեանց դրոշմաճը, որոնցմով ԶեկՈՒՅՈՒՄը անցողաբար կը խաբանէ զանոնք, ճիշդ բացատրութիւն մը չէ բնաւ, և արդար ալ չէր որ Եկեղեցական Մարմին մը այդպիսի որակուումով յատկանշէր քրիստոնէական բարեպաշտութեան մէջ մինչև երէկ և մասամբ նաև ցայսօր երկցած այդ անմեղ գործողութիւնները: — ԶեկՈՒՅՈՒՄին յառաջ բերածներուն և անոնց վրայ մեր ևս աւելցուցածներուն մէջ զոնէ, ոչինչ կայ արդարև որ հմայութեան կամ մոգութեան վերաբերեալ արարմունքներու նշմարը ցուցնէ իր վրայ: Ասոնցմէ դուրս, թերևս կան ուրիշ քանի մը բարեպաշտական գործողութիւններ — ինչպէս մասունքով խաչհանդիստ, նարօտ կտպել հայն (և դեռ ուրիշ շատեր՝ Լատինաց և Յունաց մէջ մանաւանդ) որոնք այդպիսի նշմարներու պատրանքը կու տան ստուգիւ. բայց արժան է դիտել թէ ասոնք ամէնքը քրիստոնէութեան մէջ կը կատարուին symbolique իմաստով և ոչ թէ հոգեկան ուժականութեան արժէքով, ինչպէս կ'ըլլար հեթանոսութեան մէջ, ԶեկՈՒՅՈՒՄին և մեր նշանակածները այնպիսի գործողութիւններ են, որոնք կը բացատրուին կամ կրօնական զգացմամբ, կամ հանգամանքներու և պարագայից նկատմամբ, և կամ Սուրբ Դրոց հետևողութեամբ: Այսպէս, հիւանդներու (լուսնոտ կամ այսահար) վրայ կատարուած աղօթքը հասկնալու համար պէտք չկար մինչև հեթանոսական թլացքներու կամ բժշանքներու խաւերը խառնելու, երբ Աւետարանով և Նոր կտակարանով կարելի էր մեկնել զայն: Եւ յետոյ, ինչով կը նուազէր քրիստոնէական զգացման սրբութիւնը, եթէ երկունքի տառապանքին մէջ գալարուող կին մը — որուն Յիսուս իսկ կ'ախարհէ իր վերջին կտակին մէջ — լսէր կրօնքի խորհրդաւորութիւններէն եկած սա տեսակ կազդուրիչ ձայն մը. «Շնորհեա՛ւ և ծննդականիս այսմիկ հանգարտութեամբ և առանց փաստու հասանել ի խնդրութիւն, և ամենայն տանց հաւատացելոց աճիլ և բազմանալ ի փառս տէրութեան քո»: Այս բառերուն ո՞ր մէկէն դուրս կու գայ դիցակրօն բարբի հոտ: Վերոգ սափրում ձի ծէսն անգամ, որ ուխտաւորական դիտումի մը վերջամասնութիւնը միայն կրնայ ըլլալ մեր մէջ, կրնայ արդարացուիլ նոյնինքն Առաքեալէն գործադրուած բարեպաշտական սովորութիւններով: Արմտիք, շեղ, կայ, նաւ, տուն հայն օրհնելու ծէսերը, կենցաղական և առանձին բարեպաշտութեան այդ անմեղ և նոյնիսկ անոյշ սո-

վորոյթները, նոյնպէս ոչ մէկ կերպով հեթանոսական, մարդկային են զերազանցապէս, կեանքի բարութիւնները կրօնական նուիրագործութեամբ սրբացնելու զգացումէն ծնունդ առած, ինչպէս արտօրնէքը կամ անգաւաւանը և տնօրնէքը, որոնք կը շարունակուին ցարդ, առաջինը՝ լայնօրէն եղանակաւորուած ձևով, և երկրորդը՝ պարբերական կիրառութեան վերածուած։ Գալով ջրհոր, նորածին մանկանց և մեռելոց շուրջ օրհնելու կանոններուն, անոնց մէջ պէտք է տեսնել մաքրութեան վերաբերմամբ զգուշաւորութիւն մանաւանդ, իբրև զործ հանրային առողջապահութեան, որուն պահպանութեան հողը մաս կը կազմէր ի հնումն կրօնական իշխանութեան իրաւունքներուն։ — Այսպէս կամ այնպէս, պէտք է, առանց կոյր ձեանալու անշուշտ, լուրջ ըլլալ դարերու կեանքով վաւերագործուած կրօնական աւանդութեանց և սովորոյթներու հանդէպ։ չխաբուիլ պատահական նմանութիւններէ, և չշփոթելու քրիստոնէականը հեթանոսականին հետ, բայց մանաւանդ՝ բարեկարգական մտեռանդութենէ տարուած՝ չքթիստոնէական տեսնել ամէն կողմ։ պիտի թոյլ տամ ինծի ըսել նոյնիսկ, լայնախոհ լինիլ և չզայթակլիլ բնաւ եթէ երբեմն երբեմն հաստատուի իսկ հին հաւատքի պարզ և անմեղ տարրերու գոյութիւնը նորին մէջ, այն մասածուով թէ կրօնքը, իբրև հոգիին ամենէն բնազդական և բարձր զգացումը, ինչ ինչ պարագաներու մէջ նոյն ազգումներով է որ կը խօսի ինչպէս նախնական մարդուն՝ նոյնպէս ամենէն քաղաքակրթուածին, հակառակ պարտգային, ինչպէս ժէզուիթ միսիոնար մը փորձուեցաւ կարծել առաջին անգամ Ծայրագոյն Ռեկելը այցելած ատեն, ստատնային խաղը պիտի համարէինք՝ տեսնելով որ ծաղիկը, լոյսը, շուրջ, խունկը ևայլն, որոնք մեր պաշտամունքին տարրերէն են, նոյնութեամբ կը զտնուին նաև կռապաշտականին մէջ։

Մշառոցէն վերջ ճաշոցի պարունակութեան մասին ևս կրճատումներ կ'առաջարկէ ԶեկնիՅՈՒՅՈՒՄը. և, պէտք է խոստովանիլ, աւելի քան բանաւոր է այս։ — Եկեղեցական ամէնօրեայ ընթերցումներուն այդ մատեանը, ինչպէս կ'երևի հին ձեռագիրներու բաղդատութենէն, ժամանակի ընթացքին ենթարկուած է ակներև փոփոխութեանց, տեղի տալով յաճախ յաւելումներու և երբեմն թերևս նաև զեղչումներու։ Առ ի չզոյէ մատենագրական տուեալներու, կարելի չէ տակաւին ըսել թէ ինչ եղած է այդ փոփոխութիւններուն պատճառք. եկեղեցական իշխանութենէն բղխած կանոնական տնօրինութիւններէ անհատական նախանշալուզութիւն թէ տեղական հանգամանքներ։ Ամենէն հաւանականը կը թուի այս վերջինը։ — Արդարև գոյութիւն ունեցած են մասնաւոր ճաշոցներ, զոր օրինակ Երուսաղէմականը, որ վաղնիական է ժամանակի տեսակէտով և իր կազմութեամբ ևս ունի հիմնական նմանութիւններ ընդհանրական եկեղեցւոյ հին ճաշոցին հետ։ Այս ճաշոցին մէջ, տօնական զխաւոր օրերուն, Աւագ շաբաթի, Զատիկի, Համբարձման, Հոգեգալստեան, Մննդեան, Աստուածածնի վերափոխման տօներն ևայլն, զոր օրինակ, այդ օրերու տնօրինական իշխատականերուն կապուած Սուրբ Տեղեաց մէջ կատարելի յատուկ ժամերգութիւններ կան և ըստ այդմ նաև ընթերցումներ, աւելի ճոխ պէսպիսութեամբ։ Յատկապէս Երուսաղէմի և ուխտաւորութեանց անթիւ տնօրինուած այս պաշտամունքները, սակայն, կ'երևի թէ հետզհետէ տարածուած են նաև այլուր, որպէսզի Սուրբ Տեղեաց ուխտաւորութեան միութարութենէ զրկուողները իրենց տեղւոյն վրայ

վայելեն զայն՝ այդ պաշտամունքներուն կատարումով: Կը մղուիմ այդպէս մտածելու, մասնաւորապէս Սեբաստիոյ Ս. Նշան վանուց ձեռագիրներուն մէջ տեսած ըլլալով Երուսաղէմական այդ ճաշոցին պատճէնը, արարողութեանց և ընթերցումներուն մասին տեղական պատշաճեցումի ցուցմունքներով: Արդ, կրնայ խորհուիլ որ Երուսաղէմականը աշուպէս, և ուրիշ ազգային սրբավայրերու, Ս. Էլմիածնի, Տարօնոյ Ս. Կարապետի, Վարդապի և ուրիշ հին ուխտաւորական վանքերու տեղական պաշտամունքներու յատկացուած մասնաւոր ճաշոցները ևս հետզհետէ տարածուելով Ազգին մէջ, իրենց ազդեցութիւնը ունեցած ըլլան ընդհանուր ճաշոցի ստուարացման վրայ: — Ամէն պարագայի մէջ, սա՛ ստոյգ է թէ ընթերցուածները երբեմն չափազանցեալ աստիճանի կը հասնին. գոր օրինակ, Տապանակի, Դաւթի, Մարգարէից ևայլն տօներուն, կը կարգացուին Ս. Գրոց բոլոր այն հատուածները, որոնց մէջ յիշատակուած են անոնք. երբեմն կը դրուին նոյնիսկ պարականոն գրուածքներ (Մահ Մարգարէից, ևլն.), որոնք թատուածաշնչական արժէք չեն ներկայացներ անշուշտ: Կարելի է և ներելի՝ այս խնդրումներէն ազատել ճաշոցը և աւելի տանելի դրութեան մը մէջ դնել զայն:

ՁեկՈՒՅՈՒՄԸ այս ընթերցուածներուն կարգին կը դնէ նաև դասական Ս. Հայրերու աղօթքները և ճառերը, որոնք կը կարգացուին Ս. Ծննդեան Ջրօրհնէքի առաւօտուն, Աւագ Հինգշաբթիի, Երեման Խաչի, Հոգեպալստեան, Վարդավառի և այլ օրերուն, և յայտնապէս համաձայն կը թուի անոնց ամբողջական զեղչումին: Ըստ մեզ, ակնարկուած այդ ընթերցուածները, որոնք Ս. Բարսղի (կամ Մանդակունւոյ), Ոսկերիբանի, Ս. Կիւրղի, Համբրոնացւոյն, Երզնկացւոյն և Նիքիէի (Չ) կը վերագրուին, հոգելից գրուածքներ են իրապէս: Եթէ, իբրև քարոզ կամ խրատական գրուածքներ, աշխարհաբարի վերածուին և կարգացուին, ինչպէս սովորութիւն էր երբեմն Արմաշ և այժմ Երուսաղէմ, ի փորձոյ վստահ ենք թէ ժողովուրդը մեծ հաճութեամբ պիտի ունկնդրէ զանոնք: Ուրախ ենք որ Գեր. Հոգ. Խորհուրդը որոշած է որ ինչպէս ժամակարգութեան, Տօներու, Խորհուրդներու և Սրբազան արարողութեանց՝ նոյնպէս և ընթերցումներու ևայլն կրճատման այս հարցին, այսինքն Ատենի ժամագրքի, Տօնացոյցի, Մշտոցի և ճաշոցի վերախմբագրման խնդրոյն վերաբերմամբ որիէ քայլ չառնուի, մինչև որ նախապէս մասնագիտական ուսումնասիրութեան մը չենթարկուին անոնք, իրենց ծագման և զարգացման պատմական պարագաները ճշդելու և պարզելու համար թէ Եկեղեցւոյ պաշտամունքը իր բոլոր մասերովը ինչպիսի ժամանակներու մէջ և ո՞րպիսի աշխարհայեացքներու ծնունդ եղած է, որպէսզի կրճատումները (եթէ անհրաժեշտ են) ճիշմաւոր լինին և սխալներէն ազատ:

Ողջմտութեան և եկեղեցական արդարամտութեան բացարձակապէս համաձայն է այս որոշումը. անհրաժեշտ է միայն որ մասնազէտներու այդ Մարմինը կազմուի այնպիսի անձերէ, որոնք, առանց բարեկարգական սովետութիւններէ տարուելու, ամէն բանէ աւելի Աւետարանի Հաւատքին, ժողովուրդին քրիստոնէական կեանքին, և Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ոգւոյն մտածումն ընեն սկզբունք և կանոն իրենց աշխատութեանց:

(«Սիւն», 1938 Ապրիլ)

(Շարունակելի՝ 6)

ԹՈՐԳՈՒՄ ՊԱՏՐԻԱՐԺ

ԿՐՈՆԱԿԱՆ

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ՊԱՏԳԱՄԸ(*)

Գ. Զի. ՌՅՈՒՆ՝ աճց, Եւ. Կար. ՌՅՈՒՆ՝ Եւ. Կար. ՌՅՈՒՆ՝ (Բ. ԿՈՐՆԹ., Ե. 17) :

Այսօր 365 օրերը իրենց լրումին հասան։ Յոյսի, լոյսի և վերանորոգումի կենսի մեջ արշալոյսը կը բանալայ այսօր մեր առջև Նոր Տարին։ Կը կենանք սեմին ժամանակի նոր շրջանի մը. տարտամ ու անորոշ։ Եւ չենք գիտեր թէ ժամանակի որոշ այդ տարածքը ինչի՞ր վերապահած է՝ մեզի, յաջողութիւն թէ ձախորդութիւն, վերեւի՞ք թէ տակու՞մ։

Այս առաւօտ, մարդոց մտածումները կ'ընթանան զոյգ ուղղութիւններով, մէկ կողմէ՝ դէպի փակուող՝ իսկ միւս կողմէ՝ դէպի բացուող տարին։ Մինչ հինը մոռնալը, անցնող օրերուն վրայ չափոսաւը քրիստոնէական առաքելութիւն մը հաւարումն է։ Նոյն այդ հինին մէջ մեր գործած սխալները չկրկնելու և մեր թեքացումները չըսանելու որոշողութիւն է՝ եւ կարեւոր է ու մինչեւ իսկ նկատել։

Ապագան, իբրեւ անծանօթ, հրապարակէ ու խորհրդաւոր բան էր ունի՝ միշտ մէջ մէջ։ Նոր Տարուան արշալոյսը միշտ ալ վարդապետ է ու խաղաղութաւոր։

Ճիւղեցա՞ք կոչումն չիքմաստանին մէջ պիտի կրնանք գրել։ Եկատ հանգչի 1985 տարին։ Իսկ թէ տարւոյն փակումովը մեր յաջիւ իբ ճակարհ։ 1986 տարեթիւը կրող, 365 էջերով բացուող գրքին մէջ ինչ պիտի արձանագրենք, ահա կենսան կան հարցը զոր պէտք է զբաղեցնէ մեր միտքը Ամանորի այս լուսաբացին։

Ուրիշ խօսքով, ժամանակը լաւապէս օգտագործելու կենսական հարցն է որ կը լինի պէտք է որ։ — ցգուի մեր առջև այսօր։ Որովհետեւ եթէ նիւթական արժէքներ ու աշխարհիկ հարստութիւններ փող խարխիւն լինէ, ժամանակը կը մնա՞ր միակ անփոխարինելի։

Հարց տանք մենք մեզի. — Աստուծոյ սէրն է որդեօք որ պիտի առաջնորդէ մեզ եկող տարուան ընթացքին թէ մեզքի բռնակալին ժաման հրամանները։ Պիտի կրկնենք ու բազմապատկենք՝ արդեօք հինին մէջ գործած մեր մեղքերը։

Ճշմարիտ ու բարեպաշտ քրիստոնէական դիրքաւ կրնայ զանազանել պատրանքը՝ ճշմարտութիւնէն, և վստահօրէն դիմէ թէ իրարու վրայ բարդուող տարիներէն իւրաքանչիւրը քայլ մը ևս կը մօտեցնեն զինք գերեզմանին։

Մեծ մարդեր և քաղաքակիրթ ազգեր գիտեն լաւապէս օգտագործել ժամանակը, անոր տալով բարձր արժէք մը, հաւատարմութիւն։ Ժամանակը յաւանդեալ վստահօրէն օր մը կը հարուածուի նոյն այդ ժամանակէն։ Բազմիցս հաստատուած և ապացուցուած ճշմարտութիւն մըն է այս։

Նոր Տարուան սեմին, մարդիկ աւելի պայծառ նայեացքով կը նային կենսին։ Պահ էր կը մտադրէին քաղաքացի կողմերը անոր և յոյսին ծաղիկը աւելի լայն կը բանայ իր թևերը մեր հողիններուն մէջ։

Իբրեւ բնաբան ընտրած մեր խօսքերը մեզ կը մղեն ինքնաքննութեան, առանց որուն չենք կրնար նորոգուիլ հոգեպէս և Նոր Տարին ոչ մէկ նշանակութիւն կ'ունենայ մեր բարոյական կեանքին համար։ Զիտէ՞նք նորոգում առանց սրբադրութեան։

Վերլուծող տարուան հուսկ պատգամն է մեզի՝ զգաստանալ և խրատուիլ անցեալի փորձառութիւններէն, որոշում տալով մեր յարաբերութիւնները նորոգելու և բարելաւելու թէ՛ մեր նմաններուն և թէ՛ մանաւանդ Աստուծոյ հետ։

Ուրեմն, պիտի չհաւատացնա՞նք, Նոր Տարուան պատգամն է քարին լաւ բիւրի, լաւ շարունակել ու լաւ վերջացնել, «տոգորուած» նոր յայտնով, նոր արժեքներով, նոր ներշնչումներով ու նոր գաղափարակազմով։

Վերջացնելով խօսքս, որտաքինս կը մօզթիմ բուրբիւր բարեբաւարիկ սարի մը և նորանոր յաջողութիւններ, իսկ աշխարհին՝ սէր և խաղաղութիւն։

ՌՈՒՐԵՆ ՎՐԴ. ՅՈՒՆԿՐՄԵՆԱՆ
14 Յուլիուր 1986

(*) Գրող՝ Խոսրով Ս. Յակոբեանց Մայր Զարի բնէն, Նոր Տարուան առաւօտն։

ՍՈՒՐԲ ՎԱՐԴԱՆ

Որքան որ դիտենք, վարդան անունը միայն Հայերուս յատուկ է։ Սիրուած անուն մըն է և շատ են զայն կրող հայրեր-դիներ։ Սեր ազգային պատմութեան մէջ ևս քանի՜ քանի՜ վարդաններու կը հանդիպինք, որոնք որոշ դիրքերու հասած, ծառայութիւններ մատուցած, յետոյ անցած գացած են, առանց որեւէ կարեւոր հետք թողած լինելու։ Նրանց անունները միայն պատմութեան մէջ կը կենան։ Բայց երբ ՀԱՆՐԱՅ Վարդանը ըսենք, բոլորիս միաքը միայն մէկ անհատի վրայ կը կեդրոնանայ — Աւարայրի հերոսը, քաջ և անմահ Մամիկոնեան սպարապետը։

Մամիկոնեան սպարապետէն յետոյ, Վարդան անունը մասնաւոր հմայք ու նշանակութիւն ունեցաւ հայերու համար։ Նրա յիշատակը վառ պահելու, նրա կեանքին օրինակովը ներշնչուելու, նրա քայլերուն հետեւելու փափաքէն ժողոված՝ այդ անունովը բազմաթիւ հայ մանուկներ մկրտուած, զանազան հիմնարկութիւններ հաստատուած ու եկեղեցիներ հիմնուած են աշխարհիս ամէն կողմերը ցրուած վարդանդի հայրերիներէ մէջ։ Միեւնոյն զգացումով ու քնահառաւորով ևս աւարին որոշ օր մը յատկացուած է ՀԱ. Վարդանանց զօրավարաց, եկեղեցական հոգեպարար արարողութեամբ և մշակութային մեծաշուք հանդիսութիւններով պանծաւ ցրնելու Բայն վարդանի կեանքն ու գործունէութիւնը։

Ուրկէ՞ է Վարդան Մամիկոնեանի վայելած այնքան լայն ժողովրդականութիւնը, որ շարունակուած է դարէ դար հակառակ հայուն մշտաւե թափառումէն։ Դուք և կրած անհամար դրկանքներուն Ինչո՞ւ միւս թուր վարդաններէն նա է միայն որ արժանացած է դասուելու հայ սուրբերու կարգին։

Ժողովրդային ընդհանուր առումով և պարզ հարկացողութեամբ, սուրբ է այն անձը՝ որ յանգանք, թերութիւն կամ մեղք չունի՝ իրողութիւնը այդպէս չէ դրկայել։ Արդարեւներն քառաքեալներն, եկեղեցական Հայրերն ու բոլոր քր

նոնք որոնք սուրբ ճանչցուած են, ունեցած են իրենց թերութիւններն ու յանցանքները, որոնցմէ արքուած են զղջումով ու ազալխարութեամբ։

Մարդկային ընդհանուր պատմութեան մէջ Յիսուս Քրիստոսէ բացի արդար ու կառարեալ մէկը եղած չէ։ Այնպէս որ, երբ շատերը մոկդիրը կու տանք վարդանի և այլոց, քնու չի նշանակեր թէ զանոնք զերծ կը նկատենք մարդկային թերութիւններէ։

Ս. Վարդան և իր հերոս ու անձնարգօն ընկերները իրենց արթութիւնը շահեցան իրենց արի գործերով ու չարին ու ժերուն գէժ իրենց ծաղացումով, որով վանեցին մեր ժողովուրդին սպառնացող վտանգը, քրիստոնէական լոյս կրօնքի պաշտամունքը խափանելու կոչուած։

Ս. Վարդան Ս. Սահակ Գարթե Հայրապետի թուն էր, Սահականոյ և Համազասպ Մամիկոնեանի արժանաւոր որդին։ Քրիստոնէայ բարեպաշտ ընտանիքի մը խաղաղ մթնոլորտին մէջ ծնուեց ու սնուեց նա։ Իր կաթողիկոս մեծ հորը և առաքինի ու աստուածավախ մօրը շունչ չին տակ մեծցաւ։ Ան իր մանկութենէն Աւետարանի հոգեպարար ու կենդանարար սուսուցումներուն, եկեղեցատիրութեան և ու աստուածապաշտութեան կեանքին ընդ տեղացաւ։

Ս. Վարդան իր քրիստոնէական նկատառքին կը միացնէր ճշմարիտ ու զօրաւոր ազգասիրութեան ոգին։

Իրական հայրենասէր ու ճշմարիտ ազգասէր լինելու համար մէկը նախ իսկական հաւատացեալ պէտք է ըլլայ։ Այժմ երկու վիճակները անբաժան են իրարմէ։

Վարդան իր այս երկու յատկութիւններուն կը միացնէր իմաստուն դիւանանդիսութիւն, հեռատես խոհականութիւն, քաջ, յանդուգն, անվախ ու կորովի կեցունակք, անյողողող կամք, անմեղք ու զոհարարող նկարագիր։ Արդարասէր էր և ունէր ուղղամիտ սկզբունքներ։ Գիտէր ծառանալ անիրաւութեան, անարդարութեան ու բռնութեան գէժ, թէկուզ այդ բռնութիւնն ու անիրաւութիւնը Արքայից Արքայէն եկած լինէր։

Քաղաքական դժբախտ ու անտանելի պայմաններու ներքեւ, տարիներէ ի վեր նայ ազգը իր թագաւորութիւնն ու անկախութիւնը կորսնցուցած էր: Այս կացութենէն օգտուելով, Կարեան կրակապաշտ ու հեթանոս թշնամիները իրենց հակա բանակները շարժման մէջ դրին, Հայաստանը վերջնականապէս գրաւելու, նայուն կորովի ոգին ջնախախելու, քրիստոնէական կրօնքը վերացնելու, հեղեղեցիները քարոտքանդ կործանելու և նրանց տեղ իրենց Մազդէական կրօնի տարուշանները կանգնելու ու այդպիսով միանգամըմդմիշտ հայ ազգը իրենց մէջ ձուլելու նստատա մտադրութեամբ:

Դժբախտաբար, թշնամու այս արտաքին կործանարար վտանգին դարձակից կը հենար ազգի ծոցէն հլած թուլամորթ, փառասենչ ու փառամոլ, դաւաճան Վասակ, Սիւնեաց իշխանը, որ կը յուզար ազգը պառակտող իր այս վտարարքովն ու կործանարար ընթացքովը հայոց խորտակուած գահը բարձրանալ, թագաւորութեան փառքին ու պատուին արժանանալ:

Օրուան ճգնաժամային ու հրամայական այս պարագաներուն համար ծնած ու պատրաստուած միակ անձն էր Վարդան: Հայոց փոքր սակայն արի բանակին օգնութեան էր ան:

Արտաշատի մէջ, Յովսէփ կաթողիկոսի նախագահութեամբ կազմուած աւագունիներու ժողովին Պարսիկ հաղարարական տուած պատասխանը կենդանի և գործնական արտացոլացումն է հայուն անխախտ հաւատքին և քրիստոնէական կրօնի հանդէպ ունեցած խոր գիտակցութեան: Այս հաւատքէն մեղ ո՛չ ոք կրնայ շարժել, ո՛չ մարդիկ, ո՛չ հոգի և ոչ սուրբ: Հայերը կազմ ու պարտաւոր էին քաղաքական և աշխարհիկ բոլոր հարցերուն մէջ հնազանդել թշնամուն, եթէ միայն նրանց կրնային իրենց կրօնական ազատութիւնը պահել: Եթէ հասկնայ անարգ թշնամին, թէ քրիստոնէական հաւատը մեղի համար հազուա մը չէ, որ ուզած ժամանակ կրնայիք մեր վրայէն հանել և ուրիշ մէկը հագնել: Մեր մարթին պէտ է նա որ չի փոխուի: Թէկուզ անհաւատար այս պատերազմի մէջ եթէ ընկնելու լի-

նինք, թող Աստուած մեր մահը սուրբբուս մահուան հաւատար սեպէ. ու մեր կիներն ու զաւակները անհաւատ ու հեթանոս թշնամիի ձեռքը չձգէ, կը խրախուսէր Աւարայրի հերոսը իր բանակին խօսած ճառովը:

Այս հաւատքովն ու նւիրումովն էր որ նրանք պատերազմի դաշտը նետուցան, անհաւատար կոխ մղելու անարգ ու քրքա թշնամու դէմ: Յայտնի էր անուշառ որ հայերը անկարող կը լինէին պատերազմը շահել թշնամու խիստ գերակշիռ ուժերուն դէմ: Սակայն նրանք հաւատքի պատեհովը կը մղէին, նախընտրելով Յիսուս Քրիստոսի հաւատքին մէջ նահատակուել ու սուրբերու պէս մեռնել, քան թէ հաւատքը ուրանայ և ողջ մնալ:

Հարկաւ միայն Վարդանը չէր որ այդ պատերազմին մէջ շարացաւ: Բոլոր նրա ընկերակիցները, զօրավարներ թէ հաւատակ զինուորներ, 1036 վկաներ, շուսրբեր ու մարտիկներ ճակատագրաւ եղան:

Վուրբերուն արիւնը Եկեղեցւոյ սերմը եղած է: Գարեբու ընթացքին: Աւարայր գաշտին վրայ թէ և հայերը պարտուեցան, սակայն բարոյական յաղթանակը անանց վիճակուեցաւ:

Մեր նահատակներուն ու սուրբերուն մահուամբ, հայ ազգը վերջնական կորուստէ փրկուեցաւ:

Այսօր մեր ազգային գոյութիւնը կը պահենք, քաղաքակիրթ ազգերու կարգին մեր ուրոյն տեղը ունենք, կը զօրանանք, կ'անհիշք ու կը յառաջդիմենք, կը պահենք նայնպէս մեր քրիստոնէական կրօնքը, եկեղեցիները, կը դառաւանդենք քրիստոնէական հաւատը, և այս բոլորը, արդիւնեւ արանից աւելի քան 1500 տարիներ առաջ, Սուրբ Վարդան և իր սերտազան, քաջարի ու նահատակ ընկերները իրենց կեանքին և արեան գնովը փրկեցին մեր ազգն ու եկեղեցին: Հայ ազգը իր գնահատանքի տուրքը կը վճարէ այդ անմահ հերոսներուն, երբ ամէն տարի հիացումով կը յիշատակէ նրանց: Նահապահութեան նւիրական տոնը:

ՌՈՒՐԵՆ ՎՐԴ. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ
ՍՐՈՍԱՊԵՏ

Ե Թ Է

Եթէ կրնաս պահել զլուսդ առանձին,
 Երբ խունապի մէջ է չորս դիդ ամէն մարդ,
 Եթէ կրնաս վստահ ըլլալ քու անձին,
 Երբ ուրիշներ կը կասկածին քու վրայդ,
 Կամ չտեսնել՝ շրջապատուած սուտերով,
 Ասողներու միջեւ մնալ սիրայիր,
 Եթէ կրնաս ըլլալ բարի բայց ուժով,

Եթէ կրնաս դուն երազել եւ սակայն
 Չըլլալ գերին երազներուդ գերիշխող,
 Եթէ կրնաս լսել քու խօսքդ վնիս
 Չարափոխուած յիմարներէն վաճուէր,
 Եթէ կրնաս սիրս ու ջիգեր եւ մկան
 Մաշտմէն վերջ նորէն լարել անդադար
 Եւ դիմանալ, երբ մեռած է ամէն բան,
 Բացի կամէն, որ կը մնայ մէջդդ վառ,

Եթէ կրնաս արհամարհու հետ՝ պարզուկ,
 Ամբոխին մէջ՝ կորովաձիգ ըլլալ միշտ,
 Եթէ թաղես կիրքի ռուպէն վաղանցուկ,
 Երբ մարդերդ անգոր են քեզ առթել վիշտ
 Եւ ամենուն կու տաս արժէքն իր արդար,
 Քուկդ է երկիրն ու իր գանձերն անհամար,
 Եւ աւելին՝ այն աստեւ մարդ մըն եւ դուն:

Թրգմ. Մ. ԻՆՆԱՆ

Բ. ՔԻՓԼԻՆԿ

ԶԱՅԼՏ ՀԱՐՈՒՏԻ ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

CXXXIII

Ես չեմ քսեր թէ վերջս՝ անձնական
Կամ ժառանգական մեղքէ մ' չե՛ իմ մէջ,
Որով կ'արիւնիմ. եւ ընձեռուէր ք' ան
Սուրով մը արդար, թող հոսէր անվերջ,
Բայց այժմ արիւնս պիտ' չընէ հողը գէն.
Քեզ կը նուիրեմ զայն, պիտ' վրէժ առնես դո՛ւն,
Բայց հարկ է փնտռել դեռ, լուծել ըզվէնն
Վրէժին, որ ըրած չեմ՝ վրէժին սիրոյն —
Բայց թող անցնի — ես կը նընչեմ, Դու դեռ չես արթուն:

CXXXIV

Թէ կը գոռամ ես, բայց պիտ' չը կրծկիմ
Սոսկումէն ցաւին: Ան որ խոնարհուած
Տեսած է հակասս՝ եւ կամ իմ մրսին
Տրկարութիւնը վիճէն գալարուած,
Թող ըսէ: Էջն այս կ'ուզեմ անմոռաց
Յիշատակ մընայ, թ'ու եզ փոխանամ,
Հեռու ապագան պիտի կատարուած,
Տեսնէ տողերու իմարտն անպայման,
Ո՛ւ դիզէ մարդոց գըլուխներին, իմ անկէծն լեռնանման:

CXXXV

Անկէծն այդ ներում պիտ' ըլլայ — Զունի՛մ —
Լքսէ՛ մայր երկիր, երկինք, դիտէ գայն —
Գոտեմարսած չե՛մ ես բախտին հետն իմ,
Ցաւած՝ որ մեղքերս ներում ըստանան.
Սիրքս նեղուած է, ուղեղս հրաման,
Յուսաս, կենսապառ, անունս եղծուած,
Անձնալքումի չեմ մղուած ապական,
Զ'անպիսի կաւէ չէի ես զանգուած,
Որ կը նեխի ոգիներուն մէջ՝ ինձմէ ինձնարկուած:

CXXXVI

ձիղն նենգութենէ մինչ մեծ յըխալանքն
Մարդոց ըրածներն միթէ չե՛մ տեսած —

Բարձրացող, փրփրող իրենց զրպարսանքն
 եւ իրենց զանազան փրփրոտներն մաշած,
 Աւ նրբիկն թոյնն՝ այդ սողուններուն ցած ...
 Յանոսեան ակնարկն, որու ազդու աչքն,
 Սուրճ՝ նրբիկն տեղ դրնել է սորված՝
 Անխոս՝ թիկանց իր շարժումն 'ւ իր հառաչքն
 Կը ջանան ցոյց տալ խելերուն իրենց լըռիկ մեղադրանքն:

CXXXVII

Բայց ապրած եմ ես, ու չեմ ապրած զուր —
 Մարմինս թ' իսկ ջրնջուի յաղթող ցաւին մէջ,
 Կորուսիմ մըսիս ոյժն եւ արիւնիս հուր —
 Կը մնայ մէջս բան մը յոգնեցնող անվերջ
 Յան ու ժամանակ, պիտ' ընչէ մահէս վերջ .
 Բան մ'աներկային (որմէ լուր չունիմ)
 Լըռած լարին պէս՝ դարձած յուս անեղջ
 Փափուկ հոգւոց մէջ, որպէսզի յուզուին
 Աւ բերեն քաղ սրբերն, յամեցող սիրոյ զղղումին:

CXXXVIII

Կըմբուած է — հիմա, ո'յժ անեղ, ողջոյն,
 Անանուն թէն՝ դեռ ամենազօր,
 Որ կ'անցնիս շուրջ մէջ կիսացայգւոյն,
 Որո՞ւ վախ չ'ազդող՝ անի մը մէջ խոր:
 Բաղեղի շրթնէ ծածկոյթով մ'աղուոր՝
 Մեռած պատերն են տեսարանը վէս,
 Կը բերեն քեզմէ խոր ըզգացում, մ'որ
 Կ'ընէ անցեալի մասնիկ մը ըզմեղ
 Աւ անդ կ'անհրնմ. ամենաշեն եմ եւ անշեն:

CXXXIX

Աւ հոս՝ բըզզոցը անցկոտ ազգերու
 Փրփրոտով գութի, կամ ծափով շուրջաւայն՝
 Մարդն երբոր մորթուէր ձեռնով մարդերու .
 Եւ ինչո՞ւ մորթուէր, ինչո՞ւ, քանզի ան՝
 Օրէնքն էր արեւոյ կըրկէսին — Արեւն՝
 Անկէ մեծ հանոյք կ'առնէր — ինչո՞ւ չէ,
 Ի՞նչ տարբերութիւն թէ ո՞ւր որովայն
 Որդոց կը լեցուի — ռա՛զմը կը կանչէ
 Թէ՛ կըրկէսն է, ուր մըրցորդը հուսկ կը նընչէ:

CXL

Սուսերամասիկն՝ կը տեսնեմ բնկած՝
 Յենած մէկ ձեռքին — նակասն առնական՝
 Յաղթած է ցաւին ... մահուան հետ հաշտուած,
 Խոնարհ գլուխն տակաւ կը ցածնայ սակայն.
 Կողէն՝ կ'իյնան դեռ կաթիլներն արեան,
 Խոր վէրքէն կարմիր, դանդաղ կ'իյնան վար՝
 Տեղատարափի զերթ ըսկըզբնական
 Կաթիլներ ... ամէն ինչ կը ձօնի ալ,
 Մեռաւ: Ձկեցած դեռ տունցն ողջսնող՝ մրցորդն իր թրջուառ ...:

CXLI

Ձայնը կը լըսէր, բայց անուշադիր ...
 Աչքն իր սրբին հետ խիստ հեռուն ուղղած,
 Հոգն չէր մրցանակն, ոչ իսկ մահը իր ...
 Դանուբի եզրի տունն էր աչքին դիմաց,
 Բարբարոս զոհներ հոն խաղի ելած,
 Անոնց Տակեան մայրն ալ հոն — ինք հայրն
 Անանց, Հռոմի մէջ, տօնին՝ յօշոտուած,
 Ահա խոհերն իր — արեան ժայթքն անդադար
 Այսպէս պիտի մեռնէ՞ր — ոտքի, ո՛վ գոթեր՝ դէպի վրէժն արդար ...:

CXLII

Հոս ուր Սպանութիւնն շնչէր արմատոցի,
 'ւ անցներն խժածայն՝ խուռն ամբոխով ազգաց,
 Ձերթ աղմուկ, մրմունջով լեռնագետակի՝
 Պրոյսիոս հոսովն իր թափառայած,
 Մահ եւ կեանք էին խաղալիկ սրբուած
 Անթիւ Հռոմացոց՝ պարսաւ կամ գովով ...
 Ձայնս բարձր կը հրնչէ — նըւաղ լոյսն աստղաց
 Կ'իյնայ կրկէսի — պատով, գահովով
 Կործան, անցներէն քաղուածս կը հրնչէ բարձր արձագանգով:

CXLIII

Աւերակ մը — ի՞նչ զանգուածեղ աւեր,
 Պատեր, պալատք, կէս-խաղաղ մ'իրմէ շինուած.
 Երբ հրսկայ կմախիւն փոխէ անցնիս, դեռ
 Կ'ապաւիտ թէ՛ աւան այդ ո՛ւր է տարուած ...
 Կողոպտուած է ան, թ' ամբողջ ջրնջուած.
 Աւա՛ղ, կը սլարգուի իր կործանումն միայն

Երբ մօտեցած ես — վիթխարի զանգուածն
Այդ չի տառ պայծառ փայլը իր օրումն,
Որ կը փրոզուի Ես՝ դարերուն վրայ - Մարդուն աւարն է ան :

CXLIV

Բայց ծագող լուսինն երբ մագրելցի վեր
Ու հեզիկ շողայ էն բարձր կարարէն,
Ժամանակին մէջ երբ քարքերն աւաղերն,
Մեղմ ցայգասիւներն երբ ծառերն օրերն
Ու պրտակի պէս պատերն գործ՝ կը զարդարեն
Ձերք հակասը կունց կեսասին նախկին :
Մեղմ լոյսն երբ շողայ բայց չը վարարէ ...
Յայնցամ մէջէն մոգիչ այդ արջանակին՝
Հերոսներ կ'ելլեն — գուր կը կոխէ վրան անոնց անխնային :

CXLV

«Քոյիսէն երբ կայ՝ Հրոմն ելըս կայ,
«Թ» իյնայ Քոյիսէն՝ կ'իյնայ Հրոմն ալ,
«Կը փըլի աւխարհն՝ երբ Հրոմն իյնայ»:
Այս է ուխտաւորներէն մեզ հասած բարբառ
Սափաքն ասեմէն այդ հզօր պատերուն համառ :
Մահկանացու այս երեք բաներն կան
Դեռ՝ իրենց հիմքին վրայ սնայլալ —
Հոռն է իր աւերն աննորոգ կը մնան,
Եւ աւխարհն այս գողերու այր, կամ քո ուղած բան :

CXLVI

Պարզ, ուղիղ, խիստ, լուրջ, վեհ-տանա՝ համայն
Սուրբերուն, մեհեան օղջ չասուածներուն,
Աւամագդէն — Յիսուս. օրհնախնամ
Ժամանակէն ... դուն դիտող խաղաղութիւն,
Մինչ՝ շուրջը լամէն բան — կամար, կայսրութիւն
Կ'իյնան կը քալէ մարդը ծանրաբալ
Փուռ-մոխրին մէջէն — տե՛ս պիտի, դուն,
Գըմբէք փառքի, երբ կ'աւրէ բրնձակալն
Կ'հնձէ ժամանակն ... պիտի մնա՞ Պանթէոն, Համի փառքն արդար :

Թրգմ. Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԼՍՐՏ ՊԱՆԹԵՆ

(Ետնադրակ)

Ս Ի Մ Է Ո Ն Ի Ա Ն Հ Ա Ի Ա Տ Ք Ո Վ

Ինչպէս Սիմէոն ծերունին, որ հաւատով մը անբեկ,
Խնդրեց քեզմէ մնալ ողջ մինչեւ տեսնէ Միածինն,
Այնպէս ես ալ այս առտու, լեցուած անմեղ, անաղօս
Յիշատակովն մեծ սուրբին, Քեզմէ խնդրանք մը ունիմ:

Քսաներորդ դարը արդէն կը մօտենայ վախճանին,
Հազարամեակը երկրորդ՝ լոյս Յննդեան մեր Փրկչին
Կը մօտենայ. ո՛վ Աստուած, այդ օրուան ողջ պահէ զիս,
Այդ օրն ըլլայ իրաւամբ է՛ն ուրախ օրը կեանքիս:

Գիտեմ, սուրբ չեմ անոր պէս, չկարենամ ալ ըլլալ,
Ու թէ աղօթքն արդարին լոկ կը հասնի ականջիդ,
Ժամանակը փոխուած է ու պայմաններն այսօրուան
Չեն արտօնէր մեզ դիւրաւ մեր մեղքերէն մերկանալ:

Բարիքներէն կեանքին հոծ՝ միշտ փչով եմ գոհացած,
Շուայտութեամբ ապրողին երբեք ես չեմ երանած,
Համոզուած եմ լանգի թէ Քեզմէ շնորհ մը յետին
Շատ աւելի կը կռուէ քան սին փառքերն աշխարհին:

Իսկ կարգադրած ես եթէ զիս շուտ կանչել Քեզի մօտ.
Ու տալ առիթն անտգիտ ներկայութեանն Միածնիդ
Յիշատակել օրն այդ մեծ, ես՝ անվերջն ու արտօս,
«Մնա՛ք բարով»ը կ'ըսեմ սա ստեղծած փուն աշխարհիդ:

2.2.1986

Գ. ՀԱՐՏԱՐ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԱՏԹԵՆՍ ՎՐԴ. ԶՈՒՂԱՑԵՑԻԻ ԳԱՆՁԵՐԸ ԵՒ ՄԵՂԵԳԻՆԵՐԸ

Մեր միջնադարեան մասնագիրներէն Մատթէոս Վրդ. Զուգայեցի, բացի իր կրօնական և մեկնաբանական երկերէն, գրած է նաև գանձեր և մեղեդիներ, ժոհարաւ վերջերը: Գանձերը գրած է իւրաքանչիւր Պրիգոր Մերենց վարդապետի խնդրանքով, որ ձեռնարկած էր Գանձարանի նոր խմբագրութեան:

Այս յօդուածով կը փորձենք ներկայացնել Մատթէոս Վարդապետի գրած գանձերը և մեղեդիները, որոնք կ'երևին ժոհարաւ պատկանող Գանձարան-Տաղարաններու մէջ, Դասուարած ենք սկզբը հասողերու աշուրհանգիստի կարգով:

1. — Գանձ Աւագ Ուրբարուն ցերեկին ժամուկ ասայ: Ի Մարեոս Վարդապետէ. — Ի յանձարմական, յանձանց բանական, յաւեա աւրինարան... — Ի Մաթէոսէ խնդրեաց Գրիգորս. — Զեռ. Ս. Յ. Թիւ 2149, Գանձգրք, ԹԿ. 1449, Երևան տպ., էջ 343 (ԽԳ):

Այս գանձը Ս. Յ. Թիւ 2011 Գանձարանին մէջ, գրուած 1460 ին, բաժնուած է երկու մասի, սապէս. — Աւագ Ուրբարուն և Աւաւոսուն. — Ի յանձարմական... — Ի Մաթէ. — էջ 439-ա (ՀԵ). — Աւագ Ուրբարուն ցերեկին ասայ. — Որ է կատարեալ, զմարգարէացեալ... — ոտ սս է խնդրեաց Գրիգորս. — էջ 443 բ (ՀԸ):

Ս. Յ. Թիւ 135 Գանձարանին մէջ, գրուած 1575 ին, երկու մասերը կը տեսնուին այսպիսի խորագիրներով. — Մեծի Աւագ Ուրբարի աւաւաւոսուն. — ԹԳ. 250 բ (Զ). — Ուրբար յեբրոյ ժամուկ ի ժամ խաչելութեան: ասայ զհոսոս ի դիմ խաչին. — Որ է կատարեալ, զմարգարէացեալ, զԴաւթին ասացեալ... — ԹԳ. 255 ա (ԶԱ). — Գանձասաց Մաթէոսը ձեռագրիս գլխաւոր յիշատակարանին մէջ, թերևս սխալմամբ, կոչուած է Մաթէոս Գանձասարեցի (Յունացի Զեռ. Ս. Յակոբեանց, Ա. Հատար, 1966, էջ 400):

Ս. Յ. Թիւ 3234 Գանձարանն ալ, որ գրուած է Հոսովայ երկիր, 1580 ին, ունի

նոյնպէս երկու մասով, չիլ մը տարբեր խորագրով, այսպէս. — Գանձ անեղ Ուրբարի (էջ 370 բ, Հ), և Անեղ Ուրբարի ցերեկի (էջ 374 բ, ՀԱ): Միջանկեալ կը գտնուի (էջ 373 բ) Տաղ Սոսկայի Աւուս. — Զարուրեալ զաւրացն...:

2. — Գանձ Մեծի Սեկուսաբարի. — Ի սկզբան էին, արարեալ զերկին... — Ի Մաթէոսէ խնդրեաց Գրիգորս. — Զեռ. Երեւանի, Թիւ 474, էջ 152 ա-157 ա, Թուական 1474. — Հմմտ. Բանբեր Մատենադարանի, Թիւ 3, էջ 65, Լ. Խաչիկեան:

3. — Գանձ Սեկուսան Սբ. Խաչին, Ի Մարեոս Վարդապետէ. — Իսկակից Որդի, Հաւր թոհրգաւրի, յորմէ թոյլ Հոգի... — Ի Մաթէոսէ խնդրեաց Գրիգորս. — Զեռ. Ս. Յ. Թիւ 2149, էջ 486 (ԿԴ):

4. — Սբոյ Վարդանանց Մեղեդի, Ի Մարեոսէ. — Մաքուրք հոգւով, արիք մարմնով... — Մաթէոս. — Զեռ. Ս. Յ. Թիւ 1193, Տաղարան, գրուած 1476 ին, էջ 319 (ԾԴ):

Նոյնը մասամբ կը գտնուի Ս. Յ. Թիւ 135 Գանձարանին մէջ, գրուած 1575 ին, սա ձեռով. — Մեղեդի անուշ. — Մաքուրք հոգւով... — Մաթէ. — (ԾԴ):

5. — Տաղ ի Մարեոսէ, համեղ. — Մեծի հանգիսի աւուրս... — Մաթէոս. — Յուդոսակ, փոխէ. — Վարժիչ հանուրց եկեղեցեաց... — Վարդապետ. — Զեռ. Ս. Յ. Թիւ 2011, էջ 92 բ (ԺԶ):

Նոյնը կը գտնուի Ս. Յ. Թիւ 3234 Գանձարանին մէջ, էջ 72 բ (ԺԴ), սա ձեռով. — Մեղեդի Սբ. Յակոբայ. — Մեծի հանգիսի աւուրս... — Մաթէոս Վարդապետ:

6. — Գանձ Մեծահրաւի կիրակին, Ի Մարեոս Վարդապետէ. — Միակէ ահաւոր, Տէր և զաւրաւոր, Հաւր թոհրաւոր... — Մաթէոսի է, խնդրեաց Գրիգորս. — Զեռ. Ս. Յ. Թիւ 2149, էջ 380 (ԽԹ):

7. — Մեղեդի անուշ (Սբոյ Հայրապետաց Գ ժողովոյն) Ի Մարեոս Վարդապետէ.

ՀԱՅ ԿԿՐՈՂՆԵՐ

ፋርቲፋበቶ ህዚያህዚቲህፋ

(11709-12309)

Գրիգոր սարկաւազ աշակերտն էր Միխհեցի Գրիգորի († 1215): Ապրած եւ աշխատած է Տարսնի մէջ 1216 – 1225 տարիներուն: Իր գրչական եւ մանրանկարչական գործունէութեան փոքր մէկ շրջանը միայն (1216 – 1225) ծանօթ է, երբ լրացուցած է իր ուսուցչին մահով կէս մնացած երկու Աւետարաններ, հւ գրած ու ծաղկած է երեք Աւետարաններ եւս, զորս կը ներկայացնենք ստորեւ:

1. — Աւետարան, գրիչ Մէկ մասին՝
Գրիգոր Միլենցի, 1215, Սկեււայ: Լրացնող՝
Գրիգոր սարկաւազ, 1216, Տարսն: Ստա-
ցող՝ Ստեփանոս քահանայ. — Զեռ. Նոր
Զուղայի, Ա. Հատոր, Թիւ 25:

2. — Աւետարան: Գրիլ Մէկ մասին՝ Գրիգոր Միլենցի, 1215, Սկեւռայ: Լրացնող, լծադկատ հանդերձ», Գրիգոր սարկաւազ. 1218, Տարսոն: Ստացող՝ Սարգիս քահանայ. → Զեռ. Նոր Զուղայի, Ա., թիւ 26:

Յ. — Աւետարան, 1221, Տարուն: Գրիչ, հաւանաբար նաեւ ծաղկող, Գրիգոր սարկաւազ: Ստացող՝ Տիկին Աւթ, դուստր Սիր Պաղտոյնի. — Յիշտ. 2եռ., թիւ 368:

4. — Աւետարան: Գրիչ՝ Գրիգոր սարկաւազ: Ստացող՝ Սարգիս Պարապանց. — 26ռ. Երեւանի, թիւ 6909:

— Միայն Բանին Հուր իմաստնայ . . . — Ակրոստիքոս, «Մաթէոսի է երգս այս. նոր է գրեալ»։ — Զեռ. Երեանի, Թիւ 474 (Լ. Սաչկեան, Բանբեր, Թիւ 3, էջ 66)։

Ս. Յ. ՔԻԼ 1193 Հեռագիրը ունի չորս
տառն միայն, Վերեմ Սբ. ժողովոցն Հայրա-
պետացն, մեղեդի անույշ խորագրով: Մայ-
րանուն՝ Մամոն (էջ 329):

Ս. Յ. ԹԻՆ 135 ձեռագիրը ունի նորնապես 4 տուն, Վիդեդի ազնիւ խորագրով, և Մաթէ Ժայրանունով (Ճուշակ Զեռ. Ս. Յակոբեանց, Ա. Հասար, 1966, էջ 381, ԾԵ),

Է. ԱՐԺ. ԾՈՎԱԿԱՆ

Ծ. — Աւետարան, 1225, Տարսոն:
Գրի՛՛ Գրիգոր: Ստացողը՝ Ստեփանոս քա-
հանայ եւ իր հայրը՝ Կոստանդին: Աւետա-
րանը ունի լուսանցքի միագույն զարդեր. —
246. Տրեւանի, Թիւ 5537: Յիշտ. 266, 1
Թիւ 367:

Ի Գ Ն Ա Տ Ի Ո Ս Հ Ո Ռ Ո Մ Ո Ս Ց Ի

(1170 ? - 1242 ?)

Մնած է ժ. Դարու երրորդ քառորդին
վերջերը հաւանաբար: Գործած է առ հա-
սարակ Հռոմոսի Վանքին մէջ 1214-1236
թուականներուն: Յիշուած է իր մէկ աշա-
կերտը՝ Յովսէփ անունով:

Իգնատիոսի գործերէն ծանօթ են վեց ևւեհտարաններ, զժբախտաբար մեծաւ մասամբ շատ վնասուած ժամանակի ընթացքին:

1. — Աւետարան, օրինակուած Հաւուց
Թառ., 1214ին, Թաղէտսի եւ Հայրապետի
պատուէրով. — 2եռ. Վննետիկի, թիւ 134:

2 — Աւետարան, գրուած եւ ծաղկուած
Իգնատիոսի կողմէ, 1232ին, Հռոմոսի
Վանքին մէջ, Պատրոն Խաւաթի եւ կնոջը՝
Խուիթու Խաթունի պատուէրով. — Զեռ-
եռեւանի, Թիւ 1519:

3. — Աւետարան, օրինակուած եւ նկարազարդուած Իգնատիոսի ձեռքով, 1236 ին, Պատրոն Բռնաւորի եւ Տղատիկնոջ համար. — Զեռ. Նոր Զուղայի, Թիւ 156 :

4. — Աւետարան, օրինակուած շուրջ 1236 ին: Ստացող՝ Խաչատուր: «Մասնաւոր սեպհականութիւն Գ. Վ. Սիմոնեանի, Կալիֆօրնիայում»։ — Յիշտ. Զեռագրաց, Թիւ 415:

5. — Աւետարան, երբեմն սեփականութիւն Պր. Տիգրան Քէլէկեանի, որ նուէր տուած է Երեսանի Մատենադարանին. — Զեռ. Երեսանի, թիւ 9649:

6. — Աւետարան, որուն խորանները կը պատկանին Իգնատիոսի եւ իր աշակերտին՝ Յովսէփի: «Սկզբնականութիւն Ռաֆայէլ Սթոռալի» այժմ Զիկագոյի Համալսարանի Մատենադարանում» (Գարեգին Սրբ. Յովսէփեան, Նիւիորքի եւ Ուսումնասիրութիւններ, Քրակ Բ., էջ 45):

Ըստ Գարեգին Սրբեպա- Յովսեփյանի՝
«Ինչնատիոսի արուեստը զուտ արելուն
ընդթ ունի, ազատ Բիզանդական ազդե-
ցութիւնից» (Սիրն, 1933, էջ 238):

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԿԼԱՅԵՑԻ

(1190? - 1255?)

ԳՐԻԳՈՐ ԿԱՐՆԵՑԻ

(1200? - 1255?)

Ծնած է 1190 թուին մօտաւորապէս: Ուսումը ստացած է Հռոմկլայի Հայրապետանոցին մէջ, ուր սարկաւագ էր 1214ին: Հոն ծանօթացած պիտի ըլլայ Ակոռեցի Կրիգորի ծաղկած Աւետարանին: Ըստ երեւոյթին, իր զլխաւոր աշխատավայրը եղած է Հռոմկլան:

Ինծ հաւանականութեամբ ան եղած է Թորոս Ռօսլինի ուսուցիչներէն մին: Իր 1253ին օրինակած Աւետարանին «Ընծայականը իւր քառերով, ինչպէս եւ խորանների մանրանկարչութիւնը շատ մեծ չափով ազդել են Հռոմկլայի մեծագոյն մանրանկարչի՝ Թորոս ԳԵՆ. Ռօսլինի գործերի վերայ» (Գարեգին Արք. Յովսէփեան, Նիւթեր եւ Ուսումնասիրութիւններ, Պրակ Բ., 1943, էջ 23):

Յովհաննէս Կլայեցի 1253ին կր գրէ թէ աչքերը տկարացած են: Իր քառասնամեայ աշխատանքէն քիչ բան փրկուած է. ծանօթ են երեք Աւետարաններ՝ իրարմէ շատ հեռու թուականներով:

1. — Աւետարան, օրինակած է 1214ին, Դրիգոր եպիսկոպոսի եւ Կոստանդին քահանայի համար. — Յիշտ. Ձեռագրաց, Թիւ 342: Ձեռագիր Նրեսանի, Թիւ 7570:

2. — Աւետարան, գրած եւ ծաղկած է Հռոմկլայ, 1235ին. Կոստանդին Կաթողիկոսի հրամանով. — Ձեռ. Վիեննայի, Թիւ 833:

3. — Աւետարան, գրած եւ ծաղկած է 1253ին, Կոստանդին Կաթողիկոսի պատուէրով. — Ձեռ. Ղալթիոյ, Թիւ 66. «Բայց այժմ գտնուում է Վաշինգտոնի Freer Gallery of Artում» (Գ. Արք. Յովսէփեան, Նիւթեր եւ Ուսումնասիրութիւններ, Պրակ Բ., էջ 20):

Այս Աւետարանի նկարչութիւնը կր պարունակէ այնպիսի զարդեր, որոնք կր հանդիպին Սեբաստիայի 1066 թուի Աւետարանին մէջ: «Մանրանկարին անընդհատ լրացնում ու հարստացնում է դրանք նոր դրուագներով եւ յօրինուածքներով» (Լ. Ռ. Ազարեան, Կիրիկեան Մանրանկարչութիւնը, ԺԲ-ԺԳ դարեր, էջ 97):

Կրիգոր ծաղկող ծնած է հաւանաբար ԺԲ. Դարու վերջերը: Հայրը քահանայ էր հալատուր անունով: Ըստ երեւոյթին գործած է Կարոյ մէջ: Ժամանակով իրեն մերձաւոր համանուն նկարիչներէ գտնելու նպատակով զինքը կոչուցինք Կարոեցի: Նկարչական իր աշխատանքին իրրեւ արդիւնք կրնանք յիշել երկու Աւետարաններ, 1230 եւ 1232 թուականներով:

1. — 1230, Աւետարան, գրած եւ ծաղկած է Թէոդոպոլսոյ մէջ: Ստացողներ՝ զրիւք եւ իր հայրը՝ Խալատուր քահանայ. — Ձեռ. Վենետիկի, Թիւ 129 (325):

Կրչին ընդարձակ յիշատակարանէն կը քաղենք հետեւեալ շահեկան տողերը: «Իսկ ես եղկելիս, Կրիգոր գրիչ . . . ի վաղուց ժամու ցանկացեալ էի այսմ անգիրտ մարգարտիս եւ ամենալաւ արինակիս, որ կոչի Կրիգորի Մուրզանցւոյ, ճարտարագիծ գրչի եւ անյաղթ գիտնականի: Եւ ըստ յաջողելոյն Աստուծոյ եղեւ ըստ կամաց իմոց: Եւ ես ըստ կարի իմում՝ բազում աշխատութեամբ գծագրեցի իմով ձեռամբ եւ ծաղկազարդեալ յարինեցի ոսկւով պատուականաւ հրով փորձեալ եւ զտեալ եւ երփնեքին երանգաւք եւ պայծառ դեղովք դորշմալս ներգործեցի ի սմա ազգի ազգի քանդակս խորանածես եւ երկնամասնս եւ այլ մանրամասն ինչ ծաղկաւք՝ ըստ տուեցելոյ ինծ ի շնորհաց Հոգւոյն Սրբոյ:

Արդ եղեւ կատարումն կտակիս . . . ի հոյակապ եւ ի հռչակաւոր քաղաքիս Թէոդոպոլիս . . . »: -- Յիշտ. Ձեռագրաց, Թիւ 397:

«Կրիգոր . . . կը պատկանի հայկական մանրանկարչութեան այն շրջանին՝ երբ հին արուեստին յաջորդած էր մանրանկարչութեան նոր հոսանք մը, Բիզանդական եւ Կիրիկեան ազդեցութիւններով: Իր գործը, կատարուած Թէոդոպոլսոյ մէջ, հոն ուր արուեստի զանազան հոսանքներ կու գային միանալ, բնականաբար պիտի ցուցնէր ժամանակին նոր մտայնութիւնները եւ արուեստին առած նոր եղանակաւորումները» (Հ. Մեսրոպ Ճանաչեան, Հայկական Մանրանկարչութիւն, Վենետիկ, էջ 60):

2. — 1232, Աւետարան (Թարգմանչաց): Գրիչ՝ Տիրացու: Նկարիչ՝ Գրիգոր: Ուսացող՝ պարոն Յովհաննէս քահանայ. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 2743:

Նկարչի մանր մէկ յիշատակագրութիւնը կ'ըսէ. «Ի թուիս ՈԶԱ ծաղկազարդեալս սուրբ Աւետարանս՝ բարեխաւս առ Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր».: — Ռիշտ. Ձեռ. թիւ 406:

Քիչ մը տող այս Աւետարանի մասին: «Բարձր Հայքի մանրանկարչութեան հետ սերտ աղերս ունի հայ միջնադարեան արուեստի եզակի յուշարձաններից մէկը՝ Թարգմանչաց Աւետարանը: Այս յուշարձանի տաղանդաւոր հեղինակը՝ Գրիգոր ծաղկողը, յուզակաւ առաւելագոյն տպւորութեան հասնելու համար դիմել է երգիչների եւ գծային հնարանքների հետաքրքրական միջոցների, որոնք շեշտուած արտայայտականութիւն են հաղորդում կերպարներին».: — Armenian Miniatures, 1984, էջ 35:

ԿԻՐԱԿՈՍ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԻԶ

(1200? — 1270?)

Հռոմկլայի տաղանդաւոր մանրանկարիչներէն մին է Կիրակոս: Ծնած է ԺԳ. Դարու սկիզբը հաւանաբար: Իրեն աշակերտած է Վասիլ Ուսհայեցի: Կիրակոսի գրչական գործունէութիւնը կ'ընդգրկէ շուրջ քառորդ դար (1239 — 1265): Ձինքը նախ կը տեսնենք Դրազարկ (1239), ապա Հռոմկլայ (1244 — 1249) եւ ի վերջոյ Մաշկեւոր (1265): Այստեղ կը ներկայացնենք իր գործերէն շարք մը:

1. — Ճաշոց, գրած եւ ծաղկած է Դրազարկ, 1239ին, «ի խնդրոյ երջանիկ եւ արքանեալ եպիսկոպոսի տէր Գրիգորի՝ տեառն Կոստանդեայ դրան սարկաւազի».: — Ձեռ. Վիննայի, թիւ 63:

2. — Աւետարան, գրած եւ ծաղկած է Հռոմկլայ, 1244ին, Կոստանդին Կաթողիկոսի պատուէրով: Այս ձեռագրի ծաղկագործումը կը յիշենք «Կողիկ» Կոստանդինի 1193 թուին Սկեւռայի մէջ ծաղկած Աւետարանը: «Այս փաստը եւս հաստատում է, որ ԺԳ. Դարի երկրորդ կէսի Կիրակեան մանրանկարչութեան ոճը խարսխուած է

ԺԲ. Դարի վերջին քառորդում Սկեւռայում մշակուած սկզբունքների վրայ» (Լ. Ռ. Ազարեան, Կիրակեան Մանրանկարչութիւնը, ԺԲ. — ԺԳ. Դարեր, էջ 93). — Ձեռ. Վիննայի, թիւ 151:

3. — Աւետարան, գրած եւ ծաղկած է Հռոմկլայ, 1248ին, Կոստանդին Կաթողիկոսի «դրան սարկաւազ եւ սպասաւորս Ստեփանոս եպիսկոպոսի համար».: — Ձեռ. Կիրիկիոյ Կաթողիկոսարանի, Անթիփիաս, թիւ 8:

4. — Աւետարան, գրած եւ ծաղկած է Հռոմկլայ, 1249ին, Կոստանդին Կաթողիկոսի պատուէրով: «Անուանաթիւթների ձեւաւորման քնազաւառում Կիրակոսը հանդէս է բերում արտակարգ գեղարուեստական զգացողութիւն: ... Կիրակեան մանրանկարչութեան այն նրբագեղ ոճը, որը բնորոշ դարձաւ հետագայի մի շարք այլ ձեռագրերին, հանդէս եկաւ համեմատաբար կազմակերպուած ձեւով Կիրակոսի մօտ» (Ազարեան, նոյն, էջ 95, 96). — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 7690:

5. — Աւետարան, գրած եւ ծաղկած է 1226 — 1267 թուականներուն միջեւ, Սիմէոն եպիսկոպոսի համար. — Ձեռ. Chester Beatty Library, թիւ 613:

6. — Աւետարան, գրած եւ ծաղկած է Մաշկեւոր Վանքը, 1265ին. — Ձեռ. Երեւանի, թիւ 9509: Ռիշտ. ԺԳ. Դարի, թ. 273:

ԹՈՐՈՍ ՌԱԻՍԼԻՆ

(1205? — 1270?)

Ծննդավայրին եւ ծնողներուն մասին ստույգ տեղեկութիւններ կը պակսին, բացի անկէ որ իր նախնեաց մականունն էր Ռաւսլին: Կը յայտնէ թէ ունէր եղբայրներ, քոյրեր եւ որդիներ. յանուանէ կը յիշէ իր մէկ եղբայրը միայն՝ Անտոն: Ուսած կրնայ ըլլալ Հռոմկլայի սէջ, գրչութեան եւ մանրանկարչութեան մեծ վարպետներէն Կլայեցի Յովհաննէս սարկաւազի (1214 — 1253) մօտ եւս ի միջի այլոց: Իր գործունէութեան շրջանը, համաձայն հաստատուն փաստերու, կ'ընդգրկէ 1256 — 1268 թուականները: Այդ շրջանէն ծանօթ են վեց Աւետարան եւ մէկ Մաշոց, բոլորն ալ իրագործուած Հռոմկլայի մէջ:

Թորոս Ռօսլին իրրե մանրանկարիչ կը շուցաբերէ ալբի սրտիթին, ձեռքի ճարտարութիւն եւ անհուն երեւակայութիւն: Ան ունի ճոխ երանգապնակ՝ հարուստ նրբերանգներով: Ժուժկալ են իր նկարները՝ զերծ խնդուէմէ: Իր վրձինին ընտանի երեւոյթ մըն է իրապաշտութիւնը:

Ստորեւ կը ներկայացնենք իր գործերը ժամանակագրական կարգով:

1. — Աւետարան, գրած եւ նկարազարդած է 1256ին, Կոստանդին Կաթողիկոսի հրամանով. — Ձեռ. Երեւմի ի Զէյթուն:

2. — Աւետարան, գրած եւ նկարազարդած է 1260ին, Կոստանդին Կաթողիկոսի համար. — Ձեռ. Ս. Յ. Թիւ 251:

3. — Աւետարան, 1261-2, գրած է Աւետիս քահանայ, նկարազարդած է Ռօսլին, Լեւոն իշխանին համար. — Ձեռ. Ս. Յ. Թիւ 2660:

4. — Աւետարան, փոքր երկաթագիր, 1262ին գրած եւ նկարազարդած է Կոստանդին Կաթողիկոսի եղբորդի Թորոս քահանային համար, որ 1266ին նուիրած է զայն Որբակողին Վանքին. — Ձեռ. Բալթիմորի Walters Arts Galleryին, Թիւ 539:

5. — Աւետարան, գրած եւ նկարազարդած է 1265ին, Կեօան իշխանուհին համար. — Ձեռ. Ս. Յ. Թիւ 1956:

6. — Մաշտոց, Աւետիք քահանան գրած է 1266ին Սիսի մէջ, եւ Թորոս նկարազարդած է ի Հռոմկլայ, Վարդան Յակոբկոպոսի պատուէրով. որ ազայսու ժամանակի սպասաւորէր հայրապետական սուրբ աթոռոյն. — Ձեռ. Ս. Յ. Թիւ 2027:

7. — Աւետարան, գրած եւ նկարազարդած է 1267-8ին, Կոստանդին Կաթողիկոսի յանձնարարութեամբ, Լեւոն Բ. ի որդի Պր. Հեթումի համար. — Ձեռ. Երեւանի, Թիւ 10675:

Մեծատաղանդ մանրանկարիչը՝ Թորոս Ռօսլին իրաւամբ հռչակուած է «Հռոմկլայի դպրոցի փառք» (Գարեգին Սրբեպս. Յովսէփեան, Նիւթեր եւ Ուսումնասիրութիւններ, Պրակ Բ., Նիւ Եորք, 1943, էջ 26):

Վ Ա Ս Ի Լ Ո Ւ Ռ Հ Ա Յ Ե Յ Ի

(12107 - 12807)

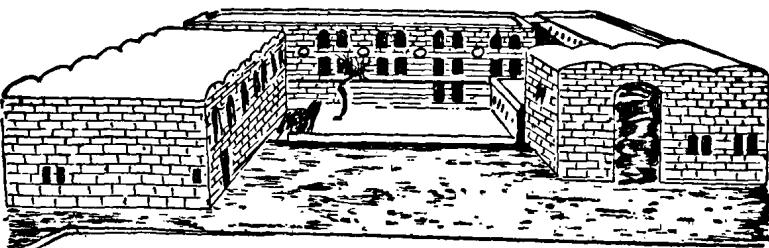
Ծնած է ԺԿ. Դարու սկիզբը: Եղած է աշակերտ Կիրակոս Դրիշ՝ ըստ երեւոյթին Հռոմկլայի մէջ: Իր գրչական եւ մանրանկարչական գործունէութիւնը կ'ընդգրկէ երեք տասնամեակ, 1249-78: Այդ շրջանի իր երկերէն կրնանք յիշել հետեւեալները:

1 — Նարեկ, 1249, Հռոմկլայ: Պատուիրատու՝ Կոստանդին Կաթողիկոս: Դրիշ՝ Վասիլ Ուռհայեցի: Կազմող՝ Վարդան քահանայ. — Ձեռ. Երեւանի, Թիւ 6273: Յիշատակարանք ԺԿ. Դարի, Թիւ 210:

2. — Նարեկ, զ. 1266, Հռոմկլայ: Դրիշ՝ Վասիլ Ուռհայեցի: Պատուիրատու՝ Կոստանդին Կաթողիկոս. — Ձեռ. Երեւանի, Թիւ 4965: Յիշտ. ԺԿ. Դարի, Թիւ 278:

3. — Աւետարան, 1278, Գռներ: Դրիշ եւ ստացող՝ Յովհաննէս Արքայեղբայր. օր վայելումն աստուածաւոր իշխանին Պարոն Սմբատայ: Մովկող՝ Վասիլ Դրիշ: Կազմող՝ Առաքել Հնազանդեց. — Յիշտ. ԺԿ. Դարի, էջ 399:

Ն. ԱՐԲ. ԵՐԱՎԱՆ

ՀՐԱՋԵԱՅ ԱՃԱՌԵԱՆԻ ՆԱԽԱԿՆԵՐԻՑ

ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՄԻԻԹԱՐԵԱՆՆԵՐԻՆ

Հրատարակող՝ ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

15.

[Նոր-Նախիջևան
1910 Դեկտ. 28]

Գերապատիւ

Հայր Ն. Ակիրնեան,

Նախ պատիւ ունիմ շնորհաւորել Նոր Տարին և Ս. Մննդեան տօները, կը մաղթեմ յաջողութիւն թէ՛ առանձնական և թէ՛ Ձեր խմբագրական գործերուն մէջ, Նամակիս հետ փոստ կը յանձնեմ բաւական ընդարձակ ծրար մը, որուն մէջ պիտի գտնէք Ձեր խնդրած Մեր Զայնի պակաս թուերը, Ս. Մեօրորի շարունակութիւնը և երեք կտոր գիրք: Մեր Զայնի թուերը շատ դժուարութեամբ կրցայ ձեռք բերել, որովհետեւ իմացողքը այլ ևս հոս չէ և բոլոր թերթերը իր հետ փոխադրեցէ՛. ուրիշներ պակաս չէին: Վերջապէս Պր. Զամինեանը իր հաւաքածոյէն հանեց և ինձ տուաւ՝ Ձեզ ուղարկելու համար: Հանդէսի յունվ. համարին մէջ տողիկ մը շնորհակալութիւն գնէք, լաւ կ'ըլլայ: Միւս երեք կտոր գրքերը խնդրեմ հաճիք յանձնել Հ. Բ. Պիլէգրինեանին՝ գրադարանի համար: Ներողութիւն որ ուշացուցի. կ'ուզէի բոլորը միասին ուղարկել:

Ս. Մեօրորէն ուղարկեցի մէկ գլուխ ևս. այն է Դանիէլեան գրերը, որ բաւական ընդարձակ բան մ'իղաւ. բնագիրս շատ աւելի կարճ էր, բայց երբ ձեռք առի, կտոր մը հոս, կտոր մը հոն աւելցնելով՝ այդչափ բան գուրս եկաւ: Կը մնայ ևս երկու գլուխ, մին ասորի, պարսիկ, յոյն գրերու գործածութեան մասին մեր մէջ և երկրորդը բուն Մեօրորեան գրերը: Առաւելով այն ալ կը վերջանանք:

Յոյս ունիմ որ յունվարէն սկսեալ Հանդէսը կ'ուղարկէք Պր. Զամինեանին. մէկ օրինակ ալ իբր փօսձ, խնդրեմ ուղարկէք առ Պր. Ճէնանեան, Թեմ. Դպրանոցի անունով. Nr. Djénanian, Séminaire arm. Nakhitchévan s/e Don:

Սերաստիայէն Պր. Գաբրիկեանն՝ Ձեզի յօդուած մը զրկեր է նշանագրերու մասին. յօդուածը ապա՞ծ չէ՞ք՝ աւարկելով թէ իմս պիտի տպուի. այդ նոյնը Սերաստիոյ Նեօրակ թերթին մէջ տպել տուեր էր. բայց ապագրութիւնը շատ գէշ ըլլալով՝ նորէն յօդուածը արտագրեւ և ինձ զրկեր էր: Ուշագրութեամբ համեմատելով իմ ցուցակին հետ, տեսայ որ իւր 300ի չափ նշանագրերուն մէջ 25 հատ բոլորովին նոր բառեր կան, որ կը պակսին իմոս մէջ. ասկէ զատ կան նաև խումբ մը նոր նշանաձևեր (բառերը նոյն են, նշանաձևերը տարբեր): Բոլորը միտօին եթէ հաւաքենք՝ իմ հրատարակած ցուցակին 1/3ը կ'ըլլայ, այսինքն Հանդէսի մէջ էլէն փիշ մ'ալ պակաս: Արդ կը հարցնեմ թէ կ'ուզէ՞ք կամ կարելի՞ է այս նոր նշանները հաւաքելով, իւր յաւելուած կցել նախորդին, մանաւանդ որ արտատպութիւնը գեւ վերջացած չէ: Կ'սպասեմ ձեր բարեհաճ պատասխանին:

Մաղթելով Ձեզ ամէն յաջողութիւն
մնամ յարգանքք

Հ. ԱՃԱՌԵԱՆ

¹ Նոր Նախիջևանի Մեր Զայնը պարբերաթերթի խմբագիրը եղել է Յովհաննէս Մայիսեանը (1866-1931), գիւղագիր, մանկավարժ և հասարակական գործիչ: 1903ին աքսորուել է Նոր Նախիջևան. իր թերթում հակացարական յօդուածներ տպագրելու մեղադրանքով բանտարկուել է 1909ին, որ Ան-ը չէր կարող բացայայտելն յարմարել: Նրա ² Պարիկեան Կարապէտ (1861-1925), բնագրաբանագիր, պաշտօնագրագետ, մանկավարժ. Նրա որդին՝ Եպիֆանի Գիւրեղ Գաբրիկեանը Արաւազէմում 1952ին հրատարակեց Նրա Բնագիրն անորդին՝ Եպիֆանի Գիւրեղ Գաբրիկեանը 1968ին: ՀԱ-ում ունի չորրորդ համադրած բառաքերական յօդուած:

5. Հ. ԱՂԵՔՍԱՆԻՐ ՄԱՏԻԿԵԱՆԻՐ

16.

26 Հոկտ. 1913

Նոր-Նախիջևան

Գերապատիւ Հայր Մատիկեան,
 Խմբագրապետ Հանդէս Ամսօրեայոյ,
 Ի Վիեննա.

Ձեր խնդրանքին համաձայն շտապ կերպով կազմելով Նոր-Ռայազէտի ձեռագրաց ցուցակին յառաջաբանը, ցանկը, գերմաներէն թարգմանութիւնը և տախտակը, ապահովեալ ծրարով կ'ուղարկեմ Ձեզ այսօր: Որովհետև գրած էիք որ ընդ փոյթ կազմեմ և ուղարկեմ յիշեալները, ուստի ես ալ ժամանակ չվառնեցի գրածներս արտագրելու և երկրորդ օրինակ մը քովս պահելու՝ սրբագրութեան և համեմատութեան համար. ուստի կը խնդրեմ որ երբ այսօր զրկած ձեռագրերս տպուի[ն], անպատճառ եւ ամէն պարագայի մէջ ալ ձեռագրերս եւ դուրձնէք ինձի, Հանդէսի նախկին խմբագիրները սովորութիւն ունէին միշտ և ամէն ժամանակ իմ արտատպելիք գործերս մէջ մ'ալ ինձ խրկել սրբագրութեան համար. և ես կ'ունենայի քանի մը կարեւոր սխալներ և կ'ուղղէի, վերջերս զժախտաբար այս բարի սովորութիւնը դադարեցաւ և ես ստիպուած կ'ըլլամ գրածներս երկրորդ անգամ ալ արտագրելու և քովս պահելու, ինչ որ ժամանակի մեծ կորուստ է, մանաւանդ ինձ համար, որ բացի ընտանեկան գործերէ, օրական ինչք մամ դաս ունիմ. և այլ ես ինչքան ժամանակ կը մնայ գրական աշխատութիւններով պարապելու:

Նոր-Ռայազէտի ցուցակէն ինձ վերադարձուած է թ. 1-7, 11-17 ձեռագիրներուն նկարագրութեան բնագիրը. մնացեալը ամբողջապէս ձեր քով կը գտնուի. ինձ ուղարկուած չէ: Ուղարկուած մասերը ես ալ համեմատած և սրբագրած եմ և այս մասերուն արտատպութեան մէջ ապագրական սխալներ չկան: Մնացեալներուն մէջ՝ որ ես տեսած չեմ, Աստուած իմ, այն ինչքան և ինչպիսի՝ սխալներ սպրդած են, Բանի մը օրինակ տամ՝

— էջ 17ա, տող 2. տպուած է աղամեմ. պիտի ըլլայ ռպդ (803) տէնն:

— էջ 20, տող 3 (վարէն) — սկզբնատառերը եւն. ինչ գոյն են չէ ըսուած. սկզբնատառերը ըսուած և թողուած է:

— Նոյն էջ, տող 1 (վարէն) կ'ըսուի թէ խաչը ունի 3 թիւ. չեմ հասկնար թէ խաչին թիւը ինչ բան է. քեւ պիտի ըլլայ արդեօք:

— էջ 21ա, տող 5 (վարէն), եզ 07 բ (քանի՞ ըսել կ'ուղէ):

— էջ 28, տող 17 (վարէն). Աւետարանին բովանդակութիւնը էջերով յիշուած է. Մտածեալ, Մարկոս կայ. յանկարծ 146 էջէն կը ցատկէ 224. Ղուկասի մասին եղած տեղեկութիւնները փոխցուցած է. ձեռագիրս քովս չէ որ ստուգեմ և գտնեմ պակասը:

— էջ 29ա, տող 1 վարէն. սիւնակներուն մեծութիւնը դրած է 9 երկայնք, 16 լայնք. կրնա՞յ այսպէս բան տեղի ունենալ. ինչպէս պէտք է ուղղել, չգիտեմ:

— էջ 29բ, տող 2 (վարէն), տողերուն թիւը դրած է մէկ էջի մէջ 121 ինչ պիտի ըլլայ, չգիտեմ:

— էջ 31ա, տող 11 (վարէն) կը յիշուի Խոսրով Յորջակեցի նոր վկայ մը. այսպիսի նոր վկայ կոյ՞ որ, ինձ ծանօթ չէ:

— էջ 44ա, տող 2 (վարէն). ձեռագրի նկարագրութեան մէջ կ'ըսուի ՄեծուքիւՆ մախուր. չափերը փոխցուցած է. ես ինչպէս գուշակեմ. գերմաներէն թարգմանութեան մէջ ալ տեղը բազմապէս:

— էջ 46ա, տող 8 (վարէն). դատարկ թուղթերուն մէջ կը յիշուի էջ 138ա-272բ. ուրեմն 140 թերթ պարափ է թողած. անկարելի բան է. բայց ինչպէս պէտք է ուղղել, անկարելի է գուշակել:

երկտողով մը և կամ Հանդէսի Նոյեմբերի Թղթակցութեանց մէջ երկու բառով յիշեցնէք ինձ և իսկոյն կը զրկեմ:

Քանի մը տեղով գրեցի Ձեզ Թէ Հանդէսը այս տեղ շատ անկանոն կ'ստացուի. առաջ ալ այսպէս էր. բայց երբ պահանջներ կը յայտնէի, կ'ուղարկէին: Իմ պահանջներս ուղարկեցիք, շնորհակալ եմ: Բայց Քաղաքային գրադարանին, Դպրանոցին և Պր. Զամինեանի պահանջները չուղարկեցիք: Այս պարագային դիտեցք սակայն որ բաժանորդ պիտի կորսնցնէք: Քաղաքային գրադարանը արդէն կէս առսական հաստատութիւն մ'է, հայերէն թերթ քիչ կայ կարգացող. գրադարանի վարչութիւնը կ'ընէր Թէ Հանդէս կարգացող մէկ հոգի ալ չկայ (ճիշտ է, որովհետեւ Հանդէսով հետաքրքրուողները կամ առանձին բաժանորդ են, ինչպէս ինձ պէս և Պր. Զամինեան, և կամ Դպրանոցին գրադարանէն կ'ստանան) և կ'ուղէր որ այլ ևս ջնջէ թերթին ստացումը: Շատ խօսեցայ ևս և համոզեցի Թէ Հանդէսը լրագրի չէ, կարգացող անշուշտ չպիտի ունենայ, բայց արդարև գիրք միշտ պէտք է ապագայի համար ևն., եթէ պակաս համարները շարունակէք չզրկել. կը վախնամ որ բոլորովին գաղթին թափանցող ըլլալէ: Պարոն Զամինեանն ալ չորս թիւ ստացած չէ. այն է՝ Յունիս-Օգոստ. - Մեպո. և Հոկտ.: Այս թուերը սակայն եթէ զրկէք, խնդրեմ իմ միջոցով մի՛ զրկէք, որպէս զի վրաս կ'սկսած չըլլայ. Թէ ե՛ս կ'ստանամ, բայց չեմ յանձնեք իրենց:

Սոնար՝ յարգանք

Հ. ԱՃԱՌԵԱՆ

¹ Հ. Աղեմանդր Մանիկեան (1866-1931), բանասէր, եղբւլ է ՀԱ-ի խմբագրի 1913-1920 թթ.:

² Ձեռագրացուցակի մեր ստուգումը պարզեց, որ Ան-ի նշած վերպակները մնացել են առանձնատիպում էլ, և վերջում վերպակներից ցանկ չկայ:

³ Թէր, Թուրք. հակառակ:

⁴ Յոբելեանական տարի. 1913ին նշուել է հայերէն գրերի գիւտի 1500ամեայ յարելեանը, որովհետեւ այն ժամանակ ընդունուած էր 413 թուականը, այժմ՝ 406: Նոյն տարին տեսուել է նաև հայերէն տպագրութեան 400ամեակը:

⁵ Նալյակաճն, ՀԱ, 1914, Թ. 8-9, էջ 563-566. Նախ խոսուած է ատաղաղ բառի իմաստի մասին, որով հակադրուած է բժ. Յ. Թրեմաքեանի քաղաղաբ, բերաղաղ կամ պաղաղաղ որբագրութեանը, բառը թողնում է ամփոփութ, որովհետեւ բաղմաթիւ անգամ նոյն ուղղագրութեամբ է գործածուել:

⁶ Թրեմաքեան Յարութիւն (1845-1919), բժիշկ, բանասէր, լեզուաբան, բառարանագիր, Թարգմանիչ, աշխատութիւնների հեղինակ՝ Արիանայ բառարան (1920), ուր ստուգարանի է հայերէնի պարսկական փոխառութիւններ: ՀԱ-ում ունի բառաքնական գիտողութիւններ, որոնց է «Յունիակ», շաղաղաբ (1912 թ. 7, 424-428):

⁷ Հ. Իսահակ Մաղեան (Անտոնեան միարան), ՄԹ. Յակոբ աղագային հիւանդանոց, ՀԱ, 1911-1914:

⁸ Նամակի ուղղումը եղած անունից յոտակ երևում է, որ այն ուղղուած է եղել Հ. Ա. Մատիկեանին, իսկ Հ. Ն. Ակիեանը ՀԱ, 1953, էջ 449-ում գրել է. «26 հոկտ. 1913 կը գրէր իճն (ընդգծումը մերն է) Ահառեան Նոր-Նախիջևանէն. Մի մոռնաք որ ես ալ տար մը եղած չեմ. 1896 թուին ի վեր Հանդէսի մէջ եմ ... կը հայտնին»:

⁹ Ահա 1896/ից է սկսել աշխատակցել ՀԱ-ին:

(Շարունակելի՝ 8)

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

4. ՊՈԼՍՈՑ ՅՈՎԱԿԻՄ ՊԱՏՐԻԱՐԷԻ

(1438 - 1478)

Յովակիմ Գառիբարձի անունը պատճառված է յիշատակում է չորս տասնհակ տարիներու ընթացքին, այսպէս.

1. — 1438. — Յկոբ արեղայ Տրապիզոնցի Ձեռնագրութեան Գիրք մը օրինակած է զի վայելու՞ն Արքեպիսկոպոսին տէր Յովակիմին կոստանդնուպուլիս. — Գառմ. հթգ. Կիլիկիոյ, 1939, Անթիլիաս, էջ 28:

2. — 1445. — Արձանագրութիւն մը գրուած է Քէօթանիս, զի հայրապետութեան տեսան կարապետին և յեղիսկոպոսութեան տեսան Ուակիմայ. — էջմիածին, 1963, Դ. էջ 30:

3. — 1447. — Ստեփանոս Երէց Սոցի. Անկուսիս մէջ յիշատակարան մը գրած է, ուր կան հետեւեալ տողերը. «Գրեցաւ յիշատակարանս ... ի ժամանակս քաջ հովուապետին մերոյ տէր Յովակիմայ, որ է այսուս վերապետուէ Նանդիս Գուրաջու, և կոստանդնուպուլի և ասմանեալ վիճակին իւրոյ, և է այր իմաստուն և հանճարեղ ...» — Յիշմ. ԺԵ. Դարի, Գ. Մասն, էջ 409-410:

4. — 1461. — «Կարգ և թիւ Գառիբարձոցն Հայոց, որք նստան ի կոստանդնուպուլիս մի զկնի ժիոյ, զկնի առժանն մեծի քաղաքին ի տանկաց խորագիրը կրող ցանկին մէջ առաջինը գրուած է Յովակիմ, այսպէս. «Թուին Հայոց 910 [= 1461] Յովակիմ Եպիսկոպոս, զոր ի Գրուսայու հանդերձ ժողովրդովք երկր մէջին Սուլթան Մէհեմէտին ի կոստանդնուպուլիս. — Յուցակ Ձեռ. Ս. Յակոբեանց, Բ. Հատոր, 1967, էջ 401-402:

Կարծէ ուշադրութեան անունը որ 1447էն 1461 կայ 13 տարիներու երկար միջոց մը, ուր չենք հանդիպիր Յովակիմի յիշատակութեան: Ժամանակի այդ ծառուածը նշանաւոր է պատմական մեծ

կարեւորութիւն ունեցող դէպքով մը, որ է Կ. Գլխոյ գրաւումը Թուրքերու կողմէ և վախճանը Բիւզանդական կայսրութեան (1453):

Միւս կողմէն ծանօթ է Ամիրտովլաթի Ուսու՛նի Բժշկութեան կոչուած գրքին յիշատակարանը, ուր կը կարդանք. «Գրեցաւ Թաղաւորական Բժշկարանս ի Բվականութեան Հայոց ԶԸ (1459) ամին ... ի քաղաքին կոստանդնուպուլի ... ի կոթուղիկոսութեան Հայոց տէր Գրիգորայ, և ի հայրապետութեանն տէր Մարտիրոսին կոստանդնուպուլու վիճակին ...» — Յիշմ. ԺԵ. Դարի, Բ. Մասն, էջ 115:

5. — 1469. — Ամիրտովլաթ ի Օղուս Բժշկութեան երկին մէջ արձանագրած է հետեւեալ տողերը. «Այսպէս գիրմն շինեցի ես ... ի մայրաքաղաքն ի Ֆիլիպայ, ի Բվականութեան Հայոց ԶԺԵ (1466) ամին ... Թարգմանեցաւ պատուական Բժշկարանս ի մայրաքաղաքն ի Ըռուսիայ, որ Թարգմանի Ֆիլիպայ, ի Բվականութեան Հայոց ԶԺԸ (1469) ամին ... ի կոթուղիկոսութեան տէր Ըռուսապետի, և եղիսկոպոսութեան տէր Յովակիմին. — Յիշմ. ԺԵ. Դարի, Բ. Մասն, էջ 285-286:

6. — 1474. — Ուրիշ յիշատակարան մը, Գարձեալ Ամիրտովլաթի գրչէն, զի տանիկ լեզվէ ի հայ լեզուէ իր կողմէ Թարգմանեալ Թաժկական Գիրքը Կը Թուագրէ Հայոց ԶԻԳ (1474) ամին, [ի] «կոթուղիկոսութեան տէր Սարգսին և ի հայրապետութեան տէր Յովակիմայ արհիպիսկոպոսին, ի մայրաքաղաքն ի կոստանդնուպուլիս. — Յիշմ. ԺԵ. Դարի, Բ. Մասն, էջ 357:

Յովակիմ Գառիբարձը իր պաշտօնին վրայ էր մինչև 1478: Այդ տարին է որ Նիկիդայոս Եպիսկոպոս կը յիշատակուի իբրև անոր պաշտօնը. — Յուցակ Ձեռ. Ս. Ե., Բ. Հատոր, էջ 402:

Թէ Նիկիդայոս Եպիսկոպոս կը վարէր պատրիարքական իշխանութիւնը 1478ին, կը հաստատուի Ամիրտովլաթի Անգիտաց Անպէտ երկին Յառաջաժամ-յիշատակարանով, գրուած զի կաթողիկոսութեան էջմիածնայ տեսան Սարգսին և ի հայրապետութեան մայրաքաղաքին Կ. Գլխոյ տէր Նիկիդայոսին և ի Բվականութեանն

ՄԱՍՆԱԽՈՐ ՊԱՏՄԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ս. ՆՇԱՆԻ ՎԱՆՈՒՑ ՍԵՐԱՍՏԻՈՑ

ԳԼՈՒԽ Ժ.

Յաղագս Դիտողութեան Տեառն Անտիայ,
Սահակայ, եւ Աստուածաստոյ Արհի-նպիս-
կողոսսաց եւ վասն Երեսնակութեանց ոմանց
Սերաստացոց 'ի Կոստանդնուպոլիս

Յետ վաղճանի Մելքիսեդէկ Գ. Արք-
եպոսն քաղաքիս Սերաստիոյ, նստաւ 'ի
տեղի նորին՝ Անանիա Արքեպոս. Սերաս-
տացի, այր խոնարհագնաց եւ առաքինի
վարուք: Յաւուրս սորա եղև առանձին
Առաջնորդ Ս. Հրեշտակապետի վանիցն՝
Յակոբ Վրդպոս. Առանցի, աշակերտ Մել-
քիսեդէկ Գ. Արքեպոս. ի. Նստէր եւ յա-
ւուրս յայտոսիկ 'ի Ս. Անապատի վանս
այլ ոմն՝ Անանիա Վրդպոս. ուրոյն Առաջ-
նորդութեամբ (Աւանդի 'ի ծերոց), Կացեալ
յԱռաջնորդութեան Քաղաքիս Տեառն Ա-
նանիա Արքեպոս. ի ամս իբրև երկոտասան
ժամանեալ եհաս յաւուրս ձերութեան: Եւ
եղև զի եկն 'ի քաղաքս ընդ այն ժամա-
նակս գործով ժողովարարութեան՝ Սահակ
անուն վրդպոս. ոմն Կեսարացի, որ գալով
այր ճռառմախօս եւ համոզարան յանկոյց
առ ինքն զսիրտ մեծամեծաց քաղաքիս,
սրբ եւ բազմակնիք զրութեամբ գիմեցին
առ Պատրիարքն Կ. Պոլսոյ Մատթէոս
Արքեպոս. եւ հանցուցեալ զնա առին հրա-
ման Արքունական եւ զԿոնդակ Պատրիար-
քական յանուն Սահակայ, նստուցին զնա
յԱթոռ Առաջնորդութեան Քաղաքիս: Եւ
եկեալ Անանիա Եպոս. ի՝ յԱտեան մեծի Ե-
կեղեցւոյս, յետ բազում ողջամիտ քարո-

զութեանց՝ հարցց ժողովուրդն երիցս
անգամ թէ զվասն է՞ր եւ քակս որպիսի՞
յանցանաց զրկեցիք զիս 'ի Տեսչութենէն
եւ ո՛չ ոք ետ նմա պատասխանի՝ զի չու-
նէր ինչ, բայց եթէ ո՛չ աւտեր եւ ո՛չ
բժպեր ընդ նոսա եւ ապա առաց. Վայդ-
պէս լուս մնասջիքս եւ եկեալ զնաց այլ
ուր, եւ Սահակ Կեսարացի կացեալ յԱթոռ
ամս իբրև աթոռ. Կողովակեաց ժողովուրդն
բոս արժանւոյն եւ ժողովեալ զանօթս ե-
կեղեցւոյն եւ թողեալ բազում պարտս
զնա՛ց ո՛ւր եւ կամեցաւ ինքն (ՌձԻԹ =
1680). Եւ ո՛չ ոք առաց նմա ինչ, կար-
ծելով թէ Գործ առնու, վասն որոյ
լուս կացին եւ մնացին ըստ բունի Անանիա
Եպոս. ին, եւ Սր. Տոսնա մնաց թափուր
յընչից եւ 'ի Տեսչաց, անկեալ 'ի ներքոյ
յոլով առկոսաւոր պարտուց, Ապա յետ
քանի մի ամաց օթափեալ 'ի թմրութենէ
տխմարութեան եւ 'ի մի խորհուրդ միտ-
բանութեան ժողովեալ քահանայից եւ իշ-
խանաց Վիճակիս, համալուսնչ հաւանու-
թեամբ ընտրեցին եւ եղին Տեսուչ Սե-
րաստիոյ 'ի վանս Ս. Նշան զայրն ան-
ուանի Աստուածաբան Եպոս. Սերաստացի՝
Թմիուկ Կոչեցեալ (ՌձԾ = 1701). Սա 'ի
չորրորդ ամի Տեսչութեան իւրոյ, ժո-
ղովեաց առ ինքն զգլխաւորս Ազգիս մե-
րոյ, զԱռաջնորդն Ս. Հրեշտակապետի
զԱճառուր Վրդպոս., զՅակոբ Վրդպոս.
Ս. Անապատի, զԱռաջերէց Քահանայս ըզ-
Տէր Յովսէփ եւ զՏէր Դաւիթ, եւ զայլ իշ-
խանսն, եւ խորհուրդ արար ընդ նոսա
վասն նորոգութեան Սրբոյ Եկեղեցւոյս:

Հայոց ՁԻԵ (≈ 1478) . . . — Յուլիան
ՁԻԵ. Արմաշի վանքին, 1962, Վեներիկ,
էջ 329:

Արդ. վերագրեալ առեւալներուն հա-
մաճայն, Յովակիմ Կ. Պոլսոյ արքեպիս-
կոպոս է՝ 1438—1447, Ապա կու գայ Խառն-
եակ մը տարիներու, անորոշ չըլլան մը:

Կ. Պոլսոյ վիճակին Հայրապետն է Մար-
տիրոս Եպիսկոպոս՝ 1459 ին. Յովակիմ
Եպիսկոպոս իբրև Կ. Պոլսոյ վիճակին հո-
գեւոր պետ ընդունուած է 1461 ին եւ մնա-
ցած այդ պաշտօնին վրայ մինչև 1478,
երբ իրեն կը յաջորդէ Նիկողայոս Եպիս-
կոպոս:

Ն. ԱՐԲ. ԾՈՎԱԿԱՆ

որ յԱնուն ամենօրնհալ Ս. Ածածնի կառուցեալ է 'ի Մայրաքաղաքի Սերաստիա՝ յորում ամենեքին միակամ հաւանութեամբ և մեծաճիգ ջանիւ փութացեալ հաճեցուցին զմեծամեծս աշխարհաց Գաղաթիս, և 'ի ձեռն նոցա զՔիշէխն. և առեալ զհրամանագիր 'ի 13 Օգոստոսի, սկսան նորոգել, շինել, զարդարել ըզհնացեալ, զփտեալ և զխախտեալ տեղիս Սրբոյ եկեղեցւոյս. և աւարտեալ զշինուածն արարին մեծաանդէս նաւակառիս 'ի փառս Աստուծոյ և 'ի պատիւ Սրբուհւոյ Կոնստին Մարիամու (ՌՃՄԴ = 1705, Կոնստ. և Տումար). Յետ երկից ամաց եղև 'ի քաղաքիս սաստիկ ժառանգութեամբ և մահաբաժամ. և մեռալ անթիւ անձինք 'ի քրիստոնէից և յաշխարհաց և ապա զօրութեամբ աքանչելարեալ Ս. Նշանի՝ Կենաց Փայտի, և շնորհիւ գերազոյն սրբոց մասանցն բարձաւ մահն այն (Պատմ. Վ ՌՃՄԹ = 1710). Յաւուրոյ յայտոսիկ նախառնեցաւ 'ի Կ. Պոլիս Աստուածատուր ոմն Սեբաստացի, որ էր որդի Անեղուկեան Պաղատաարի և Թուրքմանայ, և ուսեալ զարուեստ ոսկեգործութեան՝ մտեալ էր 'ի կարգ աշխարհի. Նւ եղև զի սակս վաճառականութեան չոգաւ 'ի Կ. Պոլիս և իբրև հնա 'ի Ղալաթիա՝ ոմանք յաշխարհաց տեսեալ զնա ժպտիւ ասին ցնա շայր դու յո՞ր Աղգէ իցես, և նա ասաց. Գրիստոնեայ եմ և յԱղգէն Հայոց. ասին ցնա. Հապա վասն է՞ր գրեցեալ ես հանգերծ՝ որ վայել է Տաճկի, ասաց Սուրբն, վասն զի եմ ճանապարհէ եկած եմ. Յայնժամ կրճտեալ զատամուծն իւրեանց 'ի վերայ սրբոյն, և գրու առեալ միմեանց տարան զսուրբն առ դատարն և կացուցին վկայս ստախօսս՝ յասել թէ՛ լուաք զդմանէ լինել ընդ օրինօք մերովք և 'ի հարցանել դատարարին, ասաց սուրբն. Հետ քրիստոնեայ եմ և ծառայ Գոթի, և նոքա տոտարանութեամբ հաւանեցուցին զԴատարարն և նա ետ արկանել զնա 'ի բանտ, և պնդել զտես նորա 'ի կոճեղս և նկղել զի ուրասցի զԳոթ. Նւ 'ի վաղիւն տարան զնա առ փոխարքայն և նա բազում ողորմանք և խոստմամբ ընչից և պետական իշխանութեան, ջանաց հաւանեցուցանել զնա և մէկ կարաց, վասն

որոյ ետ արկանել զնա՝ ի բանտ, ուր եկաց զաւուրս 32 կրելով դառն կտուանս չարչարանաց, և ապա իջուցին զնա 'ի կողմն մանապարտից և հանապազօր առնէին առաջի դատարարին և հարցանէին թէ ճշտա՞նա՞յ զԳոթ. և նա անվեհեր դաւանէր զԳոթ. Աստուած և յետ վեց աւուրց ետուն վճիռ զնմանէ զի գլխատեսցի և առեալ դահնապետն տարաւ զնա 'ի տեղի վատարման. էր և 'ի բանտին այր ոմն՝ Անտոն անուն որ էր նոյնպէս Սեբաստացի, որ ոպանեալ էր այր մի և 'ի մտի ունէր ուրանալ զԳոթ. Եթէ ոչ կարասցի փրկիլ. Իսկ սուրբն յորդորական ըանիւք ասէ ցնա. Հետ եղէց քեզ երաշխաւոր յԱտենին Գոթի՝ զի մ'չ կարնչիս, միայն վասն հաւատոյն յանձն ա՞ռ զման և այսպէս հաւատեաց զայրն յո՛չ ուրանալ զԳոթ. և եկին 'ի տեղի ոպանման, հառաչեաց սուրբն և ասաց դահնապետին, նախ ոպան զգա, զի կարծեաց թէ յետ այնր հաւանի սուրբն կամաց նոցա, զայս արար, զի մի տեսցէ զգլխատուր իւր և երկուացեալ ուրասցի զԳոթ. ապա ասաց օրն. հա՛տ և զգլուխ իմ, և դահնապետն յետ բազմիցս ջանալոյ դարձուցանել զնա 'ի հաւատոյն Գոթի, իբրև ետես եթէ ոչ հաւանի, ետ գլխատել և զնա, և հաւատացեալքս տընեալ կաշառս առին զմարմինս և եղին 'ի պատշաճաւոր տեղուք, յորմէ բազում նշանք քովկութեան լինին և տօնեցին 'ի Կ. Պոլիս զՏոն Ածատոյն նահատակին 'ի փառս Գոթի Այ. մերոյ 'ի 13 Դեկտեմբերի ՌՃՄԹ = 1710: 'ի սմին ժամանակի յորով յիշատակու եղին 'ի վասն Սրբոյ Նշանի՝ մեծափոյթ ջանիւք և աշխատութեամբ Ածատուր Արքեպս. թմբուկ կոչեցելոյ. որ ցանկայր որչափ հնար ինչ իցէ ընուլ զպակասութիւն Ս. Մենաստանիս, և յորդորէր զտղովուրդն, որք և ամենեքին փութային 'ի նոյն. Որպէս 'ի Կ. Պոլիս եղեալ Սեբաստացի մերազնեայք թէ բնիկք և թէ հիւրք, հանգանակութեամբ զոգորս մութիւնս հաւաքեալ այլ և այլ թոնկագին յիշատակս յղեցին 'ի Սբ. Մենաստանն (ՌՃԿԳ = 1714 — Կոնստ. և Տումար), ասան (ՌՃԿԳ = 1714 — Կոնստ. և Տումար), յոր գերազոյն հանդիսացան վարպետայք յորի արհեստաւորաց՝ որք էին 81 անձինք, որք ետուն շինել ջան մի արծաթ

ՀԱՄԱՌՕՏ ԵՒ ԲԱՂԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ ՄԵՐ ԵՒ ՔՈՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՏՕՆԱՑՈՅՑԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ ԵՒ ՍԱՂԻՄԱԿԱՆ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հոգեգալուսեան յաջորդող հինգերորդ եռօրեանկի Հինգշաբթի օրը կը յիշատակուին մեր երէց Թարգմանիչները՝ Սահակ և Մեսրոպ (շանգուգական զոյգը)՝ Դուրեան Պատրիարքի սրամիտ որակւումով։ Ձենք գիտեր թէ ինչո՞ւ և ինչպէ՞ս հրամայուած այս տօնին համար յատկացուած է Շարաթէն տարբեր օր մը։ Ունի իր նախատեսակը, ինչպէս նաև Տօն ազգային բացատրութիւնը։ Մայր Հայրենիքի մէջ տօնը կը հանդիսաւորուի գէպի Օշական գիւղ՝ Ս. Մեսրոպի հանգստարանը կատարուած ուխտադնացութեամբ։ Երեսուցէի մէջ ասանք այդ օր հոգեհանգիստ կը կատարուէր հայ մաքի Եղատակաւոր մշակներու հոգիներուն համար, Ս. Մեսրոպ հայերէն տառերու գիւտով Հայ Մշակոյթի հիմնադիրը ըլլալուն։

Շարաթ տօնը Մբողմ՝ Տրդատայ բուզաւորին մերոյ եւ Աբխէն օհկնոցն եւ Խոսրովիդիսոյն։ Քրիստոնէութիւնը Հայաստանի մէջ պետական կրօնը հռչակող վեհապետին հետ իր տիկնոջն ու քրոջը յիշատակութիւնը հասկնալի է ինքնին։

Կիրակի տօն է Գիւթի Տփոյ Ս. Աստուածածնի։ Նկատելի է որ Կաթողիկոսեր, որոնց մօտ այնքան բազմաթիւ են Տիրաւոր հուշիւրուած տօները, չունին այս՝ ինչպէս նաև Գիւթ Գօռույ տօնը։ Մինչ Թոյներ, որոնք կը Նշեն զայն 2/15 Յուլիան, ոչ մէկ հանդիսութիւն ունին հոս այդ օր։ Մերոնք, ինչպէս Սուրբ Կոյսին նուիրուած միւս տօները, այս նա կը հանդիսաւորեն Գեթսեմանի Ս. Աստուածածնայ Տաճարին մէջ, Տրիմօր Ս. Գեղեղմանին վրայ մատուցուած Ս. Պատարագով, ի ներկայութեան եպիսկոպոսով մը գլխաւորուած Միաբանութեան և Ժառանգաւոր գաղիւններու։

Երկուշաբթի տօն է Կալիստոսոսի եւ պիսկոպոսին եւ Բառասուցն եւ իճն վկայիցն եւ Ղուկիսիսոսի Բառասուցն։ Կալիստոս տօնի յիշատակը Թոյնք կը տօնեն Սեպտ. 27ին (10 Հոկտ.), իր ընկերներով միասին։ Ղուկիսիսոս, զոր տօնը տխրամբ կը գրեն Ղուկիսիոս, քահանայ մըն է և ոչ թէ Քրիստոսի կողք աչքով խոցող Հռովմայեցի հարկւրագետը։

Մեծ և պատուական երկոստասն կանթեղօք և եգին յիշատակ 'ի Ս. Վանս, և գի մի գուցէ վնասեցի կամ վաճառեցի յանիւնք արանց՝ փոփոքեցան թողուլ զայն յեկեղեցւոյ Ս. Աճածնայ Քաղաքիս, որ մինչեւ ցայժմ կայ և մնայ։ Ունէին սոքա 'ի Ս. Վանս և 40 կանթեղ 'արծաթեայ, որպէս ցուցանէ 81 անձանց ստորագրեալ գիր կոնդակին։ Բայց այժմ և ոչ մին երեւի։ Ասին և արտ մի վասն իւղի կանթեղացաւ 200 գահեկանի։ և եգին յիշատակ 'ի Ս. Վանս, որ է հանգէպ Մեհաւասանիս յարեմոյց կուէ՛ մերձ լուսառեւոյն՝ որ ցարդ կայ և մնայ։ Յաւուրս

յայտոսիկ (Ռճկի = 1715) հրդեհ մեծ անկաւ 'ի քաղաքիս և զմեծ մասն կրպակաց Շուկային այրեցաւ 'ի 15 փետրուար։ Յայժմ ամի եկն և կարկուտ սաստիկ և մեծամեծ 'ի 14 Յունիսի, և եւար զարտօրայս և զմառս 'ի բազում տեղիս, Կեցեալ յԱթոռ Առաջնորդութեան Աստուածաբան Արքեպս.ին թմբուկ կոչեցելոյ ամս իբրեւ 20 և ամիսս ինչ, և ժամանեալ զրաւ կենդան փոխեցաւ առ Քրիստոս և թաղեցաւ 'ի Ս. Մնաստանիս առաջի դրան մեծի եկեղեցւոյն, 'ի 14 Յուլիանի ՌճՀԱ (= 1722)։

Երեքշաբթի օտն է Զաւարիայի մարտադրեմն, Երկու Զաւարիաներ գոյութիւն ունին: Մէկը մաս կը կաղմէ շերտաւորած — կամ փաթ — մարգարէից խոմբին, որուն կը պատկանէ Հին կապարանի գիրքերէն մին, իսկ միւսը հայրն է Յովնանու Մկրտչին, զոր Հրեայք սպանեցին շերտմէջ Տաւարին եւ սեղանոյն, եւ զոր հոչուած է Շորդի Բարաքեայ: Հարց կը ծագի թէ որ մէկն է յիշաւը: Եթէ առաջինն է, ինչո՞ւ այս քաղաքութիւնը, քանի որ մնացեալ միասանէն ոչ մէկը — բացի Յովնանէն, իր քաղաքիկ հանգաւանքին համար, այն ալ իբրեւ յիշատակութիւն միայն եւ ոչ իբրեւ որոց օտն — ունի իր առանձին յիշատակութիւնը, իսկ եթէ միւսն է, աւ արդէն կը տեսնուի վերափոխման հետ կապուած տաներու շարքին, Եղեկիէի եւ Նզր (Նզրա) մարգարէնէրու հետ միասին:

Առաջին Զաւարիայի առանձին յիշատակութեան հանգիպեցանք օտար Տոնացոյցերու մէջ:

Հինգշաբթի օտն է Նիքիսի մարտադրեմն, Արթանաւար աշակերտը Նիքիսի մարգարէի, զոր այլ Եղեկեցիներ կը յիշատակեն 14 Յունիսին:

Շաբաթ օտն է Երկոստան Խաւեղոց Բրիստոսի եւ Պոզոսի՝ երեմասաներոյ առաւելոյն: Մեր Եղեկեցիին այնքան բարձր արժեւորած է քարոզական աշխատանքը շէնթանաւոր Առաքելային, որ զինք 12 առաքելներու կարգին է դասած, զայն անուանելով 13րդ առաքելով: Օտարներ առանձինգեւը կը յիշատակեն 30 Յունիսին, Պետրոս եւ Պոզոս զլիսաւոր առաքելոց օտնի վաղորդայնին: Երեսուցէմի մէջ օտնը ունի իր նախատեսակը՝ իսկ Սուրբ Պատարագը կը մատուցուի Մայր Տաւարի Ս. Պոզոսի վերին մատրան մէջ:

Կէսօրէ յետոյ, Վուրը եւ տէրձէն ետք կ'երգուի Առաքելոց յատուկ շէնթէն տայեմէքը, առաջին անգամը ըլլալով Կոնստանդինի վեր (եւ երբեմն առաջինը տարւոյն մէջ):

Կ'երգուի Բարեկենդան եւ Վարդավառի պահոց, կը յաջորդեն հինգ պահոց օրեր: Շաբաթ Յիսուսի եւ Յապանակին հնոյ եւ Տոն նորոյս Ս. Եղեկեցոյ: Միայն մենք

է որ ունինք այս օտնը, որուն նախա-տեսակ ալ կը կատարենք հոս Մայր Տաւարին կից (հարաւակողմը, երեք դարեր առաջ յինտաւ) Ս. Էլմիածին մատրան մէջ, ուր կը մատուցուի Ս. Պատարագը Շաբաթ առաւօտ, — Տապանակը Հրէից մեծագոյն սրբութիւնն էր, ուր Տաւարանեայէն զտա կը պահուէին այլ որդաւան առակներ, իսկ Եղեկեցիին, իբրեւ Բրիտանոսի հարսը, կ'անձնաւորէ քովն, զակորբութիւնը քրիստոնէական կրօնին, Յաջորդ օր Տաղաւար Տոն ըլլալուն, նաւակատիք է այդ օր:

ՎԱՐԴԱՎԱՐԱՆ (Ալլիկեղաւորից կամ Պոյնտակեղաւորից Տեսնոյն), Պոսած ենք այս մառնի անգամանօրէն ՎՍԻՆՆԻ 1978 թուական Յուլիոս-Սեպտ. միացեալ թիւի մեր եմբարդականին մէջ: Բրիտանոսութեան մեծագոյն օտնէրէն մէկն է աւ, զոր բոլոր այլ Եղեկեցիներ կը տեսնակատարեն Օգոստոսի 6ին: (Արեւելեան Եղեկեցիներ զայն կը տեսնեն հոս նոյն ամսոյ 19ին): Առնէն մը մենք ալ նոյն օրը կը տեսնէինք զայն, Բայց երբ ընդունեցինք Տաղաւար տաներու դրոթիւնը, եւ նկատելով որ անկէ միայն 8 օրեր ետք (15 Օգոստ.) ուրիշ Տաղաւար մը — վերափոխում — կար, յարմար նկատուեցաւ զայն խախտել իր տեղէն, եւ տանիլ եւ կապել Չապկական հաշիւին: Եւ քանի որ եթէ խորհրդաւոր թիւ մըն է, եւ ինչպէս որ Հոգեգաւառութեւ Չապկէն եթէ շարաթիւն ետք կը տեսնուի, կարգադրուեցաւ որ Այլապարկութիւնն ալ տանուի այս վերջիննէն եթէ շարաթիւն ետք (ընդունարապէս Յուլիոս ամսուն): Տոնին մեր մէջ ալ տեսնեմք Օգոստոսի 6ին տանուելուն վերջամեաց փաստերէն մէկը կու գայ մեր Օրացոյցէն, ուր նոյն օրուան դիմաց կը կարդանք. ՎԱՐԴԱՐ ԱՆԵԿԱՅ ամսոյ եւ տարեւոյս Բուն թուականին Հայոցն Ակնարկութիւնը նաւասարգեան տաներուն է, զոր մեր հեթանոս նախաւորները կը տեսնաւմէրին ժողովրդային մեծ խանդաւառութեամբ եւ որմէ մնացած է ներկայի վարդավառի օտնին իրար վրայ լուր արդեւում, անվորութիւնը: Հին աւանդուութիւն մը սակայն կ'ընէ թէ Այլապարկութիւնը պատահած է մեր Տիրոջ խաչելու:

թեմնն քառասուն օրեր առաջ: Հայ Երուսաղեմը պահած է այս աւանդութիւնը Արտաքստան գիրակիրն երգելով Ալլապ կերպութեան շարականներ: Իսկ Հատինք Մեծ Պահոց երկրորդ գիրակիրն նուիրած են մեծ այդ դէպքի յիշատակին: Տօնին դէպի ամառ տեղափոխուած կ'երեւի թէ եղած է տւելի ուշ, որուն առջում որ այդպիսի կարեւոր և ցնծաւթ տօն մը դժուար է հաշտեցնել Մեծ Պահոց մթնալոյսին հետ, ուր խոհուածի, զղջուածի ու ապաշաւի խորհուրդն է տիրական: Ուստի տօնը փոխադրուեցաւ փոխանակ խաչելութեան դէպքէն (Աւագ Ուրբաթ)՝ Վերացման Ս. Խաչի տօնէն (14 Սեպտ.) քառասուն օրեր առաջ, այսինքն Օգոստ. 6ին, ինչպէս կը վկայէ մեր Յայտմաւորքը:

Վարդավառը Սուրբ Աթոռոյն համար ունի բացառիկ նշանակութիւն, քանզի, ըստ աւանդութեան, Ս. Յակոբոս Տեառնեղորայր անաքեալ այս տօնին է որ բարձրացած է Աթոռ, իբրեւ առաջին Պատրիարքը Երուսաղէմի: Այդ պատճառաւ, Շաբաթ օր կը զարդարուի Տեառնեղոր Աթոռը, իսկ ասեան մը սովորութիւն կար նր կէսօրէ ետք, Ս. Աթոռոյն Գահակալը Վերաշափառուող մուսուլմանները Մայր Տաճար, ուր նախատեսուէն ետք կը կատարուի մասնաւոր արարողութիւն (Վեաղթող քառաւ և կցորդ շարականներու երգեցողութիւն, յարեման Պաւթի և Յակոբայ Խօսի նախօրեակին): Բետոյ Պատրիարքարան կը բարձրանան Ս. Աթոռոյ շարականի երգեցողութեամբ: Իրիկնադէմին ձեկեսցէ՛ձի և Հսկիմն կարգեր կը կոտարուին, իսկ Կիրակի առաւուս հանդիսաւոր Ս. Պատարագ կը մատուցուի Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ: Ատեն կ'որ, որ երեկոյեան ժամերգութեան աւարտին կատարուէր ընթերցումը Ս. Նիքիէ Վարդապետի Այլակերպութեան Ճառին:

Հնդհանրացած սովորութիւն մըն է Ս. Աթոռոյն մէջ այդ օր կատարել քահանայական ձեռնադրութիւն, թէն կարգ մը տեղեր Հոգեպաշտութեան աւելի յարմար չկատարած է, Ս. Հոգեւոյն հեղձմամբ ստացաւ և ձեռնադրութեամբ տաղանթաւ շնորհներուն յարակցութեան կամ հանգիստութեան համար, բայց Այլակերպութեան

խորհուրդն ալ գերաւ կը ներդաշնակուի Ձեռնադրութեան խորհուրդին հետ, որ ենթական հոգեպէս այլակերպելու աւերթ ու շնորհ է միանգամայն: Թագ թէ ընծայեալները ընդհանրապէս ուսանողներ ըլլալուն, կատարած չեն ըլլար գեռ իրենց աւարտական քննութիւնները Հոգեպաշտեան տօնին:

Արեւելեան Եկեղեցիներէն մէկ քանին (Յայն — Օրթոտոքս թէ կաթոլիկ — և Ասորի) այս տօնին կը կատարեն Խաղողի օրնութիւն: Յայնք զայն կը կատարեն Գեթսեմանիի Ս. Աստուածածնայ Տաճարէն ներս, յետ Վերաշափառող մուսուլմաններ, յետ Վերաշափառող Պատարագի, բայց անոնց արարողութիւնը հազիւ քանի մը նախադասութեան է կը բաղկանայ:

Այլակերպութեան վայրը քրիստոնէութեան վաղեմի դարերէն սկսեալ նկատուած է Թաւր լեռը, Գուլիլիոյ նահանգին մէջ, ոչ շատ հեռու Նազարէթէն, Թէ՛ Լատիններ և Թէ՛ Յայնի փառաւոր օրբարաններ ունին լեռան կատարին, ուր 6 և 19 Օգոստոսին կը կատարուին մեծաշուք հանդիսութիւններ: Բայց աստի, տեղւոյն Ֆրանչիսկեաններու Մայր Տաճարն ալ կառուցուած է Այլակերպութեան անունով և Աւագ Սեղանին ետին կ'երեւի Այլակերպութեան ձեռնադրի նկարը:

Վարդավառը Յունաց մօտ Ս. Կոյսի Վերափոխման պահոց մէջ իյնալուն, նաւակատիք կը բռնեն այդ օր, նախընտրելով ձուկի գործածութիւնը:

Տօնը մեր մօտ ունի եռօրեայ տեղութիւն: Իբրեւ Տաղաւար Տօն, Երկուշաբթին նուիրուած է Մեռելոց յիշատակին:

Հինգշաբթի տօն է Սալյեայ մտգաւ րեկին: Հին Ռեստի մեծադոյն մարգարէութեան գրգռին հեղինակն է Սալյի, Վայն-ձահնամաքուրը որակուած մարգարէն, որուն ընթերցումները ամենէն յաճախակի կերպով կը կարդացուին մեր Եկեղեցւոյ մէջ: Լատիններ 6 Յուլիոսին կը յիշատակեն զայն, իսկ Յայնք՝ 9/22 Մայիսին: Մեծ այս մարգարէին ասեղով մեր մօտ կը փակուի երկար շարքը Ս. Զատիկի հետ կապուած տօներուն:

(Կար. 9)

Գ. ձ.

ԻՆՔՆՍԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՍԵՐՈՎՅԱԿԻ ՎՐԴ. ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆԻ

1894 Յունուար 7, Ռւբրոս, ողջութեամբ Երուսաղէմ վերադարձաւ Կ. Պօլսէն Տ. Թարսլիան Պարտիարք: Իրեն հետ եկան նաեւ Տ. Մկրտիչ Արքեպոս. Վեհապետան (Էբրահիմ Առաջնորդ Առաւնայի) իբր ազատ, նաեւ Տ. Գէորգ Մ. Վրդ. Երեցեան: Այս վերջինը քանի որ չարաքնէ վերադարձաւ ի Կ. Պօլիս, աւր զը վարէր Երուսաղէմին Փոխաւորդին օգնականի պաշտօնը:

Երևան-գեղձի մէջ աշտարական Տ. Եղնիկ և Տ. Մկրտիչ Եպիսկոպոսներ ազա-
տեցան և 1895 Մարտ 15/27 ԴՆ՝ մեկնեցան Երևան-գեղձէն գեղ ի Կ. Պոլս:

(Մկրտչի նշան. զանգանակի Մարտի 1910, Մայիս 22-ին, Եղնիկ նշան. զանգանակի Կ. Պոլիս, 1913, փետր. 26):

Նոյն տարին (1895 Նոյ. 7, Գշ.) նրա ազգի հեռու իբրեհ հիւր Զէյթունցի Տ. Կարապետ Եղո. Քէլէհան, այդ բարեբախտ է աղնիւ:

1896 Փետր. 10, Շարաթ գիշեր, Երուսաղեմ աջոսրուեցաւ Կարնոյ Առաջնորդ
Յ. Ղևոնդ Եպս. Շիշմանեան և բնակութեան համար Բեթղեմէէ գրկուեցաւ:

Սարգսյանը ընդհանուր հարկերի տարին հարկը առաջադրել է Ս. Յակոբյանի վանքին մեղ, Տե-
սիքյան - Թագ անհատի մը մեղ:

Վարժարանն ելլելու յետոյ, Փէր Պլաններու Ս. Յովակիմ-Աննայի վանքին
 մէջ երբեմն ինն Ծրանսերէն պատ կուտար նոյն ժիարանութիւնն փէլու Գաթարէի
 տնուկով վարդապետ ժը, որ վանքին մէջ ժիանդամայն երաժշտութեան և նուագի
 անուանիչ էր:

Նոյն միջոցներուն Երասուղէմ կը դառնուէր Դոմինիկեան վարդապետ մը՝ Փիէ-Ժոզ-Ռէթորէ անունով, որ երկար տարիներ Արեւելք (Մասաււ, Վան և ին.) գտնուած և ըստ բաւականին օովորած էր արեւելեան լեզուներ — Հայերէն, Թուրքերէն, Արաբերէն, Ասորերէն, Եբրայերէն։ Մասնաւորաբար յարաբերութեան մէջ էի այդ վարդապետին հետ։

Մեր Միաբանութիւնէն ներս ամենէն մտերիմս էր Տ. Նշիշէ Վրդ. Զինկիրեան: Գուկարիոյ Ռուսահաջ քաղաքին մէջ բարեկամ մը ունէի, Նշան Սարգիսեան Թորոսեանց տնունով: Անոր հետ յառաջուց թղթակցեցանք և ամէն ինչ կորագործեցինք: Նա զիս իր անձնական ծախսով ժննէվ համալսարան մը պիտի ըրկէր: Այդ նամակը ներկայացուցի Յարութիւն Պատրիարքին և Տնօրէն Ժողովին: Հետեւաբար արտօնութիւն տուին ինծի զնալու ժննէվ: Միայն թէ մամանակի քաղաքական կացութեան պատճառաւ, իրենց պաշտօնապէս կամ արտաքինապէս չպիտի զիտնային իմ ժննէվ երթալու, այլ Կ. Պոլսոյ համար անցագիր պիտի հանէի և իջմիրէն — իբր թէ — պիտի մեկնէի դէպի Մարսիլիա:

Այս ամէն ձևակերպութիւնները կատարելէ յետոյ, 1896 Մայիս 21, Գշ. առաւօթ, ժկինեցայ Երուսաղէմէն: Ինձ ուղկկից էր Մանիրացի կարապետ Գոնէեան (յիւսոյ Տ. Յակոբ Գնչ.)՝ անուն Միաբան մը, որ ժառանգաւորաց վարժարանի կառուցութեան պաշտօնէն և Միաբանութենէն նոր հրատարած էր: Եզր. մը (Զէյ-Թունցի կարապետ Սրբազան), վարժապետներ, ասրիկապետներ, դպիրներ է ժիւրան. ինք ժինչև կայարան ողջիթի կ'աւմ էին: Յ աւ կէս ժամէն հասանք Յոպպէ: (Զոգե-կառքով): Ար օդափոխութեան առթիւ կը դանուէր. Տ. Թարութիւն Գաւրիւրք և

գաւառ, ուր նախ փոխա տալիքսին և յետոյ Գալմազմարին առջև երկայնապատում հարցաքննութեան ենթարկուեցաւ, և պատուաւոր երաշխաւոր մը տալով մեկնեցաւ կառավարչատունէն: Հետեւեալ օրը Մէրսին վերադառնալով, Թաւաթի Գանձապետեան Մ. Գարրիէլ էֆ. ին տունը մնացի և յաջորդ առաւօտ, ընդ հսկողութեամբ փոխի մը, շոգեկառքով մեկնեցաւ դէպի Մէրսին և առաջնորդուեցաւ ուղղակի կառավարութեան գաւառ, ուր շարունակուեցան Տարսնի երկայնապատում հարցաքննութիւնները փոխա տալիքսին և միւրեսաւ ժամայի ներկայութեան և վրաս խուզարկուեցաւ: Յետոյ կեսառաքի պատուաւոր ազգայինի մը երաշխաւորութեամբ ազատ արձակուեցաւ, առաջին շոգեկառքով քաղաքէն մեկնելու պայմանաւ:

(Այստեղ փակագծի մէջ բան, թէ Եւրոպայէն վերադարձիս իզմիր երբ բանտարկուեցաւ, կառավարութիւնը գրուեց թուրք թուղթեր և տետրակներ, որոնց մէջ էր նաև ուղեորութեան օրագիրը:)

Քանի մը օր միայն մնացի Մէրսին և առաջին պատահած շոգեկառքով — Հէլլէնական, Վիզիր — մտայ: Շոգեկառք պղտիկ էր և բազմութիւնը շատ: Ծածրորդ-նեղու մեծագոյն մասը կատղած և կոտորածներէն նոր դուրս ելած տաճիկներ էին: Առաջին օրէն ես ինքզինքս Յոյն ձևացուցի: Քոյս յաւնագիր թուրքերէն Յովսէփ Կեղեցիկի պատմութիւնը կար, շարունակ զայն կը կարդայի:

Շոգեկառք Մէրսինէն մեկնեցաւ և հետեւեալ առաւօտ իսկէնտէրուն հասաւ. ուր գուրս չեկայ: Նոյն երեկոյ մեկնեցանք իսկէնտէրունէն և առանց Մէրսին հանդիպելու՝ երկու օրէն հասանք Ատալիա, ուր օր մը մնացինք և Գանիայի կուսակալութեանէն բազմաթիւ թուրք ճամբորդներ հասան:

Մեր շոգեկառք եօթը օրէն ողջութեամբ հասաւ իզմիր:

Ես ուղղակի Գարաթաղ գնացի և հիւրընկալուեցաւ մեր հեռուոր ազգականներէն Արթին Աղա իմիւրեանի տունը:

Մէկ շաբաթի չափ իզմիր մնալէ և Առաջնորդին (Ներսէս Ծ Վ. Արսլանեան) և զանազան հաստատութիւններու մօտ կենալէ ետք, Ֆրանսական շոգեկառքով մեկնեցաւ և երկու օրէն ողջութեամբ հասաւ Կ. Պօլիս և ցամաք ելաւ Դաւաթիա, ուր նաւամատոյցին մէջ պաշտօնեայ մը առաւ անցագիրս և Յուճուսի թուղթս և նշանակեց քովը թէ ուր պիտի բնակիմ. Վրումգարուն, Գարաթաղաւորնի քով երաւազէմի փոխանորդարանը գրեւ տուի, հետքս կորսնցնելու համար:

Գրեթէ երկու ամիս մնացի Գոտը-գիւղ: Այդ միջոցին շատ քիչ անդամ դուրս կ'ելլէի: Հազիւ երկու անգամ Գոլսոյ կողմը անցայ: Մի անգամ շոգեկառքին մէջ հանդիպեցաւ Մեկէթէթէկ Արքեպոս. Մուրաթեանին և կէս ժամու չափ տեսակցեցաւ և ետք, մինչև որ կամուրջը հասանք (այն միջոցին Գոտը-գիւղի քարոզիչը Մամբրէ Նպոս էր):

Օգոստ. 14, Դշ., պատահեցաւ Օսմ. պանքայի դէպքը, որոյ թուր մանրամասնութիւնները հասան մեզի նոյն երեկոյ: Բազմաթիւ հայեր ապաստանեցան օտար հաստատութիւններ, օրինակ՝ Գոտը-գիւղի Լատինական եկեղեցին և Ֆէնէրպահչէի նորընծայարանը, Ֆրէրներու դպրոցը և յն. Բայց Տէլի Ֆուստ Փաշան պաշտպանեց Սկիւտարը և Գոտը-գիւղը և այն կողմերու հայերը չմնասեցան:

Ֆէնէր պախչէն դ/տեցինք թէ ինչպէ՞ս Մարտիոն երթալիք Ֆրանսական (Մէսամբրիի) շոգեկառք մեր կողմը եկաւ և Գալմազմարն առջև խարսխեց, ուր յետոյ եկան Օսմանեան պանքան մտնող Գալմազմարեան հայ-սեղափոխականներ: Այս արարքը գրեթե Սուլթան Համիտին կատաղութիւնը տարաբախտ հայ ազգին դէմ:

ԳՐԱԴՈՍԱԿԱՆ

“ԱՆՄԱՏՁԵԼԻ ԲԱՐՁՈՒՆՔՆԵՐ”

և

“ՄԻԳԱՄԱՍ ՇՈՐԻՋՈՒՆՆԵՐ”

Հնդկական ՀԱՅԻ Հ. ՊՈՂՈՍԱՆԱՆ

Ամերիկայի և Գեյթուսթի մէջ գրիչ շարժող և սփռաճանայ մեր գրական առանձն առաջատար դասի մը հնդկականութեան գործերը ուսումնասիրել և այդ առթիւ մեր ապագայութիւնն ու վերջը արձանագրել եւք, այս անգամ մեր ակնարկը կը դարձնենք գէպի հարաւ, Նեպոսի ակերը, աւր անհն մը ապրում ու անհղծագործած են մեր գրական ընտրանին համարուող ակնաւոր դէմքեր:

Չոյգ հատորները լոյս տեսած են ՎՅՈՒՄԵՐՆԻՅԱՅԻ ապրանքէն: Անոնցմէ առաջինը 68 էջերու վրայ տարածուած վերջապէս է, սիրային ենթահղով, իսկ երկրորդը՝ 12 պատմութիւններ, 140 էջերու վրայ երկարած գուստ: Առաջինը լոյս տեսած է 1979 ին, իսկ երկրորդը՝ 1980-81 ին, (Հոս ալ անհնթիւութիւն մը. հասար մը միշտ կը կրէ արտիստը յո լոյս տեսած օրուան: Ինչպէ՞ս հանդուրժել գոյութիւնը զոյգ արտիստներու) կտորներէն սմանք անթուական են, ուրիշներ ունին մօտ կիսադարեան հնութիւն:

Մօս կէս դարէ ի վեր կը բանի Գր. Պօղոսեանի գրիչը, և սակայն, հակառակ իր կարած երկար ճամբուն, չէ յաղողած հաստատ ու ապահով տեղ մը յարգարել իր տիրոջ՝ Հայ Գրականութեան անունէն ներս:

Սիրովէպ մը չէ որ կը մատուցուի մեզի (Անմատչելի Բարձունքներով, այլ սիրային պարզ արկածախնդրութիւն մը (որուն նմաններուն յաճախ ականջալուր կ'ըլլանք մեր առօրեայ կեանքին մէջ), որուն ելքը վերջապէս միջնամասէն իսկ գուշակելի է ընթերցողէն: Խաբուած ու մերժուած ուր մը: Ու միտքս կ'երթայ Յովհաննու Աւետարանը փակող էջերուն,

ուր Սիրայ Աւետարանը՝ կը յայտնէ թէ եթէ Գրեհոսի քուր ըրածներն ու խօսածներն գրի առնուէին, աշխարհն քեզ նեղ պիտի գար ընդգրկելու այդ քուրքը: Ու կը տարուի մտածելու, թէ ինչ վիճակի պիտի մտնուէին մեր հրատարակիչներն ու գրաշարները, եթէ ամէն գրիչ քանի ալ չէ գործածել — կրցող անհատ յիմարութիւնը ունենար թուղթին և ապա ապարանին յանձնելու իրտիրային կեանքի — և ո՞վ չէ ունեցած այդ — այլապես փուլերը:

Անկեղծ ըլլալու համար պէտք է խոստովանիլ թէ պատմութիւնները, որոնք իրենց իրիկ յետագետին ունին նշանակալի յաղորդող առաջին քառորդ գարը, գալթականներու և որբերու իր կարաւաններով, այնքան ալ անարժէք չեն, Սակայն այնպիսի պարագաներուն, մեր ինչ ըսելէն ունի զայն ինչպէ՞ս ըսելն է կարեւոր: Պօղոսեանի մօտ գրեթէ բացակայ է արուեստը, ներքին այն հուրքը, հրաշագործ ալիքին, որ կը կենսաւորէ փայլատ մեր աղերը, դարձնելով դասնք բարախուն ու առիւթնող, եթէ ոչ՝ ինչ աւելի շիւրիք քան անոր պատմութիւնը, նոյնիսկ կուտակուած չօր ու ցամաք — թէկուզ վեր ու վտեմ — զաղափարներու: Չմօսնալ որ Պատմութիւնը կարեւոր մէկ թեւ է Գրականութեան, որ իր կարգին մէկն է Արուեստի մեծագոյն սեռերէն:

ՎՅՈՒՄԵՐՆԻՅԱՅԻ յարատեւ ընթերցող մը չենք եղած: Ուստի չենք գիտեր թէ Պօղոսեան, բացի յիշեալ գործերէն ունի՞ հատորի չմտած ուրիշ յօդուածներ:

Աւելորդ է խօսիլ ապագայութեան մասին: Ծանօթ է մեր ընթերցող հասարակութեան ներկայտեսի մեր այժմու մամուլին խղճալի վիճակը:

Պօղոսեան գրագետ չէ ծնած: Ոչինչ կայ անքնակայ այս հաստատութիւն մէջ, նա թիչերու տրուած է գրելու շնորք: Ինչ որ ուշագրաւ է սակայն իր միամբարութիւնն է, որ կը կարծէ իր չունեցած առաջնորդը ծառայած ըլլալ սփռաճանայ գրականութեան:

Գ. ՃԱՐՏԱՐ

ՅԵՍՈՒՆ ՏՆՐԻ ԱՌԱՋ

ՄԱՅՐ ԱՅՈՒՌՈՑ ՆՈՒՒՐԱԿ

3. ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔԵՊՈՍ* ՆԵՐ ՄԵՋ

Իբր յիսուս՝ Երուսաղէմացի է գաղթական ազգայիններ, ըստ հրաւերի Ս. Գառիարք Հօր. այսօր շնորհ բերին Գառիարքարան՝ ի պատիւ Նուիրակ Սըրբազանին, որ խօսեցաւ Հայաստանի եւ Մայր Աթոռոյ մասին: Ապա խմորուեցան խորհրդարանի մեծ սրահին մէջ, թէյատեղանի ժը շուրջը, ուր սիրալիր սփիշներ ըրին Ս. Գառիարքն ու Ս. Նուիրակը: Գոյացած խանդավառութեան մէջ, շուրջ 150 Գաղեստ. ոտիկ հանդանակուեցաւ ի նպատակ Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարի վերաշինութեան:

Յաջորդ օրը (Կիր., 1 Դեկտ. 1935), Նուիրակ Սրբազանը քարոզեց Մայր Տաճարին մէջ:

* Մականուանեալն Յովսէփեանց: Յետադային (1945-1952) Կաթողիկոս Մեծի Տանն Գիլիկիոյ յԱնթիշահ: Գրականական-բանասեր:

(«Սիւն», 1936, Ժ. Յարի, Յունուար, Թիւ 1, էջ 33):

ՄԱՇ ԶՕՐՃ Ե- ՔԱԳԱՒՈՐԻՆ

Երեւոյցքի 21 Յունուար 1936ին կը փախանէր Անգլիոյ ձօրճ Ե. Վեմանուն բազմուցը: Ան այլ, Ս. Արոտոյս օրուան Գահակալը՝ Ս. Փոգոմ Արեւիս. Գուսակեան հետեւեալ գրուածալից օղիւր կը գրէր մեծ Վեմակեի յիշատակին. —

Երկու օրէ ի վեր այլեւ պատմութեան կը պատկանի ձօրճ Ե., իր ժողովուրդէն անկեղծօրէն սիրուած եւ բովանդակ քաղաքակիրթ մարդկութենէն արդարապէս յարգուած մեծ եւ ազնուատիրութեամբ, որ մարդը քան եւ վեց տարիներ իր պատուուն բարձրութեանը վրայ պահեց իմաստուն եւ հզօր նախնիքներէ իրեն աւանդուած փառապանք Գանը իր կեանքէ՝ կեանքը հզաւ արդարատէր եւ բարի վեհապետի մը, որ իր երկրին երջանկութեանը շնորհ շարունակ փնտռել ընդհանուր աշխարհի խաղաղութեան մէջ:

Հայոց Երուսաղէմի Առաքելական Ս. Աթոռ, որ Բրիտանական դրօշին հովանւոյն տակ լրիւ վայելից խաղաղութեան եւ յառաջդիմութեան բարիքները՝ իր հոգեւոր եւ կրթական վերածնութեան այս տրանսիլիմանակի միջոցին, իր Գետին եւ մարդը Միաբնութեան միջոցաւ եւ մարդը իր ժողովուրդին հետ սրտեանդն զգացմամբ մանակցելով ընդհանուր արտայայտութեանց, ամենաթաքաւոր Բարձրելոյն Աստուծոյ կը մատուցանէ ի խորոց սրտի աղօթք՝ օգոստոսփառ հանգուցելոյն յաւաքեանական հանգիստին եւ իր արժանաժառանգ Յաջորդին եւ որդւոյն (Էտուրո Ը.) կեանքին եւ արեւադարձեան համար, երգելով:

Քաղաւոր փառաց Աստուած Հոգիդ կենդանաբար, նորոգեալ զկենդանութիւն մերոյ թագաւորին, զի օրհնեցուց զքեզ, Տէր, այժմ եւ յաւիտեանս:

Երեւոյցքի, 28 Յունուարին, Ամեն. Ս. Գառիարք Հայրը, ընկերակցութեամբ Տ. Կիւրիզ Վարդապետի եւ Տ. Ենոքի Արեւայի, Անգլիական Սէնթ Զօրճ Մայր Եկեղեցիին մէջ ներկայ դանուեցաւ հոգեհանգստեան հանդիսաւոր պաշտամունքին, որ կատարուեցաւ ճիշդ այն ժամունք, երբ Հոնտոնի մէջ տեղի կ'ունենար հանգուցեալ վեհ. ձօրճ Թագաւորին յաղարկաւորութիւնը: Հոն էին մեծ բազմութիւն ընտրեալ ամենազգի ժողովուրդեան. Բարձր Գոմիսէրը, կառավարական պաշտօնէսութիւնը, Հիւպատոսական մարմինը, Ս. Քաղաքին բոլոր կարեւոր հաստատութեանց եւ բարձր դասուց ներկայացուցիչները: Արարողութիւնները կատարուեցան յոյժ պատկառաւոր վայելչութեամբ: Ս. Գառիարք Հայրը եւ Յունաց Գառ. Տեղապահը Հայիբէն եւ Յունարէն լեզուներով հանգստեան աղօթքներ կարդացին:

Յաջորդ օրը, Ս. Գառիարքը արեւելիքի Լորտ անձնական քարոզչութիւն ուղղուած հեռագրով բարեմաղթական շնորհաւորութիւններ ներկայացուց Ն. Վ. Եղեւարդ Ը. Թագաւոր կայսեր, իր ցահակալութեան առթիւ:

(«Սիւն», 1936, Ժ. Յարի, Փետրուար, Թիւ 9, էջ 32-34 եւ 35):

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԵՕԹՆԵԱԿՐ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՄԷՁ

Նախընթաց տարիներու նման, այս տարի էս, Յուլիուսարի երկրորդ կիսուն, Նյուեքսա շնորհակցինքու Միութեան Եթնեակը: Մեր Միուսղէն մինչև Ութորէք երկարող 8 օրերու ընթացքին (19-26 Յուլիուսար), ամէն երեկոյ, այլապան յարանուանութեանց պատականոց քրիստոնեաներ տարբեր աղօթավայրի մը մէջ հաւաքուելով, միասնաբար աղօթեցին սրբապան այս նպատակի իրագործման հաշուոյն:

Այս տարի էս, աղօթածողներուն իրենց մասնակցութիւնը բերին Հայ, Լատին, Յոյն-կաթօլիկ, Ասորի, Հայէշ, Անգլիքան և Լուսերական համայնքներ: Օրթոտոքս Յոյներ վերապահ են: Ղաթիներ ոչինչի կը մասնակցին:

19 Յուլիուսար, Կիրակի-կէսօրէ առաջ ժամը 11ին, Ֆրանչիսկեաններու Մայր Տաճարին մէջ Բիւզանդական ծէսով պատարագեց և աղջու քարոզ մը խօսեցաւ Յոյն-կաթօլիկ համայնքի Առաջնորդ Գերշ. Լուսֆի Նպո. Լահմա:

Նոյն երեկոյ, ժամը 5ին, Անգլիքաններու Սէնթ Ճօրժ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կայացած առաջին աղօթածողովը ապաւորիչ էր ու խորհրդաւոր: Անգլիքէն և Արաբերէն լեզուներով կատարուած աղօթքներու և Ս. Գրական ընթերցումներու աւարտին, Կաթօլիկ հոգեւորական մը խօսեցաւ Միութեան էակուն զաղափարին շուրջ: Երգուեցան մի քանի հոգեւոր երգեր: Մեր տօնին պատճառաւ, մեղմէ ոչ ոք ներկայ էր: Մնացեալ աղօթածողներուն (բացի Հինգշաբթիէն) ներկայ եղան և երբեմն ալ իրենց մասնակցութիւնը բերին Գերշ. Տ. Գալիթ Նպո. և Հոգշ. Տ. Բարսեղ Վրդ., որուն երբեմն կը փոխարինէր Հոգշ. Տ. Գուսան Արեղան:

20 Յուլիուսար, Երկուշաբթի երեկոյ, Ֆրանչիսկեանց Մայրավանքը փութացած էր բազմաթիւ ժողովուրդ, հոգեւորական թէ աշխարհական, այլապան համայնքներէ: Ս. Փրկիչ Մայր Տաճարի մէջ կատարուած և ժամ մը տևող աղօթածողովի ընթացքին, Հայր Ճօրժ Գուսանի խօսք տանելով՝ անդատարձաւ Եկեղեցիներու միջև բաժանում առաջացուցած տխուր դէպքերուն, և ժողովեց որ ներկայ քրիստոնէութիւնը, հակառակ դաւանական տարբերութեանց, գիտնայ միացեալ ուժերով գիմարկել քրիստոնէութեան սպասնացող վտանգները: Իտալերէն, Ֆրանսերէն, Սպաներէն, Անգլերէն, Արաբերէն և Գերմաներէն լեզուներով կատարուած ընթերցումներու աւարտին, Հայր Արդարազ, փոխանորդը Կիւսթոտին (որ Հռոմ կը գտնուէր), իր օրհնութիւնը առաւ բոլորին: Հայր Ռօտրիկէզ նաւագեց երգչհոնի վրայ:

21 Յուլիուսար, Երեքշաբթի երեկոյ, Լուսերականներու Եկեղեցւոյ մէջ կայացաւ աղօթածողովը: Գերմաներէնը, Անգլերէնը և Արաբերէնը գործածուեցան իրրեկ պաշտօնունքի լեզու: Նիկիական Հանգանակն ու Տէրունական Աղօթքը արտասանուեցան միասնաբար: Մերիները երգեցին «Նորախ լեր ոտերը եկեղեցիան»: — Յետոյ ամէնքն ալ բարձրացան ընդունելութեան սրահը, հացի և զինիի ճաշակումով ամփոփեցին համար իրենց կապը այլադաւան քրիստոնեաներու հետ:

22 Յուլիուսար, Զօրեքշաբթի երեկոյ, կարգը Հայոց էր: Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի կիսամութ կամարներուն տակ հաւաքուած բազմազգի բարեպաշտներ ժամբու լոյսով հետեցան իրենց ձեռքը տրուած յայտագրին, որուն (40 վայրկեան) տեւողութիւնը լեցուած էր Միսդեան և Յայտնութեան տօնի մեղեդիներով, Մաս առին Նոյնպէս Ասորեաց, Յոյն-կաթօլիկներու և Լուսերականներու Նպո.ները (վերջինը առաւ փակման օրհնութիւնը): Անթիլիանի Միաբան Հոգշ. Տ. Միւսան Վրդ. Հայնքէն լեզուով Ս. Աւետարան կարդաց, իսկ Ամերիկայէն ժամանած Հոգշ. Տ. Ղեւոնդ Մ. Վրդ. Սամուելեան Անգլերէնով կարճ քարոզ մը խօսեցաւ: Ս. Աթոռոյա բարեկամ և Սիւն լերան Տօրմիտիս Աբաղայարանի վանահայր Հայր. Նիկողայոս Էկէնտէր (Գերման-կաթօլիկ) Հայերէն, լեզուով աղօթք մը կարդաց:

23 Յուլիուսար, Հինգշաբթի երեկոյ, Սիոնի վերջին Ընթրեաց վերնաասն մէջ կայացած ազօթաժողովը գործնաւոր եղաւ բացառապէս ապականիչ, քուցէ անոր համար որ վայրն է Հալոթառուս Բոլորին (A Common House of Prayer, ինչպէս գրուած է ճակատին) և ոչ թէ սեփականութիւնը մասնաւոր համայնքի մը, Ընթերցողածներ եղան նաեւ, վերադարձաւ ինքնակենսական զատ, Հիւրերէնով, Անտրերէնով և Եթովպերէնով: Միտարան Հայրեր և Ժողովուրդները օրական պաշտօնի գացած ըլլաւ, չկրցան իրենց մասնակցութիւնը բերել: Սրբավայրին կից՝ ՀՍ. Հոգիի սենեակէ կողմէ վայրին մէջ անցուած ներամտփոփ աղօթքի կարճ պահէ մը ետք, հարաքայքը փակուեցաւ Լահիմ Եպի. (Յոյն-կաթոլիկ) օրհնութեամբ: Ներկաներէն իւրաքանչիւրը իր մայրենի լեզուով արտասանեց Տէրունական Աղօթքը:

24 Յուլիուսար, Ուրբաթ երեկոյ. քաղաքիւ Հրէական բաժնին մէջ գտնուող Եթովպական եկեղեցին լիքն էր ամենազգի հաւատացեալներով: Հանձնի էր Շարաթա մուտի անդորրութեան մէջ ունկնդրել Հապէշական հոգևոր երդեցողութեան միալար և երկարաշունչ մեղեդիները: Այս առթի տառաջիկ անգամ ըլլալով, եղան քանի մը լեզուներով — ընդ որս և Հայերէնով — Ս. Գրական ընթերցողածներ: Հապէշ վարդապետ մը Անգլիերէնի Թարգմանեց իրենց Առաջնորդ Եպի. խօսքը:

25 Յուլիուսար, Շաբաթ երեկոյ, Ասորաց Ս. Մարկոս Աւետարանչի եկեղեցին մէջ կայացած ազօթաժողովը ևս ունէր նմանօրինակ յայտագիր: Կոռոզն էր Ասորաց Եպի. Գերշ. Տ. Տիմոթէոս հակակառի, Արարերէնով, որ ըստ թէ առանց իւրահակադրութեան և փոխադարձ ճանաչման՝ չկայ սէր և առանց սիրոյ՝ հոգևոր միութիւն: Փոքր տունը լեցուն էր մինչև գաւիթը:

26 Յուլիուսար, Կիրակի երեկոյ, Յոյն-կաթոլիկներու եկեղեցւոյ մէջ կայացած եղբարեկից ազօթաժողովը, կոկիկ յայտագիրը կը բողկանար մենաւ մտամբ Բիւժ զանդական քաղցրօրօր մեղեդիներէ, գողտրիկ ազօթավայրը լեցնող բաղձութեան պանջները գգուող: Լուսնի Եպի. Լահիմ իմաստալից քարոզով մը ներկայացուց չնշտ կարիքը Քրիստոսնեայ եկեղեցիներու մերձեցման Սրբազան այս երկրին մէջ մանաւանդ, ուր փոքրամասնութեան աննախանձիչ դիրքն է վիճակուած մեզի: Գիւնի մէջ Թաթաւած հաց բաշխուեցաւ ներկաներուն, որոնք յետոյ հիւրասիրուեցան սուրճով և պիտքերով:

Գ.

ԱՄՍԱՆՈՐԻ ՀԱՆԳԷՍ ԺԱՌԱՆԳ. ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԵՒ ԸՆԾԱՑԱՐԱՆԻ

13 Յուլիուսար, Երեւան-արթի երեկոյեան ժամը 7ին, Ժառնգ. Վարժարանի ճաշարանը իր առնամառով և այլ զարդարանքներով կազմ ու պատրաստ էր ընդունելու Ս. Գաթրիարքն ու Միտարանութիւնը Ամանորի առնագական Հանդէսին: Ներկայ էին նաեւ ուսուցչական կազմն ու Ս. Աթոռայ պաշտօնէութեանն մի քանին:

Վարժարանի քայլերով բացուած Հանդէսը ունէր կարճ բայց կոկիկ յայտագիր մը: Վարժարանի Տեսուչ Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Գրեգորի Արքեպի. խօսքով քան թէ Վարժարանի եկեղեցական Երաժշտութեան ծառայող Պր. Սահակ Գալայեան, իսկ արտասանողն էր Ժողովուրդ. սան Մարթէոս Իպրահեան: Տըք. Կայծակ Եղգրիան կարգաց պատշաճ ձեռքով Ամանորի մը: Դաշնամուրի նուագածութիւնը կը կատարէր Վարժարանի Երաժշտական Երաժշտութեան ուսուցիչ Պր. Վահէ Գալայեան:

Քանի մը վայրկեան տեսող դադարի աւարտին, որան մուտք գործեց հաղանդ Գալայեան՝ խայտառղէտ իր հանդերձանքով, և բաշխեց նախ իր բանաւոր և ապա իր նիւթական կաղանդէքները:

Ամեն. Ս. Գաթրիարք Հայրը իր փակման խօսքով առաւ Ամանորի իր պատգամը ուսանողութեան, Տէրունական Աղօթքը (երգուած) վերջ առաւ Հանդէսին:

Ս. ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՏՕՆԸ ԵՒ ՁԵՈՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱՐԿԱՒԱԳԱՅ

Երկ Մբոցն Դարի մարգարէին եւ Յա. կոբայ Տեառնեղբայր առաքելի սօր կը նկատուի Ս. Արոտոյ սօր, Ս. Սեփանոսի յիշատակի օրն ալ Ս. Արոտոյ Սարկաւագներու սօնն է:

Կանխաւ Սարկաւագներ կ'ընտրեն եր. կու Հոգեւորն Հայրի, որոնք խնկարկութիւնը կը կտաւեն ճախտսօնակին եւ առաւօտեան ժամերգութեան: Այս աւուայ խրնկարկունքն էին Հոգե. Տ. Վանիկ Վրդ. եւ Հոգե. Տ. Գուսան Աբղ.:

Բժառն ի բարձունսն առաջ, Ս. Արոտոյ Դահաւայր, ի գլուխ Միաբանս. քան, զգեսաւորում ճախտսօնեց ճանդսութեանց եւ անորհաւորեց Ս. Արոտոյ Սարկաւագներ:

Այս օտր, օսամոմհակներէ ի վեր առաջին անգամ ըլլալով, Սարկաւագկոմ ձեռնադրութիւն ալ կատարուեցաւ Նախա-

սարկաւագի սօնին օրը: (Կ'արժէ յիշել քե Մայր Արոտ Ս. Էջմիածնի մէջ միտ ալ այս սօնին տղի կ'ունենայ Սարկաւագական ձեռնադրութիւն): Ձեռնադրին եր Ս. Արոտոյ Հուսարարապետ ժառանգաւորաց Վարժաւանի եւ Ընծայարանի Տեսուչ Գեորգ. Տ. Գաւրգին Արեւիս. Դաւանենտն, իսկ Խառաւիլակութիւնը կատարեց Հոգե. Տ. Գուսան Աբղ. Ալնտեսան:

Յուզիչ եր պահը եր չորսն ալ ժողովուրդին կը դառնային ձեռաւորած, ի նշան աւելարհէ իրենց հրաժարան: Նորընծաներ անմիջապէս սկսան սպասարկել Ս. Պատարագի Խորհուրդին:

Ձեռնադրողներէն երեքը (Վահան Արկ. Պուլկարեան, Արամ Արկ. Պուլկարեան եւ Վարդան Արկ. Միլկոնեան) Ընծայարանի Ա. կարգի ուսանողներ են, իսկ Սարգիս Արկ. Շահինեան կը ծառայէ Հայժայի Ս. Շղիա Եկեղեցիին մէջ:

Ս. Արոտոյ Սարկաւագները նկարում Աճն. Ս. Պատարագ Հօր հետ:

Ստորել՝ տնոնց կենսագրութիւնը. —

ԲԱՐՇ. ՎԱՀԱՆ ՍՐԿ. ՊՈՒԼԿԱՐԵԱՆ ձնած է Քիլ՝ 1965ին եւ փոքր տարիքէն փոխադրուած է Պոլիս իր ծնողաց հետ: Նախնական կրթութիւնը ստացած է Սկիւտարի Ծրմոնեան Վարժարանը եւ 1978ին եկած Ծրուստդէմ: Ժառանգաւորաց Վարժարանի ընթացքը աւարտած է *քաջալա* վկայականով: Իր նախասիրութիւնները եղած են գիթական եւ բուսագիթական ճիւղեր:

ԲԱՐՇ. ԼԱՐԱՄ ՍՐԿ. ՊՈՒԼԿԱՐԵԱՆ, եղբայր Վահան Սեկ.ի, ձնած է Քիլ՝ 1967ին, եւ եղբոր նման Պոլիս գալէն վերջ հետեւած Սկիւտարի Ծրմոնեան Վարժարանի դասընթացներուն: Եղբոր հետ եկած է Ծրուստդէմ եւ Ժառ. Վարժարանի ընթացքը աւար-

տած յաջողութեամբ: Իր նախասիրութիւնները եղած են կրօնական եւ պատմական դասեր:

ԲԱՐՇ. ՎԱՐԴԱՆ ՍՐԿ. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ ձնած է Պէյրութ՝ 1969ին եւ հետեւած է Ճիւլէյի Որբանոցի նախակրթարանի դասընթացներուն: 1981ին եկած է Ծրուստդէմ եւ Ժառնգ. Վարժարանի ընթացքը աւարտած է *քաջալա* վկայութեամբ: Իր նախասիրութիւնները եղած են գրականութիւն եւ պատմութիւն:

Յանուն Ամեն. Ս. Պատրիարք Զօր եւ Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան, շնորհաւորութիւն եւ յաջողութիւն՝ Բարեւոյնի երեք Սարկաւազներուն:

Նորմայ Սարկաւազներ՝ Ձեռնադրի Սրբազանին հետ:

Ս. ՅԱՎՈՐԻ. ՆԵՐՍԷՆ

Հ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր

Ս. Վարդանանց տանին առիթով (6 փետր.), որ տնտեսական և ազգային վե. հայտնա Հայրապետին, հետեւելու հետադիրը յղուած է Մայր Աթոռ. —

Յունաստան, 5 Փետրուար 1986

Ն. Ս. Օձուրիսի Ց. Ց. Վազգէն Ա.

Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

Ս. Ելմիսիմ

Ձեռք Մարտիկան տնտեսականութեան ասիան ուրախ առիթով, հանդէս ընդունելի մեր, Ս. Յակոբեանի Միաբանութեան եւ Միաբանացի հոմալայնի ջերմագին ճանաչողութեանը, երկու ու եղանակի օրհուր լուսալոյս բարեմաղորդութեանով հանդերձ:

Եղիշէ ԱՐՓԵՊՍ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ

Պատրիարք Հայ Յունաստանի

Ի ԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ-Ի ԵՄ ԱԿԱՆՔ

● Եր. 4 Յուն. — Ս. Բարսիկ ճայրապետին: Ս. Պատրիարք մատուցուեցաւ ի Ս. Գրիգորի: Ժամարարն էր Հոգի. Տ. Վանիկ Վրդ:

● Կիր. 5 Յուն. — Ս. Պատրիարք մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետ: Ժամարարն էր Հոգի. Տ. Գուսան Արեւայ: Գարապէտ Գերշ. Տ. Գուրիթ Եղիշէ, խորհրդածաւթիւններ ընելով յառաջիկայ եօթնեակը լեցնող Աւագ Յանքուս մասին:

— Կեօրէ ետք, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը նախագահեց Մայր Տաճարին մէջ պաշտօնած մեծանդուն նախատեսակին: Ապա, Երեւեցեղ զՏէր: Հարականի երգեցողութեամբ Միաբանութիւնը բարձրացաւ Պատրիարքարան: Մայր Տաճարը զարդարուած էր շքեղօրէն:

● Բշ. 6 Յուն. — Ս. Գուրիթ մարգարէին եւ Յովնապ Տեառնեղապար առաջնոյն (Տօն Առաքելական Ս. Արաքսի Յունաստան): Ըստ սովորութեան, Փառք ի բարձունսի տանին, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, շուրջառ ի նմիփորտն առնելով, բարձրացաւ Տեառնեղապար Աթոռի պատուանդանին, ուր ընդունեց Միաբանութեան և զպիներեաւ աշխատողը: Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Գարեգին Արքեպոս, շրիտառ Առաւած մերս աղօթքի ընթացքին, մատնադր

մաղթանքներ ըրաւ Ն. Ամեն. բարձր կենաց և արկշատութեան համար: Օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատրիարք՝ Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ մատուց Պատր. Փառնաբոյ Գերշ. Տ. Կիրիկ Սեղ. իսկ հանգուցեալ Պատրիարքաց հոգիներուն համար հատարուած հանգստեան պաշտամունքին նախագահեց Գերշ. Տ. Գուրիթ Եղիշէ:

— Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը նախագահեց Մայր Տաճարին մէջ պաշտօնած նախատեսակին, օրմէ ետք Լուսարարապետ Սրբազանդ կիսատարկաւագութեան աստեան շնորհեց յաղորդ օր ձեռնադրուելիքներուն (տեսնել էլ 64) և զարդարեան աստեան՝ վերջերս ժամանած Փառնաբոյ. ստեղծեալ և Միաբաններուն:

● Գշ. 7 Յուն. — Ս. Սեփանսի ճախավկային ըստ սովորութեան, Փառք ի բարձունսի տանին, Ս. Արաքսի Սարկաւագներն ու Ուրարադ կիրները, թիւով 7, մարգարապարգ ապաւարտ ի գլուխ և տապանակ ու բարձրառ ի ներքին, կատարեցին ժամարարութեան մնացեալ բաժնի: Հայրը, Ս. Պատրիարք մատուցուեցաւ Աւագաւան՝ Ս. Սեփանսի մատան մէջ: Ժամարարն էր Հոգի. Տ. Համարածում Վրդ.: Կատարուեցաւ Սարկաւագական ձեռնադրութիւն, օրուն մասին գրած ենք առանձին:

— Երեկոյեան, Փառք Վարձարանի հաշաւարարին մէջ կայացաւ Միաբանական ընթրիք՝ Սարկաւագաց տանին առթիւ: Ս. Պատրիարքն ու Լուսարարապետ Սրբազանը հանդէս եկան յորդորական խօսքերով և շնորհաւորեցին նոյն առաւօտ ձեռնադրուած Սարկաւագները:

● Գշ. 8 Յուն. — Գլխաւոր Աւագեցեց նախատեսանդ պաշտուեցաւ Մայր Տաճարին մէջ: Հանդիսապետն էր Գերշ. Տ. Գուրիթ Եղիշէ:

● Եշ. 9 Յուն. — Ս. Առաքելոցն Պետրի ի Պողոսի: Ս. Պատրիարք մատուցուեցաւ: Մայր Տաճարի Ս. Պողոսի վերնամատան մէջ: Ժամարարն էր Հոգի. Տ. Կոմիտաս Վրդ.:

● Ուր. 10 Յուն. — Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, ի գլուխ Միաբանութեան, Վերաշափառով մուտք գործեց Մայր Տաճար, և նախատեսակէն ետք Թափօրով բարձրացաւ Պատրիարքարան:

● Եր. 11 Յուն. — Տօն Ս. Որդուցն Որոման և Բարեկենդան Ս. Եմնդեան պահոց: Օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատրիարք՝ Ս. Գլխաւոր զարդարուած մատան մէջ մատուց Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Գարեգին Արքեպոս. և ապա, ապաւնուելի տակ և կենաց Փայտի մատանքն ի ներքին, նախագահեց եռադարձ Թափօրին: Ի Պատրիարքարան, Սրբազանը ապա նշխար բաժնեց ժողովուրդեան:

● Կիր. 12 Յուն. — Սկիզբ պահոց Ս. Եմնդեան: Ս. Պատրիարք մատուցուեցաւ ի Ս. Բարաքիւն, մեր վերնամատան մէջ: Ժամարարն էր Հոգի. Տ. Ուրբէն Վրդ.: Ս. Բ. Վարձարանի աշակերտութիւնը ստացաւ Ս. Հաղորդութիւն:

● Գլ. 14 Յուլի. — Գաղափայ (ըստ Հիմ Յոմարի):
Կես գիշերին. Ս. Յարութեան (Յուսեան) և Ս.
Յազարեան (Հայան) ճանաչեցան զանգեղը
ուսարխութեանը առեւտրային նոր ծախի. Ժառ.
Եաներ Մայրապետի մեծ քակին մէջ երգե-
ցին Յնդեան մեղեդիները և առին օրհնու-
թիւնը Գերլ. Տ. Դուռիք Սոյոսի. — Առաւօտուն
Մայր Յանգի Սուգ Սեղանին վրայ պատա-
րագեց, ըստ սովորութեան, Ժամբանդ Հոգլ.
Տ. Բուրէն Վրդ. Յովակիմեան և քարոզիչ
(տե՛ս էջ 33): Յետոյ Ս. Աթոռայ շարականի
երգեցողութեանը հետոյ Ս. Թարգմանչաց Մանգա-
պարտեղէն զոյգ փառքիկներ շնորհաւորեցին
Սրբ. Գառարարը Հոր Նոր Յարին, Նախընտր
ժաղկեղանին. Ն. Ամեն. ընելէ ետք պատա-
րանի մը խօսք, նարինջ բաժնեց բոլորին:

● Եր. 18 Յուլի. — Ճրագալոյց Ս. Սննդեան:
Առաւօտան ժամը 10-ին, Ամեն. Ս. Գառարար
Հոր փառաւորութեամբ, ինքեղարարութեամբ պատ-
կանելի թափօրով մը, Միաբանութիւնը նամ.
Իայ ելաւ գէպի Բեթղեմէմ: Գայեառ էր եր-
կինքը, բայց հետզհետեւ ուժեղեցի ու ցրտա-
ցաւ հովը. — ուշ գիշերին ուժեղ յանգող —
կը զգացներ խառութիւնը եղանակին. ձամ-
բու կէտին, Յուսեան Ս. Սեղի գլանքին գիծաց,
գիծաւորութեան եկած էին Բեթղեմէմի և շր-
շակայից Մաւթարները: Գառարարութեան
ետք, հեծեալ, ստիպաներու առաջնորդու-
թեամբ, թափօրը շարունակեց իր նամարն և
ժամը 11-ին հասաւ Ս. Սննդեան կրպակակը,
ուր կը ստուցեցէին Ն. Ս. Մ. Ի. և Ն. Ս. Ս. Մ. Ի.
Երկուսն Սկառաւները և ուր կը սպասէին Բեթ-
ղեմէմի Գաղափայութեան ու Ջին. Գառաւորիչը,
իւրկեւ Նախ մեր գլխիկները, որոնք լեռնաբո-
մենի երգեցողութեամբ առաջնորդեցին Ն.
Ամեն. և իր շախմատը Ս. Սննդեան Հայաց
վանքը — որուն զանգեղը զուարթանի կը
զոգանէին. — որւն Տեղաբանին մէջ գիծա-
ւորութեան եկողներ պատուաւորութեան:

— Կէսօրէ ետք ժամը 2-ին, Գերլ. Տ. Դուռիք
Սոյոս. Սանգեանի գլխաւորութեամբ, Միաբա-
նութիւնը շնորհալիցով մուտք գործեց Ս.
Սննդեան ճանար, ուր մօտ չորս ժամեր տեւող
արարողութիւնները սկսեան Ս. Այրի Ռախով
և շարունակուեցան ճորագույնի կարգով, և
ապա Ս. Սննդեան Այրի մէջ Գառաւորութեան
Ս. Գառարարով և Ս. Սննդեան Նախատեսու-
կով ժամարարն էր, Ամբիկայէն ժամանած, իսկ
Հոգլ. Տ. Ղեկեղ Ս. Վրդ. Սամբան, իսկ
հանգիստեցան՝ Գերլ. Տ. Դուռիք Սոյոս. Առաւ-
տին, երգեցողութեամբ անցնելով օրհնալար
Գաւթին, Միաբանութիւն և գլխիկներ բարձրա-
ւան մեր վանքը, որւն բակին մէջ կատար-
ուած Ս. Սննդեան Առաւօտանի ընթերցումէն
և փառք ի բարձունսի երգեցողութեան ետք
բոլորն ալ նստան ընթերցի:

— Ժամը 10.30-ին սկսաւ գիշերային ժա-
մերգութիւնը ճանարի մեր բաժնին մէջ:

● Գիր. 19 Յուլի. — ՆՈՒՄԵՐԻՆԵ ԵՒ ԱՍՏՈՒՆԵՐԻՆԵ
ՅԱՅՏԵՐՈՒԹԻՒՆ ՏԵՍԻՍԻ: Կես գիշերին, խորհրդա-
ւոր զանգեղաւորութիւն մը ետք, Միաբանու-
թիւնը իշխաւ Ս. Սննդեան այրը, ուր կատար-
ուած արարողութիւնը, մօտ մէկ ժամ, ճառ-
նափառուեցաւ Դորայիցեան առաւօկայանէն:
Ամեն. Ս. Գառարարը Հայրը առաւ այդ միջո-
ցին իր պատգամը (տե՛ս էջ 11) և, ընդունելէ
ետք հանգիստութեան ներկայ եղող Սրուսա-
ղէմի Գաղափայութեան վանք. Թեոփ Գոլլէքի,
Բեթղեմէմի Գաղափայութեան վանք. Էլիաս Ծըլէյի
և այլոց շնորհաւորութիւնները, վերադարձաւ
Սրուսաղէմ: (Երգեցողութիւնք, ուրիշ տարի-
ներու նման, կատարուեցան երկուսն իւրմի
կողմէ, զիկողմարութեամբ Ս. Աթոռայ Դպրա-
պետ Ս. Սանգի Գաղափայութեան) Այնէ անդին
ժառանգութեան զոյգ Գառարարները Առաջի-
նը, ճանարի մեր բաժնին մէջ, մատուց Անթի-
լիանէն ժամանած, Հոգլ. Տ. Սաղեղ Վրդ.
Մարարութեան, իսկ վերջինը՝ Ս. Այրին մէջ,
Գառարարէն ժամանած, Հոգլ. Տ. Գեղամ Ս.
Վրդ. Ջառարեան, Երկուսին միջև կատար-
ուեցաւ Վերանշարի հոգեպարար արարողու-
թիւնը, Հանգիստեցան էր Գերլ. Տ. Դուռիք
Սոյոս. Առաւօտ էր գրեթէ երբ Միաբան Հայ-
րն և գլխիկներ նախօր օրուան նման բար-
ձրացան մեր վանքը՝ Նախաճաշի, կարեւոր
գիտելի մը ետք զանաւոր նամար Սրուսաղէմ,
ուր Եսարթ կէսօրէ ետք ճրագալոյցի արար-
ողութիւն կատարուած էր Ս. Յարութեան ճա-
նարին մէջ, իսկ Ս. Գառարարը Բրիտանի Ս.
Գերեղմանին վրայ մատուցած էր Հոգլ. Տ.
Գառարար Վրդ. Երկուսին Ս. Սննդեան
Նախատեսանքին նախադասած էր ճանարի Տե-
սուլ Հոգլ. Տ. Վաղարշ Վրդ. Խաչատուրեանը:

— Իսկ Գիրայի, Կանախ առաւօտուն, Ս.
Յազարեանց Մայր ճանարի Առաջ Սննդեան
վրայ պատարագած է, ըստ սովորութեան,
Ս. Դեղափայութեան վանք Տեղալը՝ Հոգլ. Տ.
Սննդ Վրդ. Դարկան: Իսկ Վերանշարի
հոգեգրաւ կարգին նախադասած է Գառ. Գո-
լանցը Գերլ. Տ. Գիրայի Սոյոս. Գառարարին:

— Ներկա օրերուն ալ, իրացականութեան
ժառանգ. սանդուղ, երգեցողութիւնները կա-
տարուեցան տեղացի գլխիկներու կողմէ:

— Նախատեսանքին ի Ս. Յազար Նախադա-
սանք Գերլ. Տ. Գիրայի Սոյոս:

● Բշ. 20 Յուլի. — Յիւսեան մեղեցի: Մայր
ճանարի Առաջ Սեղանին վրայ պատարագեց
գարձեղաւ Հոգլ. Տ. Սննդ Վրդ., այս անգամ
իբրեւ Առաջ Թարգման Ս. Աթոռայ (որուն իրա-
ւանքն է պատարագել այդ օր): Հանգիստեան
կարգին նախադասեց Գերլ. Տ. Գիրայի Սոյոս:

● Եր. 25 Յուլի. — Է. օր Սննդեան: Մայր
ճանարի Ս. Վիլագրի մատարան մէջ պատարա-
գեց, Անթիլիանէն ժամանած, Հոգլ. Տ. Նարեկ
Վրդ. Այնէմէղեան:

— Նախատեսանքին ի Ս. Յազար Նախադասեց
Հոգարարապետ Գերլ. Տ. Գառարարի Արքեպեոս:

● Կիր. 26 Յուն. — Տօճ Անուամեկնոյն թեան Յեան: Առաւելեան ժամը 8-30 ին, Գերշ. Տ. Տիրայր Արքեպս. Մարտիկեանի գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը Վերադառնալի հանդիսութեամբ մուտք գործեց Ս. Յատարեան Տանար, ուր Գերշ. Զարգիսայեան Սրբազանը մատոյց օրուան հանդիսաւոր Ս. Գատարապը Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ Ի խօսեցաւ ազգայնաշունչ քարոզ մը: Վանք վերադարձին, Հայոց Թաղի մուտքէն, Վոյս Ի լուսնոյ շարակներ երգելով, Միաբանութիւնը յառաջացաւ գէպի Մայրավանք Ի բարձրացաւ Գատարաքարեան, ուր Ամեն. Ս. Գատարաքը Հօր նախապահութեամբ կատարեցաւ Վճարեան շէջի արարողութիւն: Օրհնուեցան Ս. Աթոթոսայ բարիքները Եւ երգուեցան Մենգեան Ե Մկրտութեան շարակները, իբրեւ փափում Մենգեան սպորեայ հանգիսութեանց Նշոյնը, ժամօրհնող Տ. Ռուբէն Վրդ. Ի գլխաւորութեամբ կրկնուեցաւ վանուց Սեղանատան մէջ, ուր օրհնուեցաւ օրուան յատուկ ներկայի հաշտը:

— Նախատեսանկիւն Ի Ս. Յակոբ նախագահեց Գերշ. Տ. Կիրեղ Նպոս:

● Բշ. 27 Յուն. — Շնուրգ Յովհաննէս Կարապետին: Մայր Տանարի Ս. Կարապետի խորանին վրայ (յաշխաղմն Աւագ Խորանին) պատարագ քեց Հոգշ. Տ. Կոմիտաս Վրդ. Շէրպէթեան:

● Եր. 1 Փետր. — Թեղոսի քաղ. եւ 7 մանկանց նկատար: Ս. Գատարաքը մատուցուեցաւ Ի Ս. Գլխաղոր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Ռուբէն Վրդ. Որդիքեան:

● Կիր. 2 Փետր. — Ս. Գատարաքը մատուցուեցաւ Մայր Տանարի Ս. Առաւելեան խորանին վրայ (Ի ձախաղմն Աւագ Խորանին) ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Վանիկ Վրդ.:

● Եր. 8 Փետր. — Հայրապետացն Աթանասի եւ Կիրիլի: Ս. Գատարաքը մատուցուեցաւ Ի Ս. Գլխաղոր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Ռուբէն Վրդ. Յովակիմեան:

● Կիր. 9 Փետր. — Ս. Գատարաքը մատուցուեցաւ Ի Ս. Յարութեան, մեր վերնամատարան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Կոմիտաս Վրդ.:

● Եր. 15 Փետր. — Դիգորի Աստուածաբանին: Ս. Գատարաքը մատուցուեցաւ Ի Ս. Գլխաղոր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Վանիկ Վրդ.:

● Կիր. 16 Փետր. — Ս. Գատարաքը մատուցուեցաւ Մայր Տանարի Ս. Առաւելեան խորանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Ռուբէն Վրդ. Յովակիմեան:

● Եր. 22 Փետր. — Ողնոց եւ քառանց Գրիգորի Լուսաւորին: Ս. Գատարաքը մատուցուեցաւ Ի Ս. Գլխաղոր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Համբարձում Վրդ. Քէշիշեան:

● Կիր. 23 Փետր. — Բարեկենդան Առաջաւոր պահոց: Ս. Գատարաքը մատուցուեցաւ Ի Ս. Յարութեան, մեր վերնատան ժամարան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Ռուբէն Վրդ.:

● Դշ. 26 Փետր. — Մայր Տանարին մէջ պաշտօնական Տեառնընդառաջի մեծահանդէս

նախապատեանի Եւ աւար յաշորդող առաջին Անդառառնիկ նախագահեց Գերշ. Տ. Դաւիթ Նպո. Սահակեան:

— Գերշ. Սրբազանը նախագահեց նաեւ գլխաւորեցին Մայր Տանարին մէջ պաշտօնական Նիկեոյէի Ե Հովանի կարգերուն:

Վահագմէն ետք, նախկին Ժառ. Վարձարանի մարդազաւտին վրայ Կր բացկուեց Տէրընտէս ավանդական Կրպիւր: Օղը լուս էր Ե բազմաթիւ ժողովուրդ փութարացած էր գաշտ:

● Եւ. 27 Փետր. — Տեառնընդառաջ: Սրբուան հանգիսաւոր Ս. Գատարաքը՝ Մայր Տանարի Աւագ Սեղանին վրայ մատուց Գերշ. Տ. Դաւիթ Նպո. Ե Վոյս Ի յայտնութիւն Լիբանտոս Ե փառք ժողովուրդեան քում Խորաշէլի բնառաւով քարոզեց աւար պառաշուն:

● Ուր. 28 Փետր. — Նախապատեանի Ի Ս. Յակոբ նախագահեց Լուսաբարապետ Գերշ. Տ. Գարեգին Արքեպս. Գաղանձեան:

● Եր. 3 Մարտ. — Ս. Սարգսի զօրավարին: Ս. Գատարաքը մատուցուեցաւ Մայր Տանարի Ս. Սարգի մատարան մէջ, ուր նախադասու է Ս. Աթոթոս Գանձատան: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկապարտան: Ապա, ըստ սովորութեան, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարեցաւ աղբային հոգի. քարեքար Գալստա Սիւրբանիկեանի հօր՝ Սարգսի հոգեւոր համար, աւար աւանտ առնին առթիւ: Նշուեցաւ նաեւ քառասունքը վախճանեալ Տ. Մաշտոց Վրդ. Բարիլուսեանին: Հանդիսապետն էր Գերշ. Տ. Դաւիթ Նպոյնգոյն:

● Կիր. 2 Մարտ. — Ս. Գատարաքը մատուցուեցաւ Ի Ս. Յակոբ, Ս. Կարապետի խորանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Համբարձում Վրդ. Քէշիշեան:

● Եր. 8 Մարտ. — Իսահակայ Գարեգինի հաշտապետին: Ս. Գատարաքը մատուցուեցաւ Ի Ս. Գլխաղոր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Ռուբէն Վրդ. Յովակիմեան:

● Կիր. 9 Մարտ. — Ս. Գատարաքը մատուցուեցաւ Ի Ս. Յարութեան, մեր վերնամատարան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Կոմիտաս Վրդ.:

● Դշ. 12 Մարտ. — Վարդանանց մեծահանդէս նախապատեանի Ի Ս. Յակոբ նախագահեց Գերշ. Լուսաբարապետ Սրբազանը:

● Եւ. 13 Մարտ. — Ս. Վարդանանց զօրավարացն մեղա (Յիւսեայի մեղեց Եւ Տօճ աղգային): Մայր Տանարի Աւագ Սեղանին վրայ կատարեց Հոգշ. Տ. Սահակ Վրդ.: Աւար պառաշուն քարոզեց Ե Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Տ. Տ. Վարդան Ա. Ի աւանտ առնին առթիւ Կատարարանի Վարդապետական Մաղարանին նախագահեց Գերշ. Տ. Գարեգին Արքեպս. Լուսահանգստեան պաշտօնին նախապահեց Գերշ. Տ. Դաւիթ Նպո.:

● Ուր. 14 Մարտ. — Հար սովորութեան, Ս. Գատարաք մատուցուեցաւ Աթոթոց Ս. Մարգար Աւետարանի եկեղեցւոյ մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Գառն. Արք. Ալեանեան: Երթար

գարնի թափերը գլխաւորէր և քրտու-
նէական բարեպաշտութեան մասին քարոզէր
Գերշ. Տ. Դաւիթ Եպս., որ առաւ նաև պատ-
մականը սրբալայրին: Այդ Միաբանութիւնը
պատուաւորուեցաւ Ասորւոց Եպիսկոպոսէն:

● Եր. 15 Մարտ. — Կ. Պոլսոյ Ս. Ժողովոյն
(381): Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Գրէ-
թադիր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Վանիկ Վրդ.:
— Երեւոյեան ժամերգութեան ընթացքին,
Մայր Տաճարի խորաններն ու գլխաւոր զբո-
րանիւղները վարդազարուեցան:

● Կիր. 16 Մարտ. — Բուն Բաղկենդան: Մայր
Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ մատուցուեցաւ
փակեալ-խորանի Ս. Գառարազը: Ժամարարն
էր Հոգշ. Տ. Համարածու Վրդ. Գէշիշեան:

● Դշ. 19 Մարտ. — Ակիւր կարգաց Մեծի պա-
նոց: Առաւտուան Մայր Տաճարին մէջ պաշ-
տուեցաւ Վերահապալի ճառարին ժամերգու-
թիւնը, իսկ կէսերէ ետք՝ Իսղազդականի
առաջին ժամերգութիւնը:

● Ուր. 21 Մարտ. — Նախառանկը պաշ-
տուեցաւ Ս. Թորոս եկեղեցւոյ մէջ (Ջեռադրա-
տուն Ս. Աթոռոյ): Հանգիստդեան էր Ջեռա-
դրատուն Տեսուչը՝ Գերշ. Տ. Նորայր Արքեպս.:

● Եր. 22 Մարտ. — Ս. Թեղադոսի զօրավարին:
Առաւտուն ժամերգութիւնը պաշտուեցաւ և
Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Թորոս:
Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Ռուբէն Վրդ.:

— Կէսերէ ետք, Գերշ. Տ. Դաւիթ Եպիսկո-
պոսականին գլխաւորութեամբ, Միաբանու-
թիւնը շնորհալիցաւով ճառք գործեց Ս. Ցա-
րութեան Տաճար, որ պաշտուեցան ժամեր-
գութիւնն ու նախառանկը՝ վերնաւան ձեր
մատարն մէջ: Այդ կատարուեցաւ Տնորին-
կան Սրբատեղեաց այգեղութեան Կանդաւար
Թափօր Տաճարին ներս: Թափօրապետն էր
Հոգշ. Տ. Կոմիտաս Վրդ. Երեւեթեան:

● Կիր. 23 Մարտ. — Առաջման: Գիշերա-
յին և առաւտուն ժամերգութիւնները պաշ-
տուեցան և Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ ի
Ս. Ցարութեան, ձեր վերնաւան մատարն մէջ:
Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Գուսան Արեղայ: Այդ
կատարուեցաւ եռագործ մեծանշան թա-
փօր Քրիստոսի Ս. Գերգմանին շուրջ, նախա-
գութեամբ Գերշ. Տ. Դաւիթ Եպս.: Թափօ-
րապետը երգեցին Ալլակերպթ. շարականներ:
● Դշ. 25 Մարտ. — Մեծ Պահնց առաջին
Հոկոսին ի Ս. Հրեշտակապետ քարոզիչ Գերշ.
Տ. Դաւիթ Եպս. Մանեկան:

● Եշ. 27 Մարտ. — Մեծ Պահնց առաջին
Հոկոսին ի Ս. Ցարի նախագանց Գերշ. Տ. Գ
Կիրեղ Եպս. Դարեկեան:

● Եր. 29 Մարտ. — Կիրեղի Ծրոյադինացւոյն:
Մայր Տաճարի առանդատուն Ս. Կիրեղի սեղա-
նին վրայ պատարագեց Հոգշ. Տ. Ռոֆի Վրդ.:

● Կիր. 30 Մարտ. — Անուանկին: Առաւու-
նայ ժամերգութիւնը պաշտուեցաւ և Ս. Գառ-
արազը մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետ:
Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Թագեթի Վրդ.:

ԳԱՇՏՅՈՆԱԿԱՆ Ք

● Դշ. 8 Յուն. — Օրթոթոքս եկեղեցւոյ Ս.
Մենդեան տաճին առթով, Կէսերէ առաւ,
Ամեն. Ս. Գառարազը Հայրը, ի գլուխ Միաբա-
նութեան, շնորհաւորութեան պնաց Յունաց
Գառարաջարան: Իսկ Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս.,
քանի մը վարդապետներու և տղայի գնաց
Ասորւոց և Հաղեշաց Եպիսկոպոսներուն:

● Բշ. 20 Յուն. — Մեր Ս. Մենդեան տաճին
առթով, Կէսերէ առաւ, յաջորդաբար Գառ-
արաբարան շնորհաւորութեան եկան Յունաց
և Լատինաց Գառարաջները, Յրաւիխականց
Կրթութեւ, Ասորւոց, Հաղեշաց և Յայն-Կաթա-
լիկներու Եպիսկոպոսները, իրենց Միաբանու-
թեան անդամներով, Գաղական Նախագիւր,
Անկիլիան և Հուսեբրական Եպս.ները, Ռուսաց
ղոյգ Մեծաւորները, Գերմանացւոց Փրոֆօթը
և Տորթիսին վանքի վանահայրը, Հայ-Կա-
թոլիկներու և Մարոնիթերու Մեծաւորները
Իսկ Հիւպատոսներ և պետական գէմքեր այցի
եկան յաջորդ արը Կէսերին:

● Բշ. 3 Փետր. — Գաւէտաւ Այրէս (Արժէն-
թին) պաշտանաւորաց Ս. Ռուբէն Միաբան
Հոգշ. Տ. Գրիգոր Վրդ. Մուրաթեան քանի մը
որուան կամար ժամանց Ս. Աթոռ:

● Կիր. 9 Փետր. — Դիւանապետ Գերշ. Տ.
Դաւիթ Եպս. և Հոգշ. Տ. Համարածու Վրդ.
ներկայ եղան նախ Հայ-Կաթոլիկ եկեղեցւոյ
մէջ, կամայնքի նախկին Հովիւ Տ. Յովսէփ Ս.
Վրդ. Շատարեանի մահուան առաջին տարե-
լիցին առթիւ մատուցուած հանգստեան Գառ-
արապին և իրենց ցաւակցութիւնը յայտնե-
ցին կամայնքի Հովիւ Տ. Յովսէփ Ս. Վրդ. Ռուզ-
եանի, և ուղարկեցին իրենքու եկեղեցւոյ մէջ,
Ս. Մարոնի տաճին առթով մատուցուած կան-
դիսաւոր Ս. Գառարապին և քրտու արմին
մէջ արուած ընդունութեան:

● Կիր. 2 Մարտ. — Կէսերէ ետք, Լուսա-
րաբապետ Գերշ. Տ. Գարեգին Արքեպս., ըն-
կերակցութեամբ Գառար. Փախարազ Գերշ. Տ.
Կիրեղ Եպս., Դիւանապետ Գերշ. Տ. Դաւիթ
Եպս., Աւագ Թարգման Հոգշ. Տ. Սևան Վրդ. ի
Քաղաքաւոր Տիար Գէորգ Հինգիւանի, Ներ-
կայ եղա Խալափանքի մէջ նոր Թանգարանի
մը բացումին և Յունաց Գառարաջ Ամեն. Տ.
Տիւրաթոս Ա. Կոզմէ արուած խօսքով:

● Բշ. 24 Մարտ. — Երեւոյեան, վարդապետ
Յունատան Անկախութեան 165րդ տարե-
գարնի առթիւ, Հէլլէն Հիւպատոս Էլիսա Մալ-
թեղոսի կողմէ, American Colony մէջ արուած
ընդունութեան ներկայ եղան Գառար. Փախ.
Գերշ. Տ. Կիրեղ Եպս., Հոգշ. Տ. Սևան Վրդ.
և Տիար Դ. Հինգիւան:

— Նայն տան, Դիւանապետ Գերշ. Տ. Դա-
ւիթ Եպս. ներկայ եղա Խալափան Հիւպատոս
Մարինա Յէլլիսի կողմէ Հիւպատոսարանի մէջ
արուած խօսքով:

ՀԱՅԵՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ ԴԵՄՈԿՐԱՏԻԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՄԱՍԻՆ

Ամանորի և Ս. Եննդեան առեկտան առիթով, այս տարի մեր մէջ ունեցանք Յ հոգեւորական զէմքեր: Առաջին ժամանակը եղաւ, եւրիշ տարիներու նման, Ռուսական և Պուլկարիայ թեմերուն բաղմարդին Առաջնորդ Գեղշ. Տ. Տիրայր Արքեպիսկ. Մարտիրոսեանը: Յաջորդ օրը Անթիլիսսէն ժամանեցին չորս վարդապետներ, չորշ. Տ. Մուշեղ Վրդ. Մարտիրոսեան, չորշ. Տ. Միւռան Վրդ. Աղնիկեան, չորշ. Տ. Նարեկ Վրդ. Ալեէմէղեան և չորշ. Տ. Խօրէն Արղ. Տօղ-բամանեան: Յետոյ ժամանեցին, Միացեալ Նահանգներէն և Գանատայէն, Ս. Ուխտիս Միաբաններէն չորշ. Տ. Գեղամ Ս. Վրդ. Զաքարեանը, չորշ. Տ. Ղեւնդ Ս. Վրդ. Սամարեանը և չորշ. Տ. Եղնիկ Վրդ. Պալեանը: Տօնական օրերը մեր մէջ անցընելէ և եկեղեցական արտա-գրաւ արարողութեանց իրենց ժառանգութիւնը բերելէ ետք, բոլորն ալ Յունուարի վերջին օրերուն վերադարձան իրենց պաշտօնավայրերը, սմանք կրկին դառնալու և Ս. Զատիկը ևս մեր մէջ անցընելու խոստումով:

ՆՈՐ ԾԱՂԿՈՑ՝ ԵԱՃԱՅԻ ՄԵՐ ՎԱՆՔԻՆ ՄԷՋ

Ներկայ գործցական 1985-86 տարեշրջանի օկդրնաւորութեան, վանական իշխանութեան փարգաբաւութեամբ և տեղւոյն փառաբիւ գաղութին չորիւ Տ. Գուսան Արղ.ի նախածնուն-ւութեամբ, Եափայի մեր վանքին մէջ հաստատուեցաւ Հայերէն լեզուի և աղգային պատմու-թեան դասընթացք մը: Ամէն Ուրբաթ օր, չորշ. 40 երկուս ժանուկներ և պատանիներ, որոնք զօւրկ էին հայկական վարժարանի մը բարիքէն, երեք փորձառու ուսուցիչներու խնամքին տակ կը ստանան աներածեղա նախադասութիւնք իրենց օսկեղնի լեզուին ու սխալի պատմու-թեան, անոնցմով զինուած՝ դիմակալելու համար զիրենք հայութենէ ուժացնելու կոչուած կեանքի գծիւմ ու գծակի պայմաններուն:

ՀՈՅՍ ՏԵՍԱՆ Ս. ԱԹՈՌՈՅՍ ՏՊԱՐԱՆԷՆ

ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ. Ո. ՊԱՏԱՐԱԳԻ

Գ. Տպագրութիւն — 196 էջ

ՆՈՐԱՅՐ ԱՐՔԵՊՍ ԾՈՎԱԿԱՆ

ՍՐԲՈՑ ԵՍԿՈՒԷԱՆՑ ՎԱՆՔ

(ԺԴ. - ԺԸ. Դար)

126 էջ — Արտատպուած «Սիոն»էն

ՏԱՂԱՐԱՆ

Ե. Տպագրութիւն — 383 էջ

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

99 ՆՈՐ ՔԱՌԵԱԿՆԵՐ

Հ Ա Ն Գ Ի Ս Տ

Տ. ՄԱՇՏՈՑ ՎՐԴ. ԲԱՐԻԼՈՒՍԵԱՆԻ

(1895 — 1986)

19 Յունիս ար, Կիրակի օրուան արշալոյսին, երբ Մայրավանքի մեծ զանգը ուրախ գալիզիններով եկեղեցի կը կանչէր հաւատացեալները ներկայ ըլլալու Ս. Մնեղեան Պատարագին եւ «Ջորժհէքոն», Պարտիզաթաղի իր միակուկ խոցին մէջ իր աչքերը յաւիտենապէս կը փակէր Ս. Ուխտիս երիցագոյն անդամ Տ. Մաշտոց Վրդ. Բարիլուսեանը, որ հակառակ իր յառաջացած տարիքին (90ը անցած էր) քանի մը ամիսներէ ի վեր միայն կը ծառայէր անկողնոյ:

Հայր Մաշտոց, աւագանի անունով Մարգիս, Սուէտիացի էր, ծնած Պիթիան (Անտիոք)՝ 1895ին: 1933ին գալով Նրուսաղէմ, արձանագրուած է Միաբան եւ ծառայած Ս. Թարութեան Տաճարին մէջ, շատ չանցած ընդունելով Ուրար: 1946 Օգոստոս 24ին, Շողակաթի Ս. Էջմիածնի տօնին, արեղայ ձեռնադրուած է Նրանաշնորհ Տ. Կիւրիդ Բ. Պատրիարքէն, որ զինք վերակոչած է իր հակադիմաց թաղաւոր հօր անունով: Օծակից ունեցած է Բեթղեհէմի նախկին Տեսուչ հանգ. Տ. Մեսրոպ Վրդ. Տեփոյեանը:

Հայր Մաշտոց նախ կը ստանձնէ Տեսչութիւնը Գեթսեմանիի Ս. Աստուածածնայ Տաճարին (մինչև 1950), ապա տեւական Ժամարարութեան կը կոչուի Ս. Թարութեան Տաճարէն ներս, ուր Տեսչական պաշտօն կը վարէ 1963 — 1971, հակառակ իր տարիքին իր անխափան մասնակցութիւնը բերելով Տաճարէն ներս կատարուած առօրեայ եւ աշխատանքային արարողութիւններուն (գիշերային եւ ցերեկային): Յետոյ երկար առան եւ մինչև տարի մը առաջ վարած է ինտուովանտիստ պաշտօնը:

Հանգուցեալ Հօր անընչացած մարմինը կրող դագաղը Մայր Տաճար փոխադրուեցաւ Երկուշաբթի երեկոյեան, մասնակցութեամբ բովանդակ Միաբանութեան եւ եկեղեցական արարողութեամբ: Յուդարկաւորութիւնը կատարուեցաւ յաջորդ առաւօտ («Երեքշաբթի, 21 Յունիս ար»): Ուազ Սեղանին վրայ հանգստեան Ս. Պատարագը մատոյց հիւրաբար միւր մէջ գտնուող Հոգը. Տ. Եղնիկ Վրդ. Պալեանը: «Ողորոյնէն առաջ, քեմ հանուեցաւ դագաղը, ուր վերջին օծումը կատարեց Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Դարեգին Արքեպս. Գագանեանը: Միաբանութեան անդամներէն գատ, ներկայ էին տօներու առթիւ Ս. Աթոռ գտնուող հիւր վարդապետներն ու Ս. Թարութեան Տաճարի Յունաց նախկին եւ ներկայ Տեսուչներն ու Լատինաց Տեսուչը, ինչպէս նաեւ ստուարաթիւ ժողովուրդ: Ապա, Գերշ. Տ. Յրայր Արքեպս. Մարտիրոսեանի զլիաւորութեամբ, յուսարկաւորութեան երկարածիգ թափօրը ճամբայ ելաւ դէպի Ս. Փրկչի վանքը, ուր ամփոփուեցաւ Հանգուցեալ Հօր մարմինը, վանքի արեւմտեան պատին կից գերեզմանատան վարդապետաց յատկացուած բաժնին մէջ:

Հայր Մաշտոց իր ծայրայն դարեպաշտութեան — ամէն առաւօտ եւ երեկոյ կարելի էր զինք տեսնել Ս. Մակարայ մատրան մէջ — կը միացնէր յաճախ միամիտ հաւատալիքներ, ինչ որ իր ներկայութիւնը կը դարձնէր աւելի հասկնալի եւ իր ճամակիքներու ջրջանակը աւելի լայն ու պէսպիսուն: Հին դարերու տիպար հոգեւորականները իրենց հոգեւորական մը, որ զիտէր հաշտուիլ մեզ ալ դարուն միջնորդութիւնը:

Թաւերծարուի լոյս քա. անդորր՝ իր քարի հոգին:

**Ս. ԱՔՈՒՌՈՅՍ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ ԵՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ
ՍՏԱՅՈՒՄ Է ՀԵՏԵՆԻԱԼ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ**

Նոր Կտակարան. — Աշխարհարար Թարգմանութիւն Մետրոպ Վրդ. Ժուրեանի: Պէյ-
րուս, Տպարան Թէքնոքրէս Մօտեան, 1981, էջ 761:

Արրոց Յակոբեանց Վանք (ԺԴ. - ԺԸ. Դար) — Նորայր Արքեպոս. Մովսէկան: Երուսա-
ղէմ, Տպարան Ս. Յակոբեանց, 1985, էջ 126: Արտասպասած Վերսէլէն:

99 Նոր Բառեակներ — Մ. Մանուկեան: Երուսաղէմ, Տպ. Ս. Յակոբեանց, 1985:

Բացատրական «Սարկաւագի Ուղեցոյց» Գիրքին Մասին — Թորգոմ Արքեպոս. Մանուկ-
եան: (Հայերէն և Անգլերէն): Նիւ Եորք, 1985, էջ 29:

Մի Գարի Յուշագրութիւնը — Արտակ Արքեպոս. Մանուկեան: Թեհրան, 1985, էջ 102:

Ժամանակի Ազգանքին Մէջ — Արտակ Արքեպոս. Մանուկեան: (Բանաստեղծութիւն):
Թեհրան, Տպարան Նայիրի, 1985, էջ 117:

Արծազանգներ Գերշ. Տ. Արտակ Ս. Արք. Մանուկեանի Վարչական և Գրական Գոր-
ծունէութեան — Յովհաննէս Բալայեան (Կաղաճ): Լոս Անճելէս — 1985: Կլէն-
տէյլ, Գալիֆոնիա, «Բաշ Նազար» Հրատարակչութիւն, 1985, էջ 100:

Նայնը — Լիգա Բեքբերեան (Կաղաճ): Թեհրան, Տպարան Նայիրի, 1985, էջ 115:

Հոգեյոյզ Յորքեր — Սեպուհ Ծ. Վրդ. Սարգիսեան: Անթիլիաս, 1985, էջ 182:

Գրարարի Գործնական Դասընթաց — Մարտիրոս Մինասեան: Հրատ. Գեորգ Մելիքի-
նեցի Գրական Մրցանակի և Վերահրատարակման Հիմնադրամի Թանձաժողովի,
Թիւ 12: Անթիլիաս. Տպ. Կաթ. Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, 1976, էջ 367:

Կայսերական Յաղթնագրութիւն (Հէլէնէն և Նորէն), «Երբ Պառիկ Են» — Յակոբ Օ-
չակեան: 100ամեակի Հրատարակչութիւն, Թիւ 1: Պէյրուս, 1983, էջ 212:

Մարինեռու Շուրին Տակ (Գրական Զրոյց Յ. Օչակեանի հետ) — Բ. Թաշեան (Գրի
աւանդ): 100ամեակի Հրատ., Թիւ 2: Պէյրուս, Տպ. Ալթափրես, 1983, էջ 152:

Քնարախաղեր — Յ. Օչակեան: 100ամեակի Հրատ., Թիւ 4: Պէյրուս, 1983, էջ 111:

Մինչև Ռուբ... — Յակոբ Օչակեան: 100ամեակի Հրատարակչութիւն, Թիւ 5: Պէյ-
րուս, Տպարան Ալթափրես, 1983, էջ 96:

Նամականք — Յակոբ Օչակեան: (Ա. Հատոր): 100ամեակի Հրատարակչութիւն, Թիւ 6:
Պէյրուս, Տպարան Ալթափրես, 1983, էջ 127:

Երբ Հիները Կը Կարդանք — Յակոբ Օչակեան: 100ամեակի Հրատարակչութիւն, Թիւ 8:
Պէյրուս, Տպարան Ալթափրես, 1983, էջ 128:

Երկեր (1. Մակ-Պաուլը, 2. Հանքի Մուրա, 3. Հանքի Ապոստոլան) — Յակոբ Օչակեան:
Հրատարակչութիւն Գեորգ Մելիքինեցի Գրական Մրցանակի և Վերահրատարակ-
ման Հիմնադրամի Թանձաժողովի, Թիւ 9: Խմբագիր՝ Պօղոս Սնապեան: Անթիլ-
իաս, Տպ. Կաթողիկոսութեան Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, 1973, էջ 534:

Մատուցի Դաւիթ (Քնարախաղ) — Յակոբ Օչակեան և Շահան Ռ. Պերպերեան: Երա-
ժշտութիւն Շահան Ռ. Պերպերեանի: Նիւ Եորք, 1985, էջ 39:

Հոգեբանութիւն (Ուսումնական Լիակատար Դասընթացը երեք հատորներով — Բ. Հա-
տոր) — Շահան Ռ. Պերպերեան: Նոթագրեց և համադրական ուղիստանքով Դա-
սաւորեց և հրատարակեց՝ Սիմոն Հովհաննէս: Պէյրուս, 1981, էջ 254:

Սիրոյ Մատան (Գերթուածներ) — Արմէն Տօնոյեան (Խմբագրող): «Նաւասարդ» Հրա-
տարակչութիւն, Թիւ 1: Լոս Անճելէս, Ալթա Գրինթինկ, 1983, էջ 150:

Վշտի Անտառ (Գերթուածներ) — Արքիկ Աղաթանեան (Զամբաս): Լոս Անճելէս,
Ալթա Գրինթինկ, 1984, էջ 243:

Մարի Զորաշարժ (Գերթուածներ) — Գեղամ Գեղակ: Լոս Անճելէս, 1980, էջ 187:

Երկու Արեւներով Աշխարհ — Յարութիւն Պերպերեան: (Բանաստեղծութիւն): Լոս
Անճելէս, Կ. Փրինթինկ, 1981, էջ 368:

- Առաջին փորձեր (Բանաստեղծութիւններ) — Թաղէտ Իսկէնտէր Եսայեան: Ամման, 1985, Լոս Անճելըս, Շիրակ Տպագրութիւն, էջ 100:
- Երկրորդ փորձեր (Բեմադրական Երգիծարանութիւն) — Թաղէտ Իսկէնտէր Եսայեան: 1. Նոր Բոնթրէթթեր — Ամման, 1985, Լոս Անճելըս, Շիրակ Տպագրութիւն, էջ 59: Անաւարտ Գատմութիւն... — Հայկ Նազգաշեան, Գէյրութ, Զարթօնք Մասենաւար, Նոր Շրջան, Թիւ 2: Տպարան «Զարթօնք», 1984, էջ 152:
- Սրբազան Մտոնի Տակ — Հայկ Նազգաշեան: Գէյրութ, Տպ. Նոյն, 1985, էջ 56: Նոր Գիրք եւ Իր Աշխատակիցները (Ընտիր էջեր) — Մարգարէտ Մարկոսեան: Նիւ Երթ, Սուրբ Վարդան Հրատարակչատուն, 1984, էջ 409:
- Սարգիս Գիծակ — Վիգէն Հ. Ղազարեան: Հայկական ՍՍՀ ԳԱ Արուեստի Ինստիտուտ, Երեւան, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ Հրատ., 1980, էջ 1-9 և 72 Մանրանկարներ:
- Մատենագրութիւն — Անանիա Շիրակացի: Թարգմանութիւնը, առաջաբանը և ծանոթագրութիւնները Ա. Բ. Արարամեանի և Գ. Բ. Գեորգեանի, Երեւան, «Սովետական Գրող» Հրատարակչութիւն, 1979, էջ 398:
- Բժշկարան Ձիոյ եւ Առհասարակ Գրաստնոյ (ԺԳ. Դար) — Բ. Լ. Զուգարզեան, «Մասենաւարան», Հայկ. ՍՍՀ Միութեաների Խորհրդի Առընթեր Մշակութային Անուան Հին Զեռագրերի Ինստիտուտ, Երեւան, Հայկ. ՍՍՀ ԳԱ Հրատ., 1980, էջ 270:
- Սովետական Ռուսաստանը եւ Հայ-Թուրքական Յարաբերութիւնները 1920-1922 թթ. — Է. Ա. Զօրաբեան, Երեւան, Համալսարանի Հրատ., 1979, էջ 343:
- Յաղագս Վեցարեայ Արարութեան — Բարեղ Կեռարացի: Աշխատութեան մասին Մուտգեանի, «Մասենաւարան» Հայկ. ՍՍՀ Միութեաների Խորհրդի Առընթեր Մշակութային Անուան Հին Զեռագրերի Ինստիտուտ, Երեւան, 1984, էջ 378:
- Յորդորակներ — Բարեղ Մալկեանցի: Աշխարհագրի վերածննդ՝ Անուան Վրդ. Դանիելեան, Անթիլիոն, Տպարան Աթափրեա, 1980, էջ 345:
- Մեռնել Ետը՝ Ուր — Ժաղ Եսայեան, Փաստիք, Գալիֆոնիա: Հրատարակչութիւն «Աշխարհի Լոյս»ը Հոգեմտաւարութեան, 1985, էջ 20:
- Թուրքիա (Ներկայ Տեսական, Ընկերային և Բարձրագույն Տագնադներու Լոյսին Տակ) — Արիկ Զաքարեան, Փարիզ, Տպ. «Եռաւրդ», 1982, էջ 91:
- Մելոնեցի Նուէրը (Գաղմուսածքների ժողովածու) — Կարէն Գրիգորեան, Լոս Անճելըս, 1985, էջ 184:
- Տարեգիրք Ամերիկայի Միջազգային Գալիֆոնի, 1985, Լոս Անճելըս, էջ 72:
- Սեդանիլ Դեղանիութիւնի Մոլութիւն — Վարդգէս Տրանդեան, Մասենաւար Շաւառապետ, Թիւ 3: Լոս Անճելըս, Ալթո Փրինթիւն, 1984, էջ 107:
- Հրազդան — Միհր — Սեւակ — Գէյրութ, 1984, էջ 54:
- Գատմագիրք Յուդամատեան Սեբաստիոյ եւ Գալուսի Հայութեան (Հատար Բ.) — Առաքել Ն. Գաթրիկ, Հրատ. Համասերաստանայ Վերաշինակ Միութեան — Նիւ Երթ: Նիւ Ճըրթի, Տպ. Բոզգիր, 1983, էջ 685:
- Համասերաստանայ Վերաշինակ Միութեան 46րդ Շրջանի Կեդրոնական Վարչութեան Միամեայ Գործունէութեան Տեղեկագիր, Ներկայացուած Միութեան 44րդ Համագումարին, 1982 Յունիս 11-12 և 13, Ուրբաթ, Երբաթ, Կիրակի Օրերը, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Սրահին մէջ, Շիրակ, Իլլինոյս, էջ 8:
- Հայկական Տեղեկատվական Յանդիպումներու Մասին — Ժողովուրդներու Մշակույթի Առաքել, Ապրիլ 13-16, 1984, Փարիզ, Վճիռ: Բէյմպրիճ, Մէնա., 1985, էջ 35:
- Յուդամատեան Գոլոյց Ս. Փրիկի Լեզգային Հիւանդանոցի Հիմնարկութեան Հարիւր Յիսուն Ամեակի Առթիւ: Դեկտ. 31, 1981, Նիւ Երթ, Տպ. Գալիֆոնիա, էջ 64:
- Իրականացած Երազ մը (Յունիք-Ապրիլներ) — Խաչիկ Արարատեան: Լոս Անճելըս, Տպագրութիւն ԱՊՐԻԼ, 1985, էջ 199:
- Գատմութիւն Անկիրք եւ Անվախճան — Սահակ Գալուսեան: Գաղմուսածքներ, Հունիք, Ալ-Շարք Տպարան, 1980, էջ 119:

- Յոգեկինական Հանգիստը Վաստակաւոր Երաժշտ. Եղուարդ Յակ-րեանի ծննդեան ԸՕամեակի, Նախաձեռնութեամբ Գահիրէի և Աղեքսանդրիոյ Ազգային Իշխանաւթի, Թիւնեքուս, Հելիոպոլիս, Կիրակի, 5 Ապրիլ 1981:
- Հարազատ Կարոց — Եղուարդ Յակոբեան, Երգեր Դպրոցականներու համար, Դաշ-Նամուրի Նուագակցութեամբ, Հրապարկ, Գաղափարեան և Նուագարեան Ազգային Վարժարաններու Նախկին Դասերուն, Գահիրէ, Տպ. Նուպար, 1981, էջ 41:
- Հայաստան, Ապրիլ Բաւտեան և Հեղինակ և ժանրամասնութիւնը ըստ Նախորդին, Պատմութիւն Չարմահայ Գաւառի — Անդրանիկ Սարեան, Հրատ. Չարմահայի Հայ Ուսումնասիրաց Միութեան, Թիւրքի, Տպ. Վեյսի, 1980, էջ 643:
- Մուսա Տաղէն Մինչեւ Արարա — Սահակ Բինյ, Վրթանէսեան, (Հայերէն և Անգլի-րէն), Ուշինկի, Կոլարն էյճ, 1980, էջ 77:
- Կանկրուէր — Արման Վարդանեան, Իսթանպուլ, Մուրատ Օֆսէթ, 1981, էջ 131:
- Դորոժագուի Լուսնուածամայր — Վաչէ Մ. Վրդ. Իգնատիսեան, Մարտի, 1981, էջ 18:
- Բեմէն Ոորան (Թատերական Յուշեր) — Տքթ. Հրանդ Փափազեան, Իսթանպուլ, ար-տատուած «Բուլլա» Հանգէի 1980 թ. վերջին չորս թիւերէն, էջ 15, [էջ 24:
- Եկեղեցիներու Միութիւնը եւ Գալանտները — Հր. Փափազեան, Իսթանպուլ, 1981, Հեղինակ, Կեցիք — Արքիւէ Տաթեան, Վէպ, Իսթանպուլ, 1980, էջ 179:
- Դէմքեր եւ Յուշեր — Դոնարիկ Տրատուրեան, Իսթանպուլ, 1982, էջ 104:
- Արմատախիլ Մարիկներ — Բարսեղ Հապէշեան, Փարիզ, 1980, էջ 428:
- Հազարաւոր Լեւոններու Անաստոնները — Պօղոս և Մօսա Ժանեան, Օպերն, Ալապամա, Ա. Մ. Ն., 1980, էջ 77:
- Ճուցակ Հայերէն Ձեռագրաց Ի Իւլգարիա — Ներսէս Գառապեան, էջ 202, և Ճուցակ Հայերէն Ձեռագրաց Մկրտիչ Սանասարեանի — Մհարապ Մաքիսարոս Տէր-Մով-սիսեան, էջ 135, Հայկական Մատենադար Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկու-թեան, Վենետիկ, Ս. Հազար, 1981:
- Վերածնունդ (Ճոռուլում) — Ա. Լ. Խարմանդարեան (Խմբագիր), Երեան, «Հայաս-տան» Հրատարակչութիւն, 1980, էջ 222:
- Էլլէն Բիւզանդի Հետ — Էլլէն Բիւզանդ, Լոս Անճելըս, Հրատ. Իրանահայ Միու-թեան Տիկնանց Օմանգակ Մարմնի, Կլենտէյլ, Ալքս Փրինթինկ, 1981, էջ 254:
- Բնուպի Ժողովրդական Երգարուեստը — Յակոբ Չոլաքեան, Հալէպ, 1980, էջ 121:
- Բոլար եւ Նկարչութիւն Տարածութեան մէջ — Ժորժ Վալտեմար (Ճրանասացի Արուսե-տաբան), Յառաջարկ, Բժ. Թորոս Թորանեանի, Հայացուցին՝ Սարգիս Բէշիշ-եան և Բժ. Թորոս Թորանեան, Պէյրուս, Տպ. ՎԵԽԱՐԱՅ, 1972, էջ 61:
- Կոտրած Հայերի ընդմէջէն (Արմակ էլեր) — Բժիշկ Թորոս Թորանեան, Հալէպ, Տպ. Սեան, 1975, էջ 138:
- Վերստին Կարգաւոր Շահան Շահուրը — Թորոս Թորանեան, Հալէպ, 1971, էջ 126:
- Գիրք Որդիական — Թորոս Թորանեան, Բազմադարեան Հայաստանը Վաթոռն Տա-րեան, Պէյրուս, Տպ. Տօնիկեան, 1980, էջ 332:
- Նուէր մը Ուլլըմ Սարոյեանի ԴՕամեակին — Թորոս Թորանեան, (Հայերէն և Արա-րէրէն), Հալէպ, Տպ. Շարք, 1979, էջ 60 և 11:
- Հայկական Կատակերգութիւնը (Վէպ) — Բիւզանդ Կոստեան, Հրատարակչութիւն Ամե-րիկայի Արեւմտեան Թիւրքի Ազգային Առաջնորդարանի, Ամբողջական Երկեր — Հատար. Դ. Նիւ Երք, Ոսկեատա Հրատարակչատուն, 1985, էջ 412:
- Բանաստեղծութիւններ — Բիւզանդ Կոստեան, Ամբողջական Երկեր — Բ. Հատար, Լոս Անճելըս, Տպ. Ոսկեատա (Նիւ Երք), 1980, էջ 467:
- Ինքնակենսագրական Վէպ — Բիւզանդ Կոստեան, Ամբողջական Երկեր — Գ. Հատար, Լոս Անճելըս, Կ. Փրինթինկ, 1981, էջ 473:
- Դաշնակորեայ Երգեցողութիւնը Սրբոյ Պատարագի Հայաստանեայց Առաք. Ս. Եկեղեց-այ (Վառն Գառաձայն Խառն Խմբի) — Մակար Եկեղեցեան, Անթիլիաս, Հրատ. Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան, 1974, էջ 125:

- Պետրոս Էմմին եւ կամ Սարսափի Տունը — Արտաշէս Հաջիկեան: (Դրուագներ ԱՃԽ. րիկահայ Ընտանեկան Կեանքէ), Լոս Անճելըս, 1980, էջ 84.
- Հայերէն — Պոլլարներէն, Պոլլարներէն — Հայերէն Ուսումնական Բառարան — Եղուարդ Ս. Սէլեան, Սօֆիա, Սօֆիայի Համալսարան, Վիլիթէնթ Օթթրիսթի Արեւելեան Լեզուներու Աճբիտն, 1980, էջ 133.
- The Modal Systems of Armenian Sacred Music* — Hachig Thomas Kazarian. Glendale, «Alco» Printing, Special Edition of «Varak», Vol. XXXI, 1984, pp. 131.
- Armenian American Almanac* — Hamo B. Vassilian (Editor). Glendale, 1985, pp. 306.
- A Culinary Tour of the Middle East* — Norah Halajian Langton. Ontario, 1984, pp. 339.
- Odyssey of an Armenian of Zeitoun* — Khoren K. Davidson. With a Foreword by Aram Saroyan. New York, Vantage Press, 1985, pp. 257.
- Toronto's People* — Polyphony. Spring/Summer 1984. Vol. 6, No. 1. Toronto, pp. 254.
- Sahag & Mesrob (Founders of the Armenian Alphabet)* — Rosemary Jendian. Children's Booklet. Illustrated by Al Sanchez. Fresno, California, 1977, pp. 20.
- The Sacraments of the Armenian Church* — Rev. Fr. Shahe Altounian. A Publication of the Western Diocese of the Armenian Church of North America. 1984.
- Becoming One* — a «Yace» Publication. Published as above. 1982.
- The Holy Bible and the Armenian Church* — Rev. Fr. Vazken Movsesian. 1984.
- The Book of Revelation and the Armenian Church* — Fr. Vazken Movsesian. 1-83.
- Witness* — Pamphlet No. 1. 1984.
- We Believe* — A Look at the Creeds of the Armenian Church. 1984, pp. 11.
- The Relationship of the Armenian Church With Other Christian Churches* — Hagop Nersoyan. 1983, pp. 13.
- Initiation Service* — 1981, pp. 17.
- All eight are published by the Western Diocese of the Arm. Church of N. America.
- George Horton and Mark L. Bristol: Opposing Forces in U. S. Foreign Policy* — (1919-1923) — Marjorie Housepian. Pp. 11.
- Every Good Gift* — Phyllis Reeve. A History of St. James', Vancouver, 1881-1981. Illustrations & Design by Frits Jacobsen. Vancouver, 1981, pp. 150.
- Seven Times a Day I will Praise Thee* — Fresno, Meshag Printing, 1981, pp. 15.
- Veredicto* — Tribunal Permanente de Los Pueblos. Session Sobre el Henocidio de los Armenios, 13-16 de Abril, 1984. Cambridge, Mass., Zoryan Institute, pp. 24.
- Las Atrocidades en Armenia* — Arnold J. Toynbee. El E-terminio de Una Nacion. Precedido de un discurso pronunciado por Lord Bryce. Paris, pp. 201.
- Armenia* — Rubén Mozyan. Por sus origenes, idiosincrasia y civilizacion, etc.
- Armenia: La Interminable Tragedia*. Comision de las Iglesias para Asuntos Internacionales. 1984/1 - Documentos. Ginebra, Suiza, Cons. Mundial de Iglesias, pp. 63.
- Armenia* — Jean Pierre Alem. Biblioteca Asia y Africa. Traducccion y apéndice de Narciso Binayan. Tercera Edicion. B. Aires, Editorial Universitaria, 1983, 119.
- Memorias* — Henry Morgenthau. Testimonio sobre el Genocidio Comido por los Turcos Contra el Pueblo Armenio. B. Aires, Publicacion de la Comision Pro Causa Armenia de la América Latina, 1975, pp. 93.
- Le Cycle d'Adam a All'amar et la Version Arménienne du Commentaire de S. Ephrem sur la Genèse* — Dom Bernard Outtier. Extrait de la «Revue des Etudes Arménienes». Nouvelles Série - Tome XVIII. Paris, 1984, pp. 4.
- Le Mouvement Évangélique Arménien (Des Origines à Nos Jours)* — Jean-Daniel Sahagian. La Béguide de Mazenc, Imprimé en France par IMEAF, 1986, pp. 158.

(Գրադնակի)

ՍՍՀՄԿ ԳԱՆԱԶՆԱԿ

Գրադնակ Մաշինգրամ

